

Journal

BRUD

ar Yez hag ar Vro

(4 niverenn ar bloaz)

Komanant-bloaz	20 l.
Komanant-skoazell	25 l.
Studierien, Soudarded	15 l.
An niverenn	5 l.

Rener-Tenzorier : P.-M. MEVEL, 14, Breiz-Izel, 29 N Brest
K. R. P. 1499-55 Roazon

Sekretour : A. MERSER, 6, strêd Beaumarchais, 29 N Brest
(Kas an dornskridou d'ar Sekretour)

Pêit ho adkomanant !

N'hellom ket moullan brezoneg hep arhant

Brud

ar Yez
hag
ar Vro

Niv. 25

EBREL 1967

Paol Feval (troet gand Alan an Diuzet) :	
ROLLAN-TROAD-HOUARN.....	5
Dreo Koulouarn :	
EUN DORNADIG BARZONEGOU.....	81
Anjela Duval ha Fanch Danno :	
SONIOU NEVEZ BRO-DREGER.....	89

Journal
of
the
Royal
Society
of
Medicine

1957

1957

1957

1957

1957

Paol Feval (1907-1987)

ROLLAN-TROAD-HOUARN

EUN DORNADIG ERZEPED

SONJOU NEVEZ BRO-DREGER

PAOL FEVAL

ROLLAN-TROAD-HOUARN

Lakaet e brezoneg gand

ALAN AN DIUZET

I

ROLLAN TROAD-HOUARN

E kornog pellañ douarou Chapel Chaoser, etre Hede ha Becherel — aneze diou barrez vraz a Vreiz-Uhel — e sav kastell Gouelou, war gribenn eur roz turumelleg en eun doare espar.

Bez' e oa anezañ, gwechall, eur hreñvleh faro. Da vare emgannou an Dalh, e stourmas aliez ha pell-amzer a-eneb da yaouerien an Dug-Pinvidig a rene e kêr Dinan.

Ar pezh na vire ket outañ da enebi dizehan ouz Aotrounez Kombourh, Tinteniag, Miniag ha Plezgwenn. Meur a wech eh argasas an estrenien hag e houzañvas eur seziz a-zevri pa zilezas ar « Gontez Vraz » he bro etre daouarn ar Zaozon, e-doug Brezel Herez Vreiz, ma oa Yann a Vonforz enebour da Charlez Bleiz, divenner Bro-Hall.

E Chapel Ouelou, hervez, eo e pedas, Gwesklen, eun nozvez-pad, o pokad d'an douar hag o skei ouz e vruched e derhent ar beurevez ma oe anvet da varheg. Gwelet e vez hoaz ar chapel-ze hirio an deiz.

E gwirionez on marheien en ijinerez politikel ne reont ken kemend-all a ardou.

Deut eo kastell Gouelou da vezañ koz-tre ; gouzizañ a ra ; emañ hoaz war-zav e vogerioù du, greuneg evel roched-houarn eur zoudard. Hogen stouvet eo digor ar hranellou gand an touskan hag an ilio. E dourioù braz, pevar aneze, a ren glharuz a-uz d'ar mogerioù divenn. Unan aneze a zo stouet evel pa vefe war-nez kouezañ, hag e weler roudou an disoliadur-seziz ouz e droad.

Paneved ar gouli enoruz-se n'e-nefe miret ar maner koz nemed nebeud a dra diouz e neuz brezelieg.

Nevez eo ar zavadurioù diabarz ha greet int diouz ar hiz-vremañ. N'eus aneze nemed eun ti-annez divent heb netra war ar hostezioù. O doare a zo ponner ha

distumm evel hini tisavouriez bloaveziou kentañ or hantved.

O weled ar pikol ti loued-se, brizheñvel ouz ostaleriou strêd Rivoli ha gronnet gand e vogeriou brudet, e soñjer diratoz-kaer, er penn a rafe unan euz or marheien Ti-ar-Yalh, e Pariz dindan harnel-brezel eur hadour gwechall.

Beteg Dispah Braz 1789 e chomas Gouelou unan euz kestell kreñvañ Breiz. Stank Vertuz a oa kreizenn an domani renet gand barnedigez vraz ar hastell.

Toulet eo e traoñ ar run, war-du Hede; med krennet da vad eo bet e vent en askont m'eo bet dilezet.

Eul lodenn eo euz madou ar barrez, evel ar pradou gleb en em gav en-dro dezañ.

Tra souezuz! douret eo ar stank-se gand eur waz dindan zouar. Gouzoud a reer, en eun doare displann, er vro, emañ toull ar hanol en eul leh bennag war ar ribl, a-hed ar run. Med braz eo hoaz ar stank ha-goloet gand elestr hed-ha-hed d'e hlannou. Ne oar den, eta, rezid mad, peleh e tibouk ar red kevrinuz.

Kelhiet eo ar hastell eñ e-unan, war dri hostez, gand foziou ledan toulet dre ijin mab-den. Divennet eo ar hostez all gand eun islonk don, tregont pe daou warn-ugent troatad led dezañ. Diskennet e veze eur pont-gwint warnañ; bremañ n'eus nemed eur pont gwaregeg, en e blas.

« Lamm Vertuz » eo anvet ar foz. Evel ar stank, e toug an ano-ze en askont ma oa gwechall hini an Avogoured, eur skourr euz ti Duked Vreiz, ha renerien goz e Gouelou.

Red eo kredi e oe savet ar hastell eno en abeg d'an islonk-se. Hedi a ra ar voger, penn-da-benn, ha, trumm, e chom a-zav ouz troad an daou dour-korn.

Rohelleg eo an toull ha trohet a-zerz. Ne ziwannetra war e riblennou uhellañ. Pemzeg pe ugent troatad izelloh e kresk ar strouez ha ken stank eo ma ne weler ket donnoh.

Med pell ahane hoaz emañ ar strad rag, pa skoer eur mên ennañ, e ruill hag e lamm etre an daou gostez e-pad hir-amzer. E-kreiz an noz, pa vez sioul an oabl ha didrouz an traou, e klever, e don an islonk, eun hiboud diresiz : eur froud-dour, moarvad, o kantren eno.

Brudet eo beteg deg leo tro-war-dro hag e vez kontet meur a vojenn diwar e benn. An hini anavezetañ gand ar bobl a zo koz-koz. Diskleriañ a ra penaoz e teu eur bilen da vervel pe da vezañ denjentil ma tegouez gantañ lammad e strad an islonk. An dioganerien a zo brabañserien aneze, e Breiz evel e leh all ha ne ree ket eur gaou an hini a gonte an istor-ze, rag ne c'hoantae

gand den mond da gerhad an noblañs en eun toull ken du.

E 1648 e oa diannez ar hastell, miret e oa gand eur hoz porzier nammet. Ne oa hêr gour ebed e ti Vertuz; mond a ree an dalhou da get gand Renea a Ouelou, merh d'ar hont diwezañ. Minorez e oa Renea. Kemeret e-noa komandour a G... gwardouriez ar plah yaouank war-lerh maro e vreur henañ e-noa bet ar garg beteg neuze, hervez al lezenn.

Dond a ree da vezañ mestr war an ardamezou hag e tape krog er wardoniez-se evel en eul lodenn euz an herez.

E-unan-penn e chome diouz eun tiegez gallouduz a ziskenn, hervezañ, euz ti Porhoet-Breiz.

Ren a reas, eta, domani pinvidikañ pennhêrez ar vro hag e teuas da chom e Roazon e-leh ma tisplegas eur stal vraz.

Ne veve ket evel eul lean. E-pad buhez e vreur, zoken, e oe rendaeliou etrezañ hag e vistri : mestr braz enez Valta ha priol Lez Bro-Frañs. Adaleg an todillon-ze e soñjas gand an dud e tilezfe ar zae-lean evid bevañ evel ar gristenien euz ar renk.

E ano badeziant a oa Gwalder.

E Roazon e-noa letanant ar roue disfiziañs a-zivoud e lealded; evesaad a reas outañ gand aked. Gwalder, hervez, a oa a-eneb d'ar stad. Ne zeue da weladenni kastell Gouelou nemed eur wech an amzer, a vareadou hir; med kerken hag erruet, e tegoueze kouvidi e-leiz, a bep kostez. Kredi a ree Ber ar porzier koz eun evezier piz anezañ, ne oa ket hepken ar gwin mad hag ar jiboez saouruz eo a zedennas kemend-all a dud e ti e vestr nevez.

Bouzar-kenañ e veze diskouarn Vêr pa hourhemenned eun dra bennag dezañ; med dond a reent da gleved skler ha frêz pa selaouent ouz an doriou. Seblantoud a ra porzerien Bariz bezañ kemeret skouer diwar ar paotr fin-ze.

Klevet e-noa Bêr traou espar en eur firbouchal, diouz an noz, en trepasou diniver, e-sigur d'ober e dro-hed. Hag e pede Doue, gand gred, ma teufe da zikour e vestrez yaouank Renea, diskennadez diwezañ euz gwad Gouelou; kaset war eun hent arvaruz gand komandour a G..., e-noa, siwaz! levezon warni.

Ar wech diwezañ ma oa bet sklerijennet sal vraz kastell Gouelou, e oa bet dalhet enni eur vodadeg kuz, pouezuz, renet gand Juluen, marheg Avogour, hêr, rag-eun, hervezañ, euz an Duged koz a rene war zouar Breiz.

Antronoz ar vodadeg-ze, e kuitaas an oll ar hastell. Gwalder a gemeras e hent etrezeg Roazon gand Renea, ar vinorez. Adaleg neuze, ne oe gwelet nemed Bêr goz o tremen war bont-gwint « Lamm Vertuz ».

War-dro diwez miz meurz euz ar bloaz 1648, eun abardêvez yen ha brumennet, e pigne daou zen ar run a-dal dor ar hastell.

En em ziskouez a ree al loar, a-daoladou, etre ar houmoul bihan, teñval ha malzenneg, skignet en oabl a-bez. Neuze e helled merzoud dillad an daou waz : bez e oant daou goueriad a Vreiz-Uhel o tougen ar chupenn verling — heñvel ouz eur porpant krouizet — eur bragou voulouz berr ha loerou gloan gand lorikennou.

Bez' o-doa, pephini, eur vaz voan, e koad gargel, eur skodig ront en he beg : eur benveg emgann spontuz e dorn an daou zen, boaz ma oant d'ober gantañ abaoe o yaouankiz.

Ne oa nemed an dra-ze o lakaad heñvel an daou baotr.

Unan aneze a oa yaouank flamm ha kreñv ; sevel a ree ar hrav en eun doare ponner ; ouz e weled, kalz uheloh eged e geneil, e kreded edo o vond d'e zistremen a bep kammed. Pell, ahane, koulskoude !

Primmoh, gwevnnoh ha mibinnoh e oa kammedou an hini bihan ; bez' e oa anezañ eun den war-dro tregont vloaz ; med, e gwirionez, daoust dezañ da vezañ evel flastret gand ment egile, e oa turgnet a-zoare e gorv. Morlivet e oa e zremm ha flourroh eged hini an darnvuiañ euz kouerien Vreiz ; en-dro dezi e oa rodellou bleo du ha skañv.

Dougen a ree war e benn eur galabousenn speget mad, hag en-dro d'e zargreiz eur gouriz stard ; greet e oa e oll wiskamant e doare da drohañ an avel kuit a boan.

Ar paotr-se a oa reder-post Avogour, Rollan e ano ha lezanvet Troad-Houarn en askont d'e gerzed prim ha difêzuz.

Braz e oa e vrud er rannvro-ze. Gwelet e oa bet o vond da Bariz gand eur helou ha distrei pemzeg deiz war-lerh da gastell Avogour. Talvouduz-dreist e oa eur reder eveltañ d'eur mare ma oa diêz-tre an darempredou, galloud a reer henn kredi.

Rollan a oa breur-mager da Juluen a Avogour, e vestr. Plijoud a ree ar houeriad yaouank da dad Juluen, eet da anaon ; hag evel ma oa heñvel an daou baotr an eil ouz egile, e soñjas gwechall gand an dud e oa kar Rollan, a-dost pe a-bell d'an tiegez nobl-ze.

Dihalluz e vefe rei diskleriaduriou resiz a-zivoud

kement-se. Ne vern ! bez' e oa hegarad-meurbed Juluen a Avogour e-keñver e vreur-mager, evel pa vefe bet eur mignon dezañ. Kontañ a reed, zoken, e oa kenetrezo darempredou disheñvel diouz re a oa kustum da ren, e Breiz-Uhel, etre an dudjentil hag ar gouerien, dispartiet ma oant abaoe pell-amzer. Boaz e oa Juluen Avogour da vevañ e lez Pariz hag alese e talhe gand noblañs Vreiz eun eskemm-liziri a vefed bet divarreg da ziskleriañ.

Da weled, ne oa ket Rollan muioh servijer dezañ eged d'an dudjentil all ; koulskoude e touge e liviou hag, evid gwir n'e-noa ket ar marheg eur mevel fealloh egetañ.

Tri bloaz a-raog ma krog on danevell, a-greiz-oll, ne oe mui gwelet Rollan Troad-Houarn.

Bet e oa bet atao en e vuhez eun dra bennag direiz ha kevrinuz. Hiniennou a zoñje ne oa ket maro ; lavaroud a reent e oa engouestlet en eur gefridi diêz ha riskluz.

Chom a reas daou vloaz dianket.

Ne oe nemed pa zistroas Juluen Avogour da Vreiz, e derou 1647, eo e oe adgwelet Rollan er vro, a-vareadou. Galloud a reas pephini merzoud e oa kemmet penn-ou-z-penn an trez anezañ. Ne asante ken seveni kefridiou an oll ; hañvaloud a ree kaoud eur pal uhel da dizoud.

N'helle den lavaroud e-noa kejet gantañ diouz an deiz war an hentou braz. Med, diouz an noz, e tremene e-biou d'ar gouerien goulderhet el lenneier pe er gweno-dennou, o redeg, mall warnañ, evel boaz. Anavezet e veze muioh dre e gerzed eged dre e zremm.

Morse ne chome en ostaleriou, ha morse ne gomze gand an dremenidi. En em zilañ a ree, difrae dalhmad ha mud ; ne ouie den netra diwar e benn, na peleh edo o chom, zoken.

Kredi a ree, eta, ar speredou techet d'ar brizkredennou — hag a zo hoaz niveruz e Breiz — e oa Rollan eun den dreist-natur, eun doare Boudedeo.

Implijoud a ree darn eur ger spontusoh, zoken. Ha, koulskoude, daoust d'an deñvalijenn a rene en-dro d'e vuhez, ne zispilje ket Rollan da dud ar mêziou ; er hontrou, komzet e veze diwarnañ gand eun doare leun a garantez.

N'anaveze, an darnvuiañ, nemed e ano hag e skeud didrouz oh en em zilañ war an heñchou poultrenneg.

Med ober a ree an oll sin ar groaz, o hetañ dezañ eur veaj vad : bez' e oa etre Rollan ha Bro-Vreiz eun ere hag a zante pep Breizad, daoust na oa ket evid e ziskleriañ anad. Mond a ree Rollan Troad-Houarn war-raog evid Breiz. E buhez ar hantreer dibaouez, e oa eul leh ma teu davetañ bpred. E bourh Hede, c'hweh leo

diouz Roazon, e chome eur plah yaouank anvet Anna Varker; bevañ a ree heh-unan gand he mamm. D'ar mare ma teuas Rollan en-dro da Vreiz evid ar wech kentañ, e oe souezet an amezeien o weled eur havell en o lochenn.

Ijinet e oa meur a vartezead a-zivoud an dra-ze. Med ken anad ha skler e oa doare bevañ glan Anna, ma teuas an dud da zoñjal e oa bet degemeret ar bugel dre druéz gand ar plah yaouank.

Ne gollas ket homañ he haredig Kaourintin, zoken; Kaourintin Vraz, ar ramz yaouank on-eus gwelet o pignad kreh « Lamm Gouelou » a-gevred gand Rollan.

Kenderhel a reas da glask dimezi ganti.

Bep sizun, hag aliesoh a-wechou, e tremene Rollan dre Hede, daoust na veze ket bep tro ar berrez-se war e hen. Chom a ree kloz-mad e ti an Itron Varker e-pad eun toullad deveziou. Neuze e kimiade goude bezañ poket d'ar bugel en eun doare doujuz-meurbed.

Eun devez eh erruas e-kreiz an noz, disliou e zremm ha digempenn e zillad. O weled ar paotrig kousket en e gavell, e teuas dêrou puill war e zaoulagad.

« Arzur, ma faour kêz bugel, kollet eh eus da dad! » a vouskomzas Rollan. Neuze, trumm, e tapas krog er havell a zalhas etre e zivreh, hag, e zellou war-du an oabl, e lavaras gand e oll nerz: « Bez' e vin eun tad evidout! ».

Anna a oa eur plah kaer ha madelezuz. N'e-noa ket Rollan taolet pled da gement-se beteg neuze, rag seblantoud a ree e spered bezañ dianket dalhmad.

Dond a reas Anna da garoud ar bugel evel eur wirvamm ha Rollan d'en em dommañ outi. Iskiz a-walh e oa e garantez. Chom a ree eurveziou hir etre ar bugel hag ar plah yaouank, dilavar, hag e zellou war-draoñ.

Lavaret e vefe bet edo o stourm a-eneb d'eur menoz all, hag e oa ar bugel, anvet gantañ Arzur, eun tamm euz e galon. Eun devez, koulskoude, e lavaras: « Anna Varker, ene madelezuz, ho tibab a ran evid bezañ mamm d'ar bugel. » Anna a respontas: « Goulennet e-neus Kaourintin Vraz dimezi ganin; med n'em-eus prometet netra dezañ! » Ha ne oe netra ken.

Felloud a reas, da vihannañ, d'an intañvez poelleg gouzoud da be labour e-noa gouestlet Rollan e vuhez, hag-eñ e vefe dalhmad pell diouz ti e wreg yaouank.

« Atao! » a respontas eñ. Med, da nebutañ, ha dond a rafe eun devez bennag da ziskuliañ e zegred? — « Biken! » emezañ.

Anna a zelaoue, prederiet; neuze e penndaoulinas e-kichenn kavell Arzur bihan, e pedas hag e tisklerias:

« Ma mamm, dereoud a ra an traou evel-se ouzin; war ma menoz bolontez Doue an hini eo! »

Med Kaourintin Vraz, eun den kreñv ha taer anezañ, ne oe ket a-du gand an emgleo-ze.

Ha setu perag e kavom fenez Rollan ha Kaourintin o pignad an hent a sko etrezeg ar foz don anvet « Lamm Vertuz ».

Tizoud a reas an daou genseurt beg ar run. Bep ma teue an tabud da greski kenetreze, e oa primmoh o jestrou ha feulsoh o homzou.

Selloud a reas da gentañ Rollan, gand daoulagad doaniet, ouz « Lamm Vertuz ». Seblantoud a ree ar pont-gwint, peget ouz ar voger, degas dezañ da zoñj eun eñvorenn boaniuz ha spontuz. Med, prestig, e teuas adarre ennañ e-unan o klevoud komzou c'hwero Kaourintin.

« Emañ ar gwir ganit! — emezañ da Gaourintin — skrapet em-eus da vad diganit, hervezout. N'eo ket dleet din nah an emgann. Eom 'ta! Koulz eo al leh-mañ hag unan all! Red eo klozañ amañ! — Da vad! — Mad eo! » a huchas Kaourintin laouen, o tennañ e chupenn.

Al loar a sklerijenne an arvest, en eur redeg etre ar houmoul evel eul lestr gwenn e-touez ar herreg. E-pad eur reuziad, en em wele ar gevezourien an eil egile, ken frêz hag e-kreiz an deiz. Tapoud a rejont krog en o baz dre ar penn moan; neuze e tregernas an taoliou fonnuz ha prim evel re ar freillou o kouezañ war blouz al leur da vare an eost.

Kaourintin a oa eur mail war ar seurt emgann-ze. Gwech e tarhaoue takadou spontuz, a-hed e vaz, ha gand oll bouez homañ. Gwechou all, e kemere ar vaz dre ar hreiz hag he lakae da drei, evel bannou eur rod, en eun doare dihortoz, herreg ha mezevelluz.

Med ampart e oa Rollan da ziarbenni. Ma ne oa ket ken akuit ha Kaourintin, e ouie en em warezi difrom ha, meur a wech, e sante ar ramz avel baz Rollan o fraoñval tostig-tost d'e zremm.

Da gentañ, evel pa vefe bet divizet gante, e kemerent eun ehan p'en em zile al loar dindan eur goabrenn. Med goude, e teujont da vezañ birvidikoh hag e skojont dibaouez. En askont d'an deñvalijenn, e oa diêz deze en em ziwall heg e koueze penn teo ar vaz war o hrohenn. Kenderhel a ree ar hrogad didrouz, braouahuz. Ne gleved nemed strakadennoù ar bizier hag alan tenn an daou stourmer.

Pa ziskoache ar houlou, e sellent taer an eil ouz egile, o klask peleh skei an taol mad diwezañ; esêañ a reent ivez gweloud hag-eñ ne oa ket eur gouli bennag

war gorr hanter noaz an enebour — netra! Dinamm e oant o-daou; ha skleur al loar o tegas deze en-dro o ampartiz, ne ree nemed hirraad an emgann.

A-benn eun hanter eur, e stlapas Kaourintin e benn-baz pell dioutañ hag en em hourvezas war an douar. Derhel a reas Rollan e vreh er vann a-uz d'ar ramz tra m'edo hemañ, berr warnañ ha diviet, o ruillal war ar geot gleb. Ne reas Rollan nemed tremen e zorn war e dal ma pizenne warnañ takadennoù c'hwez.

« Ne dalvez ar vaz da netra! » a lavaras Rollan, o terri e hini war benn e hlin. « Gourenom! »

Troñsañ a reas e roched e lien stard e-pad ma chome Kaourintin diflach. « Gourenom! » a lavaras hoaz ar reder-post. Tennañ a reas Kaourintin e alan gand trouz, ha sevel adarre. « Med en a-raog, emezañ, balh ha gouez, kinnig da ene d'an Aotrou Doue, beteg henn, n'em-eus kejet gand den barreg d'am mestroniañ en emgann korv-ouz-korv! »

En em stlepel a rejont an eil gand egile, o divreh en-dro da skoaz pe da zargreiz o enebour. Er hrogad nevez-se, e-noa Kaourintin lañs war Rollan, en askont d'e vent. Med dleoud a ree ar reder-post kaoud eun nerz treh da hini egile, rag, en desped d'ar pouez a lakae hemañ war e gein, e chome Rollan sonn ha divrall. Hir hag aner e oe an emgann eur wech ouspenn.

Pa zistardas pephini e grog, e ruille ar gwad diouz o diskoaz heg e oa diframmet o roched.

« Ne fell ket d'an diaoul! » a hrozmolas Kaourintin, o kouezañ eur wech hoaz war an douar. « Daleet e vo eta! »

Adgwiskañ a reas Rollan e chupenn. Anad e oa na felle ket da reder-post Avogour trehañ war e enebour peogwir e roe amzer dezañ da hortoz ha da ziskuizañ.

Hag en em lakaas raktal da bazeañ a gammedou stard a-hed hag a-hed war ar grugell. Chom a reas Kaourintin difiñv, poan gantañ o tennañ e alan. « Emañ ma hontell ganin! » a lavaras Rollan, goude bezañ chomet eur pennad hep komz.

Kridiennañ a reas Kaourintin. « Ra vi splujet en dour bero gand an diaoul! » a hrozmolas. Neuze e kendalhas a vouez uhel: « Ma breur, n'em-eus ket me ma hini! » Hag, o tistagañ ar homzou-ze, e silas etre e grohenn hag e roched ar gontell a oa a-istribill ouz diabarz e chupenn.

Kenderhel a reas Rollan gand e valeadenn goude greet gantañ eur vroeuzenn.

Digoumoul a-grenn e oa bremañ an oabl. Diskenn a ree a-serz, bannou al loar war zremm ar baleer.

Evesaad a ree Kaourintin outañ; merzoud a reas gand eur spouron falskreduz e oa sioul hag ingal e alan ha diskuiz-tre linennou e vizaj.

« Daoust hag ez eus anezañ eun den e kig hag eskern? » en em houlenas.

« Te an hini e-neus hel lavaret ez eo red dim echui! » eme Rollan o tostaad trumm.

« Breur mad — a huanadas Kaourintin a vouez dilorh — ha ne fell ket dit gortoz beteg warhoaz? — Ne hortozan netra, war-zav! — Re skuiz on, kenil madelezuz! — Neuze! — a grias Rollan — emañ an treh ganin; dilez anezi rag bez' he-deus he dever da zeveni! »

En eun taol e oe Kaourintin war e dreid. Neuze e troñsas e zraillennou lien evel eun den prest da houzañv: « Laz ahanon, eta! » emezañ.

Silet e-noa e zorn e toull e roched, hag e hortoze, oh evesaad ouz e enebour a gorn e zaoulagad. M'e-nefe greet Rollan eur hammed, e vefe bet lazet. Stardañ a ree Kaourintin e gontell ha ne oa ken anezañ eun den kizidig a-walh da gilañ.

Re uhel e oa kalon ar reder-post evid skei gand eun enebour dizarm; trei a reas kein dezañ hag azezañ d'e dro war ribl « Lamm Vertuz ». Neuze e oe didrouz hir; chom a ree Rollan diflach, prederiet gand menozioù na ziskulie ket. Ken skuiz e oa Kaourintin, ma kouezas kousket war an dachenn.

E sioulder an oll draou, e savas beteg diskoaz Rollan eun hiboud displann. Stoui a reas a-uz d'an islonk; biskoaz n'e-noa klevet ken frêz sarah al lamm-dour dindan-zouar. « Bez e oa uhel e spered, eeun, madelezuz! — a zoñje Rollan — Paour kêz Juluen! Paour kêz mignon! Paour kêz mestr! Er bez-mañ eo sebeliet e oll esper; gantañ eo marvet huñvre dieubidigez Vreiz. Dibabet mad e-noa Gwalder a G...; dispar eo al leh-mañ d'ober eun torfed ha ne zle ket an toull-mañ dislonkañ an ostizien a vez skoet ennañ. »

Ar menoz diwezañ-ze e lakaas da brederiañ, hag e teuas da zoñj dezañ: « Arzur! — a hiboudas birvidig — ma mab, muioh eged mab! Felloud a ra d'an den-ze kemer da eil vamm. Ne oar ket; n'hell ket gouzoud; bez' e vo da enebour evel ma hini. Daoust hag e hellin dalhmad da ziwall?... Kousket eo! — a lavaras — o hejañ Kaourintin a zihunas trumm. — « War-zav! hag adkrojjom! »

Rimiañ a reas ar palod e zaoulagad; souezet e oa o weloud egile prest adarre, en eun taol: « Ma breur — a c'hoantaas lavaroud, — skuiz divi on! — War-zav! — a grias egile. Bez' az-po alan a-walh evid an emgann

nevez a ginnigan dit. Ha gweloud a rez ar foz-se? — Salver Jezuz! — a vlejaz Kaourintin — nag a zavar a ra an toull-ze fenez! — Pil pe groaz? — a gendalhas Rollan — an hini a vo koll a lamm e-barz! »

Tennañ a reas eur skoed euz e hodell hag edo o vond da stlepel ar pezh er vann. Seblantoud a ree da Gaourintin edo oh huñvreal. « An hini a vo koll a lamm — a eilgerias-eñ o parañ e zaoulagad saouzanet war ar reder-post, med peleh? » Sachañ a reas Rollan egile dre e vreh beteg ribl an islanek. « Aze! » — emezañ.

Kilañ a reas Kaourintin, spouronet; degaset e oe eun tamm nerz dezañ gand ar spont; med ober a reas Rollan eur hammed davetañ hag en em lakaad dirazañ evel eur gourener war-nez tapoud krog en e enebour. Santoud a ree, ar palod, e zaoulin o semplaad dindannañ. Reudet e oa bet e goublou war-lerh e gousked war an douar gleb ha yen.

« Med kounnaret out ta? a hroz-molas, bremaig e komzes euz ar peoh! — Prederiet em-eus, eme Rollan, emout war ma hent! — Gwir eo! a zoñjas ar paltoked, galloud a reom c'hoari da gentañ. Ma hounezan, e vo mad evidon. Ma kollan em-bo amzer a-walh da skei pe da ziskampañ! — Te an hini a sko ar pezh? a houlenas a vouez uhel. — Me an hini eo! — Kerz! — Goulenn! — Goulenn a ran « kroaz »! »

Teurel a reas Rollan er vann ar pezh arhant; hemañ a skedas en eur gornigellad. Hag o-daou da zaillañ; eskuitoh e oa ar reder-post; hag, o lakaad e droad war ar skoed e tapas krog e breh Kaourintin. « Toui a rez ober al lamm ma kollez? a houlenas, o sevel e zorn, gra eveldon! — Toui a ran! »

Dizolei a reas Rollan ar pezh; kouezet e oa war « bil » hag e tiskoueze e « groaz » lugernus dindan bannou al loar. Leuskel a reas Kaourintin eur griadenn; treh e oa. « Kollet az-peus! emezañ, ha touet az-peus! »

Distagañ a reas Rollan diouz e houriz eur yalh a daolas e-kichenn treid Kaourintin: « Evid Anna, emezañ a vouez izel, gra ma vo eüruz! »

O tistagañ ar homzou-ze e kemeras e lañs; med, degouezet war ribl an islonk, e chomas a-zav hag e an dizesper. Poaniañ a reen evid ar bugel hag e zilezel a ran. Piou a ziwallo hêr Breiz? »

Distrei a reas daved Kaourintin a zelle outañ, e zivreh kroazet ha difrom a-grenn. « Mignon, emezañ, ro din ar vuhez! »

Hejañ a reas Kaourintin e ziskoaz, ha c'hwitellad eun diskan: « Ar vuhez! a eilgerias Rollan gand nerz.

Petra a vern ma buhez dit? dilezel a ran Anna! — Piou a vo kred evidout? a houlenas ar palod gand fac. — Toui a ran! — Diskredig on! dao dezi, ma homper. Eun tammig paterenn ha war-raog! — Truez! a grias Rollan. — Bez' em-eus eun dever sakr da zeveni. Kemer a ran Doue da dest e kuitafen ar vuhez hep keuz, med touet em-eus war ma le...! Lamm, ma breur! hast buan rag ma skuizet az-peus da vad ha c'hoant kousked am-eus! »

Penndaoulinañ a reas Rollan. « En ano da vamm, truez! a lavaras. — Neuze eta, az-peus gwall aon? a houlenas rust Kaourintin! » Skedi a reas daoulagad Rollan gand an imor; hag e saillas war e gevezer, e vriatas anezañ hag, en eur strivadenn nerzuz, e ziskaras drez war ribl an islonk. « Sell! emezañ, o pouezañ e vruched gand e droad. — Truez! a vlejas Kaourintin d'e dro. » A-raog m'e-noa echuet gand e gomz, edo Rollan adarre war e zaoulin en e gichenn. Sevel dילו a reas Kaourintin hag ober eun toullad kammedou war-dreñv gand aon na vefe argadet adarre. « Te eo an hini krenvañ, a lavaras a-bell; m'az-pefe gounezet az-pefe ma rediet d'ober al lamm! dihalluz eo din ober kemend-all ez keñver. Med da gemer a ran evid eun den laosk ha gaouiad, ma nahez!... »

Seblantoud a ree Rollan bezañ nehet. Touet e-noa. Bez' e oa ivez ar pezh a vez anvet: Barnedigez Doue, ken gand an uhelidi, ken gand an dud dister.

Lavaroud a reas Rollan: « Dit eo ma buhez, Kaourintin, he goulenn a rez diganin; prest on. Gra hervez ma bolontez diwezañ hag ez in kuit hep da vallozi. Touet em-oa talvezoud kement hag eun tad d'ar bugel a zo dindan doenn Anna. — N'eo ket mad dit, eta, neuze, a drohas Kaourintin ranell. — Bez' ez eo..., a grogas Rollan. Med tevel a reas ha soñjal ennañ e-unan: Daoust hag an hini e-neus lazet an tad a lezfe e vuhez gand ar bugel? Evid ma vevo, ez eo red dezañ chom dianav! — Ra vo da vad! a gendalhas a vouez uhel hep respont d'ar goulenn. Ma teu Anna da vezañ gwreg dit, ha karoud a ri ar bugel? — a hell bezañ! Koantig eo. N'eus netra ken? — Netra! »

Kerzed a reas Rollan a gammedou stard war-du an islonk, ober sin ar groaz ha lammad. Klevet e oe e gorr o toullañ bolz ar strouez hag an islonk o tisteurel eur vlejadenn vout. Selaou a reas Kaourintin ha skrijañ; neuze e sioulaas hag e lakaas e vruched da zaillañ gand eur c'hoarzedenn ouez. « Eom! emezañ, ne zistroio nemed evel eun denjentil hervez ar hrennlavar. Er pezh a zell ouz ar bugel, e zougenn a rin warhoaz da di an

emzivad. Bez' e oa Rollan eun den diaouleg eun tam-
mig; n'eus forz! eur stourmer a oa anezañ! »

Lavaret gantañ kement-se, e lakaas da dintel ar yalh
a oa en e hodell, e tastumas e vaz hag e tiskennas lirzin
diribin ar run.

II

AR VREUDEUR VREZON

Bez' e oa neuze e Breiz, seblantou a zisplijadur ha,
zoken, a emsaveres prest da darzañ. Nahet o-doa Breujou
Breiz meur a wech, ha gand rogennez, anzav levezon
enep-lezenn merourien ar Roue a oa bet krouet, gouez
da wirourien vrudetañ ar rannvro, dre falsadur testenn
ha geriou feur-emgleo an Unvaniez.

Grougnal a ree ar bobl ha goulenñ he frankizou koz
hep gouzoud re, evel boaz, a-zivoud petra e klemment.

En tu-hont d'an diou enebiez-se, splann hag anad,
e oa eun doare kevredigez kuz, krouet pell 'oa, moarvad,
da vare deveziou kentañ an unvanidigez : Ar Vreudeur
Vreton, o strollañ izili euz pep renk, med dreist-oll,
tudjenvil.

Bez' o-doa eur pal hewel : derhel gwirioù ar rannvro,
Med mond a ree kalz anezo pelloc hag e felle dezo ma
vefe embannet ar rannidigez hag ar frankiz.

Paret e oa daoulagad ar Vreudeur Vreton war Bariz
ma oa stravuillet ar speredou gand an dispah ; hag ivez
war Vro-Zaoz. Gortoz a reent ar houlz da gregi gand
an emgann. N'o-doa tamm disfiziañs ebed ; soñjal a
reent e teufe an treh gante. Nehet e oant hepken evid
dilenn o dug. Bez' e oa eun niver braz a diegeziou o
tiskenn euz an duged diwezañ, ken dre gerentiez, ken
dre nesanted.

Barreg e oa Rohan, Rieu, Gouelou, Avogour da lakaad
da dalvezoud o gwirioù par an eil d'ar re all. Goude
a teue ar Bennelozed, o tiskenn, hervez, euz beskouted
Porhoed, Ferjent a Goatanter hag eun toullad braz a
diegeziou all gand gwirioù arvaruz pe anoioù heñvel
ouz reou all war ar renk. E-touez an oll dud-se, ne oa
nemed tri o kaoud chañs ; da lavared eo, da gavoud
skoazell. Re brederiet e oa ar Rohaned e Paris gand
karvigellou al lez, evid gweloud skler er pez a c'hoarveze

e Breiz. Chom a ree ar Rieued, eur ouenn uhel, a-gostez, gand dismegañs. Ne vane nemed Juluen Avogour, hêr nemetañ euz an ano; Renea a Ouelou, merh diwezañ kont Vertuz ha Gwalder a Benneloz, komandour a G...

Pa oe deut hemañ da vezañ penn-tieg, dre varo e vreur henañ, e houlennas e Roma ha digand kuzul an urz, e Malta, ma vefe torret e le.

Anvet e oa Juluen, marheg Avogour, an « Aotrou a Vreiz » e broiou Kerne ha Leon ha bez' e-noa kalz a zalhidi. Anad, skler hag eeun e oa e brouennou; e ardamez a oa re Vreiz ha ne zouge ket e skoed eur varrenn a vatardiez evel ar Oueloued.

Drezañ e-unan e oa eun den yaouank kaloneg ha kadarn; bez' e-noa kened, hardisegez, pinvidigez, vertuziou red evid ren eur strollad a dud. Med tremenet e-noa e yaouankiz e Bro-Alamagn hag e Pariz hag e houlenne e enebourien hag-eñ ne oa ket bet displea e-keñver e ouenn vrezon.

Ne oa anavezet mad nemed gand nebeud a genvroiz. Pa zistroas da Roazon e 1647 gand Rollan-Troad-Houarn, n'en em ziskouezas da zen, hag e tizas, hogos raktal, kastell Gouelou ma oa o chom eno, d'an ampoent, ar homandour a G... gand e vinorez Renea. Kredi a reed e felle dezañ darempredañ an den a oa diou wech e enebour, war dachenn ar politikerez ha war hini an dimezi.

Pouezuz e oa levezon ar homandour, dreist-oll dre ma oa gwardoniez hêrez Vertuz etre e zaouarn. Goude bezañ kemeret dre nerz ar wardoniez-se, war-lerh e vreur eet da anaon, e-noa buan roet da houzoud e timezfe gand Renea. Dilennet e oa bet ganti evel pried, drezi heh-unan, a lavare, hag e hortoze gand mall ma rofe lez Roma dezañ an aotre da eureudi.

Dre an dro-bleg-se, e strolle ar homandour, dindan e vaniell, divennourien ar Bennelozed ha dalhidi diegez Vertuz, dalhmad ken gallouduz etre Wened ha Kemper.

Ne oa ket Juluen hag eñ estrenien en eil evid egile; en em gavet e oant bet asamblez e Pariz leh m'e-noa kaset Gwalder e vinorez e 1644.

En em roet e oa Renea — oadet neuze a c'hwezeg vloaz pe dost — da blijaduriou al lez gand eul levezeg vugel. E-pad triweh miz ne oe nemed korolladegou ha goueliou ma keje-hi eno gand marheg Avogour.

Enor a ree Juluen d'e ano; bez' e oa anezañ eur marheger a neuz uhel hag e tremene, gand gwir abeg, evid bezañ eun den dispont. Avi a ree, gand e amheuliddeg, d'al likaourien vrudetañ. Eüruz e oa Renea o weloud eun denjentil breizad, he henderv, o skedi e-kreiz lez

kentañ ar bed. Hep henn anzav dezi heh-unan, e oa douget da Juluen hag eñ dezi. Med ne oa ket o hengarantez gouest da drehi war bep skoill. Aon he-doa Renea rag an den a oa en em lakaet evel he hulador; gouzoud a ree na asantfe biken d'an dimezi; mond a reas beteg aspedi Juluen da dremen hep gweladenni ar homandour war ar poent-se. Ne oa er gudenn diêz-se nemed eun hent da heuliañ: kuzuliet e oe eskob Roazon, an Aotrou ar Motte Houdancourt, a-zivoud an tu da lidañ eun eureud kuz, digazeret a-dra-zur ha gourhemennet mar-teze en askont da stad ar vinorez ha da demz-spered ar hulador.

D'ar mare-ze eo e kuitaas Rollan-Troad-Houarn Breiz evid mond da Bariz. Ezomm e-noa Marheg Avogour da gaoud eun den sur hag emrouz a-grenn. Dibab a reas e vreur mager ha diskuliañ dezañ e zegred. Servijoud a reas Rollan e vestr gand gred ha sentidigez; med er pez a zelle ouz an eureud e hellfed bezañ merzet e oa eun trivliad kuz o stourm a-enep d'ar reder-post.

N'hellas den, a-dra-zur, resisaad ar halonad-se, ha Rollan, eñ e-unan, a oa divarreg d'e zantoud. Red dim, eta, diskleriañ doare ar rukun iskiz-se pe, da lavaroud gweloh, ar boan-galon-ze.

Ne oa ket maro ar Grenn-Amzer e Breiz, zoken, dindan veli Loeiz XIV; beo e oa hoaz barzoniez estlammuz an rann-amzer wallvrudet-se, en eskobtiou Sant-Malo, Gwened, Landreger ha Kemper. Adkavet ho-pefe e Breiz, etre an Aotrou karet evel eur Roue hag ar bobl doujuz, med dishual, eun ere ken dous ha ken kreñv, war eun dro, m'e-neus gallet eur skrivagner e lakaad e-skoaz gand liammou ar famillou uheldadel. Gwelet em-eus ivez eno eur skwer nemeti a wir ingalded roet gand al leoriou niveruz a zanevell istor ar bed. Ne oa ket Rollan eur mevel, eur gwaz evel ar re all; tostaad a ree d'an diou famill Avogour ha Vertuz. Gwelet on-eus, p'edom o komz diwar-benn an unvaniez, edo e venoz seveni gand Anna Varker, e oa eno, dreist-oll, eun tu da rei eur vamm d'eur bugel anvet Arzur. Prizoud ha karoud Anna a ree Rollan; med ne oa ket stag e galon outi muioh ma oa red.

Ne oa eñ nemed eur houeriad; magañ a ree buhez eeun an dud euz e renk, med, a-hend-all, hag henn gweloud a raim, e-noa eur spered hag eun ene uhel.

Barzed eo an darn-vuiañ euz ar rederien-vro hag an dud en digenvez; ha buhez Rollan a dremene pell diouz an oll. N'eus nemed eur ger er vojenn geltieg o tanevelli buhez an haroz dilorhuz-se, eur ger hepken

evit diskleriañ ar boan guz a houzañve da hastañ aozadur eureud e vestr.

Unan euz poziou an istor e ziskouez o tegas eul lizer da gastell Gouelou hag o selloud a-bell eur skeudenn wenn harpet ouz pondalez a-ziavêz an tour.

« Chom a reas ar reder-bro a-zav — a lavar ar han — nann abalamour ma oa skuiz ; med kaer e oa Renea ; hag evel ma zoñje enni dres d'an ampoent, e pede Doue da rei e vennoz da briñsez Vreiz ! »

N'eus forz penaoz, amañ, evel boaz, e servijas Rollan e vestr gand spered ha lealded.

Eñ, an hini a yeas beteg Bro an Naoned da gerhed an Aotrou Chaloni a Souvre, niz da eskob Roazon, a zlee lidañ an eureud en iliz bourh Aoteuill e-kichen Pariz. Bez' e oa diêsteriou braz, o vezañ ma evesae piz koman-dour a G... ouz e vinorez ha ma oa disfiziuz.

Erfin, eun nozvez ma roe mamm ar Roue Anna a Aostria eur gorolladeg e kastell al Louvr, e hellas Renea a Ouelou tehel gand an Itronezed a Gondi (nizez ar heneskob) hag a Villere. Lavaroud a reer e oa mamm ar roue rouestlet er gefridi.

Mond a reas eur harroñs euz al lez d'o has beteg Versailles. Ne oe ket dedennet evez ouz ar homandour, abalamour ma hede-eñ marheg Avogour muioh hag a dostoh hoaz eged e vinorez. E-keit ha ma c'hoarie trikon, ne zache ket e zellou diwar e gevezer a wele êz-tre e-touez an dud-a-lez, en askont d'e neuz kaer. Ne oa ket war-nez menel kousket.

Ar politikerez a oa e gefridi muioh hoaz eged ar garantez. Soñjal a ree e teufe Avogour da greski e levezon ma timezfe gand Renea, hervez konted Vertuz.

Med setu ar pezh a oa c'hoarvezet. D'an ampoent m'edo Renea o pignad er harroñs gand he diou ambrou-gerez, e rede dija Juluen d'an daou lamm ruz a-hed glannou ar Sêna hag e tegoueze an hini kentañ el leh emwel.

Penaoz 'ta e helle, d'an hevelep eur, rodal e saliou kastell al Louvr ? Ha bez' e oa rannet e daou zen ?

Nann, ne oa ket ! med lavaret on-eus, moarvad, e oa Rollan heñvel-mik ouz ar marheg. Gwisket e-noa dillad kaer e vestr hag e oa deut d'ar gorolladeg. Gwelloh hoaz ! tostaad a reas ouz al leh m'edo mamm ar Roue hag e hellas ar homandour e weloud en eur gompagnu-nez uhel-dreist.

Plijoud a ree ar Vretoned da Anna a Aostria ; bez' e oa « gouarnourez » Vreiz ha ne zisplije ket dezi an taoliou farsuz.

En desped d'e neuz dic'hoarz abaoe maro ar roue,

he fried, e kemeras plijadur en nozvez-se evel ma ree pa oa yaouank. E gwirionez, bez' e oa ar Rollan-ze eun den kaer ha faro en e zillad denjentil ha ne oe ket touellet ar homandour hepken.

Padal e c'hoarie violoñsou ar roue eun dañs brudet, ar rederez, hag edo ar gorolladeg en he houlz gwellañ. Ne oa ket an Aotrou a Vouilloñs eur c'hoarier hegarad. Grozmodad a ree pa golle ha, pa houneze e c'hoarze goap, gouez d'an envorioù.

P'e-noe goullonderet yalh ar homandour a G..., e lavaras dezañ : « Bez' e oe eur mare m'em-befe bet keuz o skrapañ arhant ar relijion drezoh-hu. (Anvet e veze Relijion Urz Malta.) Ar pezh a vez gounezet diwar ho koust, bremañ, a zo kemend-all tennet digand an dud disleal ! »

C'hoarzin a oe greet hag e savas ar homandour, imoret fall. « Ha degouezet eo ho tiskargou euz Roma ? — a houlennas hoaz ar priñs a Vouilloñs — kaozeal a reen deh gand an Aotrou Marheg Avogour a zebant bezañ prederiet da vad gand kefrediou ho kalon. Bez' ez eus anezañ eur marheger ampart. Evel m'edon o houlenn kelou diwar e benn, evid kemer perz gantañ e c'hoari ar rouanez, e oe respontet din : klaskit an Itron a Gondi, evezierz an dimezell a Ouelou, hag e kavot anezañ ! » Ober a reas Gwalder a Benneloz eur salud ha mond kuit ; med, en eur selloud diratoz ouz an engroez luger-nuz, e klaskas gweloud e vinorez heg e gevezer.

Eveljust ne verzas nag an Itron a Gondi, na Renea. Bez' e oa eno Juluen Avogour, e-unan penn oh huñvreal e toull ar prenestr. Pell 'oa e oa distroet ar rouanez d'he hambr. Tostaad a reas ar homandour ouz ar marheg. Heñvel e oa ouz an Italianed a gemer eur blijadur vraz o taremredi o enebourien.

Bep ma treuze an trepas, e selle piz ouz Juluen ; kavoud a ree e oa kemmet eun dra bennag ennañ. Bez' e oa dalhmad eun den kaer ha lorhuz en e emzalh ; med er pezh a zelle ouz e zoare mistr, e seblante d'ar homandour e-noa kollet ar marheg eun tamm anezañ.

« Aotrou — ma henderv — eme ar homandour, hegarad-meurbed — ho kwelet am-eus a-bell ha n'am-eus ket c'hwitet da zond d'ober deoh ma gourhemennou ! »

Stoui a reas ar marheg davetañ hep rannañ grik. Hag e tislivas dremm Walder. Ne oa netra ouspenn. Tehel a reas Rollan didrouz. Neuze a redas ar homandour euz an eil sal d'eben, o klask ar re na gavas ket, anad.

En em stlepel a reas en e garroñs — dleet e vefe bet dezañ kregi dre eno — ha rei an urz d'ar blenier da vond d'an daoulamm ruz beteg e di.

Med, hep ober van ebed, ne oa ket chomet treid Rollan er memez botez; paneved-se e-nefe dizoloet ar homandour az zegred, rag bez' e oa hoaz Renea, d'ar mare-ze en iliz Aoteuill.

Ya! med n'eas ket buan a-walh blenier Gwalder; resevet e-noa urziou all digand Rollan hag eur yalhad vad.

Hag evel-se e pennfollas Gwalder a Benneloz e foñs e garroñs, an nozvez-pad, pe dost, hep galloud rei da intent eun dra bennag d'al lakez a oa mezo-dall, moarvad, rag ne ree nemed kantren dre ar strêdou, o toui, o vallozi, o skei war e gezeg fêzet hag o klask ti e vestr e karteriou espar.

... Ar bugel on-eus gwelet e ti Anna Varker a oa frouez an unaniez a oa bet lidet en iliz Aoteuill gand an Aotrou chaloni a Souvre, e-pad m'edo blenier Gwalder o hounid an derou mad roet dezañ gand Rollan-Troad-Houarn. Kaer-meurbed e oe al lidou daoust deze bezañ bet kuzet. En tu-hont d'an Itronezed a Retz hag a Villere, e oa pevar zest: an Aotrou a Zourdeag (Rieu), an Aotrou Markiz a Vot-Houdancourt, an Aotrou'n Abad Koadlez, dean kuzul-chaloni Sant-Brieg ha pennrener Sant Meen. Sinañ a rejont oll war ar marill.

Degouezet er gêr, a-benn ar fin, e houlenas ar homandour kelou diwar-benn Renea. Edo homañ o tiskuizañ. Gortoz a reas mall warnañ, beteg goulou-deiz, rag ne grede ket, en desped d'e gounnar, mond da gambr ar plah yaouank. Ne vefe ket bet deread d'ar mare-ze ma vage ar baotred doujañs ouz ar merhed.

Med red eo kredi na oe ket touellet a-grenn gand an dro-ijin, rag, eur zizun war-lerh, e kemere penn e hent etrezeg Breiz. Teurel a reas ar paour-kêz Renea eur zell diwezañ war gastell al Louvr, ma tremenas trumm heh eürusted.

Adaleg an deiz-ze, e krogas Rollan gand eur gefridi all war-dro e vestr. Asantet e-noa gand diêzamant ober ar vicher arvaruz on-eus e welet o seveni; uhel e oa e ene kement hag e hellas bezañ eun denjentil. Red e oe, evid e atizañ, eun trivlia e-nefe heñchet unan all war-du eur pal disheñvel-mik: estlammi a ree dirag Renea a Ouelou, e doare eur marheg. Stag e oa da Juluen gand eun emrouisted divent evel ma tegouez a-wechou e kalon ar Vretoned a ouenn vad beteg diwez o buhez.

Kavoud a ree e blijadur en afer-ze a oa marteze eun aberz evitañ. Tevel a reas war eun dro e imor galon hag e lorchentez.

A-hend-all, evid eur mignon speredeg ha feal evel ma oa Rollan, e oa ar gefridi-mañ eun dra a bouez.

E Renea ne wele Juluen, anezañ eun den birvidig ha leal, nemed e wreg plijuz ha karet. Gweloud a ree ivez Rollan enni eun tu evid e vestr da zevel war dron Breiz.

Ne oa ket ar reder-post a-du, e goueled e galon, gand eur rannidigez krenn diouz Bro-Hall. Merzoud a ree skler gand e spered lemm na oa eno nemed eur faltazi a vefe sevenet dre zegouez ha na zegasfe er vro nemed gwal-leuriou.

Servijoud a ree ar marheg muioh a-ze rag seblantoud a ree dezañ e oa ennañ kelled eur politikerez heñvel ouz e hini. Labourad a ree eta, evel rener eur gostezenn, kement ha muioh marteze eged Juluen eñ e-unan; med hep c'hoantaad netra evitañ. Ne bleustre nemed evid e vreur ha, dreist-oll evid Breiz ma felle dezañ adsevel he frankizou en arvar.

Pa oe eet ar homandour kuit e wiskas adarre chupenn striz ha gouriz stard ar reder-post. Diou wech ar miz e hellfed bezañ kejet gantañ p'edo o redeg heñchou Breiz hag o tremen e-biou d'ar hirri gwellañ sterniet; rag chom a ree eskuit.

E Roazon hag e bodadegou kreizel ar Vreudeur Vreton, n'en em ziskoueze morse; lakaad a ree e veli war ar gouerien hag an dudjentil diwar ar mêz. Er pez a zelle ouz an dudjentil uhel, e-noa kavet Rollan eun harp e Yann, Aotrou a Gastell-nevez, yaouer ti Rieu. Aliez e-noa hemañ komzet hir-amzer gand ar reder-post. Taolet e oa da bolitikerez Avogour rag soñjal a ree e teufe ar marheg da gemmañ e venoziou p'e-nefe bet an dieub diouz e gevezerien.

Yann a Rieu a brize uhel Rollan. N'e-nefe gallet, den all ebed, lavaroud an oll zervijou braz a rente Rollan da Vreiz. Kuitaad a reas, Juluen Avogour, Pariz da ziwez 1647; hast e-noa da dostaad ouz Renea, bloaz ma oa n'e-noa ket bet kelou anezi.

Felloud a ree dezañ ivez niveri e zalhidi drezañ e-unan ha kregi gand an emgann, diouz red.

Ne oa ket al lez en disfiziañs a-zivoud e venoziou. Re zalheth e oa ar hardinal evid soñjal er havaillou a enebe an eil re ouz ar re all en eur rannvro ken pell. Evid Tud an Talm, e vefent bet muioh a-du gand an dispaherien eged prest da herzel outo gand o hleze. Mad, eta, e oa ar houlz. Degouezet e oa Rollan-Troad-Houarn eun toulad deveziou kent ar marheg. Roet e oa bet dezañ ar garg da eveziañ ouz mab Renea a Ouelou. Evel m'on-eus gwelet, fiziet e oa bet hemañ etre daouarn an Itron Varker hag he merh Anna. Eur wech erru er vro e oe torret, da weloud, an darempredou etre an Aotrou Avogour ha Rollan.

Tremen a reas ar reder-post — a oa braz kaer e vrud e bourhiou hag e kêriadennou Breiz-Izel — tremen a reas eta, beteg ar poent diwezañ, evid eun ezel rik euz kevredigez ar Vreudeur Vreton ha nann evid eun dalhad euz ar c'hoantidi d'ar gurunenn. Eur wech hepken, en eur dremen dre Roazon, e kaozeas gand e vestr ha mignon; hag e oe evid e lakaad en disfiziañs diouz komandour a G... a anaveze bremañ istor an eureud kuz lidet hervez al lezenn.

Neuze e kuitaas Rollan e vestr evid kenderhel, greduz ha dibaouez da zeveni e labour. Ne welfe ken Juluen Avogour adaleg an deiz-se.

Antronoz an emwel e tegouezas eur hannad d'ar homandour e Roazon, ma oa Juluen dianav hoaz. Dougen a ree eul lizer hegarad-meurbel ha leun a vignonez : aspedi a ree Gwalder a Benneloz Juluen da zond d'e gavoud e kastell Gouelou ha rei dezañ da intent e c'hoantae a greiz-kalon ober eun emgleo gantañ evid mad ar vro.

Kemer a reas ar marheg penn e hent raktal, fiziuz evel an oll eneou brokuz. Degemeret e oe gand joa ; gweloud a reas Renea. Seblantoud a ree daoulagad ar homandour skedi gand madelez o weloud edo a-unan an daou zen yaouank.

Antronoz e oe er hastell eur vodadeg veur dalhet gand an Aotrounez a oa izili euz ar gevredigez. Biskoaz ne oa bet gwelet eur vodadeg ken kreñv ha ken kaloneg ; lavaret e vefe bet eun dibab greet a-ratoz-kaer e Breujou ar rannvro.

War-lerh eur huzul ma ne oe ket komzet ennañ euz an enebiez a rene etre ar homandour ha Juluen, e oe anvet hemañ da rener, a-unvouez, gand an ano-karg a Gonnetabl Breiz, da hortoz eun ano all.

War eun dro e oe kemennet dezañ distrei da Bariz evid en em glevoud gand an Aotrounez a Rohan diwarbenn an amprestadur.

A-raog kimiadi an eil diouz egile, e touas an oll dirag Erwan a Geveze, eskob Dol.

Felloud a ree da Juluen mond war varh raktal. Med kement e seblantas ar homandour kaoud dudi ouz e weloud e penn kentañ kefrediou ar rannvro, kement en em zigarezas a-zivoud ar menozioù fall lakaet war e gont a-eneb d'e genderv karet Avogour, ma oe kendrehet ar marheg... Mond a reas kuit an Aotrounez all ; ne chomas nemed Juluen e kastell Gouelou.

Hegarad-kenañ e oe Gwalder a Benneloz en e geñver ha diskouez a reas doujañs evitañ, zoken. D'an abardaez noz ma komze Juluen euz kimiadi da vad, e kemeras

krog ar homandour en e zorn en eur vouse'hoarzin hag a vleniañ anezañ beteg kambr Renea : « Ma henderv, emezañ dousig, deut on da vezañ tener evel eun tad e-keñver ma minorez ha kement-se e-neus distrellet ma daoulagad. Dleet e oa deoh ho-taou, marteze, kaoud muioh a fiziañs ennon ; n'ho-peus ket soñjet e oa ho tever diskuliañ din eun dra bennag ; ne damallan ket deoh kement-se, med divinet em-eus ho segred ! »

Ruziañ a reas Renea ha soublañ he daoulagad. Selloud a reas Juluen ouz ar homandour gand eun nehamant gourdrouzuz. Med kenderhel a reas egile gand eur mousc'hoarz c'hwekoh hoaz : « Perag 'ta livañ gevier pelloh ? Ma barnet ho-peus fall ; ober a rit din eun dismegañs poaniuz, ma henderv Avogour ha c'hwi ivez, Renea. Dalhmad em-eus taolet pled ouz hoh eürusted. Gwechall em-oa bet fiziañs... Med na gomzom ket ouzin. Prest bremañ, me va-unan, d'hoh ambroug beteg an aoter ! »

Sailañ a reas Juluen ha stardañ dorn e gevezer brokuz ; mezeg ha laouen, war eun dro, e oa Renea ha n'helle ket kredi e oa kement a eürusted o parañ warni.

« War ma le, Aotrou a G..., a lavaras kreñv Juluen, n'on-eus ket bet fiziañs, e gwirionez, ha gwelloc'h e vefe din mervel kentoh ha ma vefe tamallet kemend-all din hiviziken. Ha neuze, koulz dim henn diskuliañ deoh dioustu : deut eo Renea da vezañ Itron a Avogour dirag Doue : eureudet om bet hervez al lezenn gand eur beleg e-pad m'edom e Pariz ! »

Drouglivañ a reas tal komandour a G... eun amzerig hepken. Med n'eas ket e vouse'hoarz diouz e vuzellou.

Med pell e oa diouz bezañ ken gouzieg hag e soñje gand Rollan. Krizañ a reas e zaou abrant hep gouzoud dezañ ; hag e luhas trumm en e zaoulagad eur sked a gasoni hag a gounnar. Gallet e-nefe ar marheg bezañ bet war evez. Med ne verzas netra, ken eüruz e oa ha ken prederiet o pokad dousig da zorn e wreg.

Strivañ a reas Gwalder a Benneloz evid chom difrom hag adkemer e neuz hegarad. En eur zoublañ dirag an daou bried e lavaras : « Dalhmad e vo degemeret gwad Vertuz evel m'eo dleet e kastell Gouelou. Ar hentañ ar gwellañ, eta, gouel an dimez, ma henderv Avogour, ha ra vennigo Doue hêr diou ouenn a wad uhel ! »

Pokad a reas stard an daou gevezer an eil d'egile, ha, pa oe peurwisket Juluen, e tiskennas dre ziri braz ar hastell.

Deut e oa an noz. Mond a ree kuit ar marheg e-unan penn ; adkavoud a rafe e goskor e Roazon.

Distrei a reas Renea a Ouelou d'he hambr ha digeri he frenestr evid saludi he gwaz en eur himiad diwezañ.

Klevet he-doa chadennou ar pont-gwint o trouzal; stroñsañ a reas an treustou a oa a-uz da lamm Vertuz, dindan treid ar marh; koulskoude ne welas Renea netra war an dosenn; marheg ebed tro-war-dro.

Evelato, pa oe savet ar pont adarre, e welas eur furm eskuit o tehel euz eur bodad gwez hag o tiskenn buan war ziribin ar run. Seblantoud a reas da Renea anavezoud penn touzet ha dargreiz striz ar reder-post, Rollan-Troad-Houarn. Adaleg neuze ne oe mui klevet komz euz Juluen Avogour. Kreski a reas levezon ar homandour e bodadegou ar Vreudeur Vreton, med, daoust dezañ bezañ gwidreuz ha kadarn, n'e-noa ket gallet lakaad an oll dud diouz e du.

Ouspenn-ze, c'hwitañ a reas diou wech war e daol e kefrediou oazet pell 'oa. Da gentañ, e nahas lez Roma terri le ar homandour rag n'helle ket ha ne felle ket dezañ diskleriañ e abegou gwirion. D'an eil, e oe lezet krenn a-gostez gand Renea rag merzet he-doa homañ e oa bet touellet gantañ hag e felle dezañ, kousto pe gousto, dimezi ganti; goulenn a rafe, diouz red, skoazell ha gwarez ar Breujou.

Evel ma heller henn divinoud, dizentet e-noa divergont Gwalder a Benneloz diouz lezennou an dud ha re Zoue. Med, beteg neuze, da nebeutañ, e-noa gallet kuzad e venoziou.

Ne reas ar gwall-daoliou-ze nemed e skei e-touez kil-droennou niveruz hag e lakaad da vond e gouez.

D'ar mare ma krog on istor, e ree ar homandour an neuz da vezañ stag ouz unaniez ar Vreudeur Vreton; med e sell e oa da werzañ o zegredou ma rofe lez Bro-Frañs eur priz deread dezañ.

Gwanaet e oa ar gevredigez abaoe maro Juluen rag ne vane nemed penn eur plah a naonteg vloaz evid diazezañ kurunenn Duged Vreiz.

Eet e oa ar gavaillerien da gavoud an Aotrounez a Akerag hag a Zourdreag, mibien henañ ar Rieued, baroned wirion aneze, ha n'o-doa ket evel ar Rohaned geriou-ardamez re valh war o skoed, a ouie seveni ar pez na ree o hezeverien lorchuz nemed lavaroud. Respont a rejont : « Ne deurvezom ket ! »

Dond a ree ar gred da yenaad dre oll. Kaer e-noa Rollan prometi e teufe Juluen Avogour en-dro hag e rofe diskleriaduriou a-zivoud e ziankadenn, o kontañ evel-se eur vojenn na grede ket enni eñ e-unan, e oe skignet muioh-mui kelou maro ar marheg. Koll a reas, eta, ar Vreudeur Vreton o gwellañ divennourien en askont n'o-

doa ken eur mestr. Daoust d'ar ouenn vrezon bezañ leun a youl, e weled o tond ar mare ma kollfe douar Arvorig beteg eñvor he frankiz.

Kenderhel a ree Rollan, penneg, gand al labour boulet. Med bez' e oa dihred e stourm ha ne ree nemed senti ouz bolontez an hini a oa eet da anaon. Gwelloh eged den all ebed e ouie petra e oa deut e vestr da vezañ. Dre ar galon hag ar spered ne oa nemetañ a gement ha vefe gouest da gemer leh Juluen Avogour. Med penaoz lakaad eur houeriad e penn kemend-all a Aotrounez ? Bez' e oa Yann a Rieu eun den uhel a spered. Kompren a reas emrousted kaloneg ar rader-post ha diskouez fiziañs ha doujañs en e geñver. Ne ree an dudjentil all van ebed outañ; souezet e oant, zoken, o klevoud an Aotrou a Gastell Nevez o prizoud ar bilen bep an amzer hag o lavaroud : « Ma teufe Rollan da vervel eun devez ben-nag, e vefe eur gwall zarvoud rag ne chomfe netra ken euz frankizio gwarantezet da Vreiz gand feur-emgleo an unaniez ! » Edo ar wirionez gand Yann a Rieu rag adaleg neuze e oe ar gevredigez evel maro peogwir on-eus gwelet Rollan du-hont, dindan bannou al loar, stok ouz kastell Gouelou-oh en em stlepel e don an islonk, e-keit ha ma tibune e enebour gouez eun « De profundis » evitañ.

Moarvad e-noa kredet Kaourintin e-noa distaget komzou droug ha farsuz p'e-noa eñvoret ar hrennlavar : « Ne zistroi nemed evel denjentil ! »

Ar wech-mañ, avad, e oe sevenet dre zegouez lodenn varzuz an diougan rag, ma tistroas Rollan euz e veaj teñval, e oe evel denjentil hag Aotrou braz, zoken.

III

LAMM VERTUZ

Goude bezañ treuzet bolz stank ar strouez a guze strad Lamm Vertuz ha diframmet e zillad hag e grohenn, e santas Rollan edo o kouezañ en eun toull don. War-nez semplañ, e tapas krog, hep gouzoud, e beg eur roh o valegi diouz moger an islonk. Med kaset e oe adarre d'an traon en askont d'e bouez ha d'an tiz e-noa kemeret o tiskenn euz an uhel.

Diframmet e oe e zillad hag e vizied ; neuze e kollas e anoudegez. Saveteet e oe e vuhez gand an darvoud-se, moarvad, rag tost e oa ar roh da strad an toull, eun nebeud gourhedadou hepken. Dilañset e oe bet gand e strivadenn hag e kouezas war an douar gouzeret gand deliou maro ar strouez, berniet eno a-hed bloaveziou.

Tremen a reas an nozvez hag eun darn euz an deiz war-lerh hep ma vefe deut adarre ennañ e-unan. Dihuni a reas erfin, bloñset, sklaset, divarreg d'ober eur fiñv. Edo astennet war e gory, e zremm stok ouz an douar war ar vatarasenn hleb-se. Soubañ a ree e dreid en eur red-dour a dreuze ar riboul gand eur zavar spontuz. Da gentañ e soñjas edo oh huñvreal en eun doare iskiz ha poaniuz. Bloñset e oa e gory a-bez ha ponner-plom e benn. Menoz ebed ennañ. Santoud a ree e oa beo dre ar boan e houzañve. E-pad ouspenn eun eurvez e troas e eñvor en-dro dezañ hep galloud antren en e empenn.

Med tarzañ a reas eun damskleur a oe argaset gantañ rag re ziresiz e oa. Pennfolli a ree.

Neuze, tamm ha tamm, pa oe kustumet e zaoulagad d'an damhoulou a rene e foñs an islonk, e spurmantas eur houer vouilluz e-harz e dreid. O sevel e benn e welas hoaz eur sklerijenn voan, drez a-uz dezañ hag er pellder. Bez' e oa touflez Vertuz ma oa en em stlapet enni en derhent. Dihunni a reas e eñvor morgousket. Da gentañ, e sachas e dreid euz an dour skornet hag e zeize da vad.

Bep ma teue an tommder en e wazied, e sante an nerz o kreski ennañ hag ivez e garantez evid ar vuhez hag ar c'hoant da guitaad ar bez-se.

Siwaz ! ne oa ket eun dra êz. Galloud a reas divinoud, a-raog sevel, na oa toull ebed evid mond er-mêz. Mond a ree mogeriou an islonk war ledanaad ha goude, uhel-loh, e teue ar foz da strisaad evid ober eun doare bolz. A-dra-zur e oa bet goloet an toull gwechall e doare da vezañ eur heo hep darempred ebed gand an êr frank.

Ar volz eet kuit e chome stard ar mogeriou dre ma oant diazezet mad war an douar, pe en askont d'eun dra all.

Dihalluz eo d'an disavourien a-vremañ kompren reo-lennou ar goudorieu divent evel hennez, kleuzet, savet gand dorn Doue. Daoust d'ar menoz-se bezañ reiz-mad, ne oa ket frealzuz evid kemend-all.

Kennerzet e oe Rollan gand ar spouron end-eeun.

Esêañ a reas fiñval hag e teuas a-benn d'henn ober dre strivañ kalz. En em lakaad a reas en e zav. Evel m'on-eus lavaret, kouezet e oa e-kreiz eur gwiskad deliou ha barrou maro. Soñjal a reas kerkent ober tan evid gweloud sklêr en toull ha tommañ e izili yen. Eun direnn e-neus pep reder-post ; morse ne zileze Rollan e hini. Berniañ a reas tammou damseh ha prestig e savas eur vovedenn deo ha flammou skeduz etrezeg an toull.

Kredi a reas, moarvad, ar re a bignas war an dosenn Ouelou, edo an ivern oh aozan eur meuz fallakr bennag e strad Lamm Vertuz. Kalonekaet e oe Rollan dirag an tan med n'ez ee ket an traou gweloh a-ze. Kouezañ a ree ar sklerijenn war eur hostez hepken euz ar mogeriou du ha krevenneg ; a-hend-all ez ee d'en em goll en toull don. Du-mañ, du-hont e strinkellike holen-moger er Peller.

Prim ha don e oa ar wazig a dremene en e gichenn. Ne daolas ket Rollan kalz a evez warni, da gentañ, rag hast e-noa da weladenni e zomani. Kemer a reas eur skourr entanet en eun dorn hag, en egile, eur hordennig koad da adnevezi e houlaouenn ; neuze e kerzas a-benn d'ar red.

Ne reas nemed eun nebeud kammedou ; soublañ a reas e zaoulin ; e damm koad flammenneg a gouezas ; stoket e-noa e droad ouz eur bern eskern.

Ma vefe bet arvaruz evid Rollan maro trumm marheg Avogour, e vefe bet steuziet an arvar-ze. En eun taol-lagad e anavezas kleze e Aotrou ; ne oa ket disliberet kennebeud an dillad hanter vreïn.

E-kichenn Juluen e oa gourvezet relegenn diempret e varh. Ruillal a reas goustadig diou zêrenn war jod ar

reder. « Ma breur ! ma mestr ! a vouskomzas gand eur vouez dastrohet ; evel-se, eta, eo e oa dleet din da adka-voud ! » Neuze e penndaoulinas : « Ma Doue ! a harmas gand gred, douetañs am-oa hoaz, daoust m'on bet test, pe dost, d'an torfed ; greet he-deus ho justiz ma teufen da gerhad ar wirionez beteg kreiz an douar. Grit ma welin hoaz goulou an deiz, ma Doue, evid ma vo kastizet an torfed ha veñjet ma mestr ! »

Chom a reas stouet eur pennadig, e vuzellou peg ouz kroaz ar hleze a boke dezañ birvidig. En em harpañ a reas warnañ evel war eur vaz evid sevel ha stagañ endro d'e zargreiz en eur lavaroud : « Bez' e oa arm eur zoudard kadarn hag eun denjentil leal. Abaoe e varo ez eo Breiz intañvez. N'on me nag eun denjentil, na, zoken, eur zoudard, med ne guitaio ken ar hleze-mañ ahanon ; henn toui a ran ha ra vin gwarezet gand Santez Anna Wened ! Seblantoud a ra din e teuio eur mare ma vo dihounet ganin ! »

Ne zante ken e houliou. Dastum a reas an dillad hag o stlejañ beteg goulou an tan, rag maro e oa e eteo.

E-keit ha m'edo o selloud piz ouz ar pillou, hini hag hini, a ruillas eun dra bennag euz godell ar chupenn. Bez' e oa eur garitell gand ardamezou ti Duged Dre. Implijet e veze ar seurt klaouier-ze gand an dud gouestlet evid magañ eur vuhez riskluz. He hemer a reas Rollan ha lakaad ar winterell da labourad. Kavoud a reas, dastumet ennañ an oll baperou a oa red d'ar priñs yaouank miroud warnañ : liziri, diellou, hag ivez eun adskrivadur euz an diviz e lakae e penn kentañ kevredigez ar Vreudeur Vreton.

Arvesti a reas Rollan pell-amzer ouz parchou chomet anterin en askont d'ar golo. Neuze eh azezas hag e lakaas e benn etre e zaouarn ; labourad a ree e spered birvidig.

E-pad eur predad, e paouezas e zaoulagad da vezañ melkoniu hag e skedas enne eur sklerijenn iskiz.

« Ma kredfem ! », a hiboudas. Neuze e tavas adarre. Skei a ree e galon en e vruched. Trumm e harmas : « Kredi a ran ! Felloud a ra din kredi ; ha ne vin ket kastizet gand Doue rag reiz eo ma fal. Touet em-eus veñji an tad ha savetei an emzivad ! »

Med tremen a reas e virvill ken buan ha ma oa deut ; hag e kouezas e benn ponner-kenañ, war e vruched.

« Felloud a ra din kredi, a adlavaras c'hwero, paour-kêz diod a zo ahanon. Evid kredi ez eo red bevañ, ha daoust hag emeon hoaz e-touez ar re veo ? »

Dond a reer da vezañ gwan spered pa houzañv ar

horv. Brevet e oa Rollan gand bloñsadennoù poaniuz ha niveruz a holoe e grohenn, penn-kil-ha-troad.

Ne reas netra evid diarbenn ar fêzidigez a oa krog ennañ. Gouzizañ a reas e-kichenn an tan ha serri e zaoulagad.

Neuze e vanas kousket evel an dud o-deus bet terzienn da vad. Pa zihunas e oa leun ar hao gand eur vogedenn vouguz; kroget e oa bet an tan, tamm ha tamm, er hoad hanter zeh. Edo bremañ Rollan etre an dour hag an tangwall. Gweloud a reas ar maro o tond buan; med ne oa ket spouronet pa zoñje er poaniou e oa e sell da houzañv diagent.

Steuziet e oa an deñvalijenn. Sklerijenn dre oll. Komprenn a reas e oa dihalluz dezañ lammad dreist ar stêr.

Gounid a ree buan an tangwall war an dachenn; devi a ree an douar dindan e dreid hag, en-dro dezañ, e oa tommoh-tommañ an êr; red e oa dezañ trei e venoz war eun tu bennag hepdale.

En desped d'ar voger bezañ sonn en tu eneb ha d'ar red bezañ herreg, da weloud, e tivizas Rollan mond war-neuñv. Stagañ a reas ar hlaouier metal ouz e houriz, ober eur bedenn hag en em lezel da vad en dour froudeneg ha teñval. Soñjal a ree e oa don-kenañ ha ne fazie ket rag koll a reas sont raktal; kaset e oe kerkent gand ar red.

N'hellas, evel ma neuie ervad, nemed chom war horre. Santoud a ree an dour ouz e zougen gand eun nerz didrehuz ha, bep ar mare, edo en gortoz da vezañ flastret ouz eur skoill bennag. Prestig e steuzias ar hao hag an tangwall; diskenn a ree ar froud bouilluz en eur ganienn striz. Neuial a ree Rollan dalhmad en deñvalijenn dupod. Gwech e tremene e benn a-rez bolz leiz ar riboul e-keit ha ma strisae an naoz.

Red e oe dezañ chom eur pennad dindan an dour evid miroud na vefe torret e benn. Dihalluz e oe dezañ tennañ e alan. Edo oh en em houlen ha kenderhel a rafe da stourm a-eneb d'eur maro didrehuz, pa ledanaas ar volz a-daol-trumm. Dond a reas eun êzenn fresk da flourañ a zremm hag eun damskleur tano-meurbed da skei ouz e zaoulagad.

Kement-se a oa evid Rollan an esper hag ar vuhez; edo o tasorhi euz kreiz an anaon end-eeun. Med! a-boan m'en-doe bet amzer d'en em frealzi, ma ruillas ar froud buannoh hoaz; kaset e oe Rollan gand ar gwagennoù bouilluz beteg eul lammdour ma kouezas ennañ; ha, kerkent, en em gavas en eur stêr sioulloh.

En desped d'e skuizder, e harmas Rollan gand al

levenez. Nepell dioutañ e tigure ar riboul; eun tammig izelloh e oa eul lennig gand he dour sioul ma neuie enni deliou ledan loaiou-dour. Hag en-dro d'ar stank elestr e-leiz a ree evel eur hê; disteurel a ree an dour sklerijenn al loar na veze ket merzet hoaz. En eur ober diou pe deir strivadenn, e tegouezas e-kichenn an toull; selloud a reas en-dro dezañ hag eh anavezas gand joa ha souez eul leh ma oa kustum da dremen drezañ. Edo war ribl stank Vertuz, dindan ar hastell.

Sevel a reas war ar zeh ha kouezañ war e zaoulin.

Kement e oa lirin ma pedas stard Doue hag ar Werhez o soñjal e tlee e vuhez da halloud an neuñv. Pa zavas adarre, e seblante e oa steuziet e skuizder hag e boan. Neuze, o reudañ e gorr, eh astennas e zorn war-du kastell Gouelou hag e lavaras: « Pardon a ran da Gaourintin Vraz, paour-kêz den ha n'e-neus greet droug nemed din. Med n'hoh ankounac'hain ket, Gwalder a Benneloz, komandour a G..., muntrer ma mestr. Kastizet e viot rag skuillet ho-peus gwad Breiz. Dim on-daou bremañ. Dilenn a rin ma houlz ha ma leh! »

Neuze e kuitas buan evid mond etrezeg Roazon.

Antronoz, da houlou-deiz e tegoueze Rollan e Roazon hag e skoe gand ar morzol ouz dor ostaleri Asigne ma loje Yann a Rieu.

Kuitaad a reas an Aotrou a Gastell-Nevez e wele adaleg ma klevas e oa erru ar reder-post, ar pez n'e-nefe ket greet evid letanant ar roue eñ e-unan, rag bez' e oa rust ha rog e-keñver e genseurded. Kaset e oe Rollan davetañ; morlivet e oa ar reder ha poan e-noa derhel en e zav, kement e oa fêzet e-pad daou zevez a anken hag eun nozvez vale.

Koulskoude e chomas sonn, daoust m'e-noa Yann a Rieu kinniget dezañ, en eun doare hegarad, mond en e goazez. Neuze e komzas gand eur vouez voud ha doaniuz. Distagañ e ree aliez anoiou Penneloz hag Avogour en e zanevell.

Bep ma konte, e krize daoulagad Yann a Rieu. Merad a ree gand têrusted dornell e gleze: Mestr, emezañ, p'e-noe echuet ar reder, diwar vuzellou unan all e vefe bet da istor eun douelladenn diwirheñvel ha riskluz, d'am meno. Henn gouzoud a ran, na lavarez ket te a hevier; med, sur-mad ez out a gement a lavarez?

— Gwelet em-eus, a drohas Rollan. »

Prederiañ a reas an Aotrou a Gastell-Nevez eur munud ha sevel trumm. Neuze e tarzas en e zaoulagad eur gounnar e-noa gallet miroud eur pennad. Ober a reas ar jestr da hourdrouz, hag e saillas etrezeg an nor

evel pa vefe bet o vond raktal war-lerh eun enebour kuzet. Harzet e oe gand Rollan.

« Aotrou, emezañ, hoh aspedi a ran d'am zelaou hoaz ! »

Kroazet e-noa e zaouarn war e vruched ha savet e zellou war-du an oabl. Doaniuz e oa hoaz e vouez med leun ivez a virvill hag a vennad distourmuz.

Komz a reas pell amzer, helavar-meurbed. Souezet e oe da gentañ, an Aotrou a Gastell-Nevez ; neuze e chomas trumm estlammet ha dilavar : « Mestr, a harmas, kaer eo an dra-ze ; med arvaruz ha diêz. Ha n'az-peus ket aon da wanaad ?

— Doue ma zikouro, eme Rollan.

— Fiziañs em-eus ez kalloud hag ez kardedded, a adlavaras an Aotrou a Gastell-Nevez. »

Neuze, o kemmañ e stumm a greiz-oll hag o kas e zorn d'e dok, e kendalhas : « Salud deoh, ma henderv Juluen Avogour, marheg, konetabl Breiz ; bet oh e don Lamm Vertuz ha, hervez ma lavarar, deut oh en-dro evel denjentil !

— Aotrou, a lavarar Rollan, o lakaad e zorn war e galon hag o stoui izel, en ano an hini a zo eet da anaon hag e ano e vab, ho trugarekaad a ran. Ganet e oen paour hag evel-se eo e varvin ; med beteg an oad ma hello en em zivenn e-unan, ez eo red da hêr Breiz kaoud eun tad ! »

IV

BREUJOU BREIZ

En deiz-se, end-eeun, e tlee kregi e Roazon dalhiou Breujou Breiz. Rannet e oa al lez-varn veur koz-se, e diou gostezenn evel an oll vodadegou politikel.

En tu kenteñ ne oa nemed nebeud a voterien, kostezenn ar Ministr an hini e oa ; bodañ a ree tud e karg dindan gouarnamant Bro-Hall, en o fenn ar gouarnour, eveljust, ha letanant ar roue.

Niverusoh kalz e oa an tu all ; bez' e oa ennañ an dud droug-laouen, fougaserien desevet ha, dreist-oll, dalhidi an dieubidigez. Ober a reent ouspenn an hanter euz ar Breujou. Med daoust d'ar strollad-mañ bezañ stard ha dañjeruz da weloud, bez' e oa, e gwirionez, rannet eñ e-unan. E Breiz, muioh eged e leh all, e soñj gand an disterrañ krag-aotrou ez eo e di par da hini ar roue.

Bez' e oa kalz aneze e kevriligez ar Vreudeur Vreton ha labourad a ree pephini evitañ e-unan.

En tu-hont d'ar strolladou bihan-ze e helle en em unani da vare ar riskl, e oa rannet ar genvreuriezh e diou lodenn, dre vraz. N'edont ket a-unan a-zivoud ar pal na, kennebeud diwar-benn ar menoz diazez. Darn a oa a-du gand ar rannadur krenn ; felloud a ree d'ar re all bezañ sioulloh ha miroud al liamm etre Bro-Hall ha Breiz, eul liamm a hladalherez. Prest e oant da lezel an traou evel m'edont gand ma vefe dalhet striz d'o gwiriou-dreist ha d'o frankizou gwarnatet gand feur-emgleo an unaniez.

Gallet e-noa Juluen Avogour, harpet gand Rollan, bodañ en-dro d'e vanniell an oll dud-se. Bremañ ma oa maro, e oa tonket d'ar strollad direol bezañ trehet gand e enebourien.

Breutaet e vefe hoaz, evel boaz, diwar-benn reoladur ha degemeradur an taillou. Degouezet e oa an Aotrou a Bontchartrin euz Pariz eun toullad deveziou diagent,

evel merour roueel gand eur galloud a-bouez. War eun dro e-noa kaset ar hardinal ministr, dre nerz, d'o bro, an Aotrounez Vreizad a oa en e lez. Dleoud a ree Gondi goz, eñ e-unan, rei e vouez da verour ar rannvro ; derhel a ree eur plas er Breujou en askont d'e Zugelez a Retz e Bro an Naoned.

A-dugarez d'ar mouezioù nevez-se ha, dreist-oll, d'ar hammdroioù kuz a ree dibaouez kannaded ar ministr e-kichenn e enebourien, e soñje ar gouarnamant e vefe diazezet da vad gand al lez-varn veur, ar merourez nevez, daoust dezañ bezañ e-eneb d'ar feur-emgleo.

Pa oe digoret panellou braz ar palez evid ma tremenfe engroez an Aotrounez, ar hloer hag ar vourhizien, da lavaroud eo ar Breujou, e hellfed bezañ merzet war an darnvuiañ euz an dremmou neuz an entremar ; seblant mad evid kefridiou lez Bro-Hall.

An neb a strebot a gouez. Kejañ a ree kalz aneze an eil gand egile ha nehi, rag runkun o-doa o soñjal e vefe red deze moueziañ ar wech-mañ evel an Aotrounez a Vofor hag a Goetlogon, an hini kentañ gouarnour ar rannvro evid mamm ar roue, an hini all, letanant ar roue.

Ma houlenne unan bennag kelou diwar-benn ar Genvreuriezh Vreton, e heje, dioustu war-lerh, e ziskoaz hag e tistage hep nerz ano Juluen Avogour, marvet ken diratoz.

Leuniet e oa ar zal, evelato ; a-eneb boaz, e oa leun chouk ar horn ma azeze dalhidi ar ministr, e-keit ha ma chome goullou meur a blas en tu all.

Arabad kredi, diwar-gement-se, e oa aozet leh ar Breujou evel Kambr ar Gannaded a-vremañ. Eveljust e oa distag an teir urz an eil diouz eben : an noblañs war al leurenn hanter-gelheg en tu dehou, e-kichenn an nor ; ar hloer war eul leurenn heñvel, dres en tu eneb, ouz ar voger ; ar vourhizien azezet er hreiz war gadorioù-breh hep bourelladur ha stok ouz an douar.

E foñs ar zal a zervij bremañ evel Kambr-Vraz da lez roueel Roazon, e oa teir hador, paraviz d'an nor-dal. An hini gentañ evid ar gouarnour, a oa goloet gand eun dêz voulouz o tougen skoed Bro-Hall hag hini Breiz. An daou all, heb dêz, hag izelloh, a oa evid letanant ar roue ha rener ar Breujou e oant an eil ouz eben, nemed dre al liou. Erminig a oa war hini ar rener ; euz Bro-Hall e oa hini al letanant. Edo an teir hador-ze war eul leurenn distag, uhelloh, war-bouez meur a droatad, eged leurenn an noblañs hag ar hloer.

Evid digoridigez ar Breujou, e kustume an Aotrou uhellañ azezañ war gador ar rener. Bez' e oa dija er

zal Aotrounez uhel-dreist, med ne grede den pignad gand derezioù al leurenn. Edo an Aotrou a Goetlogon war ar gador dehou ; ne oa ket an Aotrou a Vofor eno, ha gwir abeg e-noa ; goullou e oa e blas evel hini ar rener ; kuzulikaad a reed e vefe lakaet evel rener Alberz a Gondi, dug a Retz.

Abaoe pell amzer e hortoze an oll hag e hirvoudent, mall, warne, pa skoas kreñv, hag a-unan, daou urcher war an douar gand houarn o halabardenn. Neuze e kemennjont an Aotrounez a Rieu hag a Gondi. Trei a reas an oll zaoulagadou daved a re-mañ a yeas war-raog, o zok war o fenn, goude bezañ saludet gand o dorn en eun doare digas. Kerzoud a reent gorreg, war an hevelep linenn ; ne oa bet salud ebed kenetrezo.

An Aotrou a Retz a oa eur hoziad uhel, gand aour ha broderezioù war e zillad kaer a Varichal Bro-Hall ; hag ivez kordennig urzioù ar roue. Mond a ree, e benn en avel, e veill-dorn war e groazelez ha, war e zremm, neuz eun dismegañs rog a zeblante bezañ eun herez a familh e gouenn dêr Gondi. Er hontrol, bez' e oa an Aotrou a Gastell-Nevez, eun den yaouank, bihan ha divalo e stumm. Gwisket e oa gand mezer teo ha glaz-skler evel en devezioù ma chasee ar bleiz war e zouarou. Ne oa e zremm ledan na seven na rog ; digas a-grenn ne lavaran ket, habask hag a neuz vad.

Degouezoud a rejont a-gevred e traoñ al leurenn ha sevel gand an derezioù a gammedou reiz. Neuze e chomjont a-zav e-kichenn kador ar rener. O selloud lorhuz ouz e amezeg, e tapas krog an Aotrou a Gondi e breh ar gador. Kregi a reas Yann a Rieu e eben. Bez' e oe eun didrouz braz er zal. Gweloud a ree pephini eno muioh eged eun emgann evid al lidadur : Bro-Frañs ha Breiz a oa rag-eneb an eil d'eben.

« Aotrou, eme an dug, o hejañ diwar fae ar mor a zantelez a holoc e zorn krizet, ho pedi a ran da azezañ e leh all ; amañ eo emañ ma flas ! »

Teurel a reas an Aotrou a Gastell-Nevez warnañ eur zell souezet da vad ; neuze e sachas ar gador-vreh davedañ hag e troñsas pastelloù e chupenn evid mond en e goaze. « War ma le, a harmas an dug, o vougañ e gounnar, setu amañ eur fentigell blijuz. N'ouzoh ket, moarvad, piou on-me, ma denjentil ! »

— Nann, eme an Aotrou a Gastell-Nevez.
— Anvet on Alberz a Gondi, dug a Retz, kont a...
— Me, ma ano a zo Yann a Rieu, a drohas egile.
— Me a zo, a gendalhas Kondi, marichal, par a Vro-Frañs, marheg urzioù ar roue, gouarnour Bro-Añje, floh braz mamm ar roue.

— Emañ an oll draou-ze e Bro-Hall, a drohas hoaz Yann a Rieu, difrom beteg an diwez, bez' ez eus ahanon eur Breizad euz Breiz ! » O lavaroud kement-se e troas trumm ar gador-vreh hag azezañ. Chom a reas an dug diflach, e henou digor, seizet gand ar gounnar ha bamet mik.

Sevel a reas an oll a-gevred, aneze o-unan. Klemm a ree tud ar roue gand c'hwervder ; abeg o-doa, rag kennerzet e oe o enebourien gand an darvoud dihortoz-se, hag int war-nez plegañ. Dre oll e skede an dremmou gand al levenez hag al lorch ; birvi a ree en o hreiz seo koz an douar mên greun goloet a wez-dero.

Dispartiet e oa bet an daou enebour gand an engroez. Ober a ree an dug jestrou ha gourdrouz Yann a Rieu gand e gleze hanter zihouinet. Chomet e oa hemañ en e goazez, digas a-grenn, dilavar ha prederiet da weloud.

Tostaad a reas letanant ar roue outañ, e dok en e zorn : « Aotrou, emezañ, a ouenn uhel ez oh, hep mar evid an oll ; med, enor an dug...

— Daoust hag emañ er gêr, me ho ped, ma henderv Koetlogon ? a houlennas Rieu, eeun meurbed.

— Moarvad, a eilgerias al letanant, o ruziañ, med...

— Neuze, a gendalhas an Aotrou a Gastell-Nevez, peogwir ne welan amañ nag Aserag na Sourdreag, o-daou kosoh egedon, setu ma ger diwezañ : ra zeuio kar nesañ gwad Breiz hag e roin ma flas ! »

Dond a reas Gwalder a Benneloz da zikour Koetlogon. Enebour touet e oa d'ar Rieued hag e klaske harp lez ar roue. « Setu me amañ ! » a lavaras, o respont da Yann a Rieu. Mousc'hoarzin a reas hemañ en eun doare dismegañsuz. « Aotrou komandour, emezañ, doujañ a ran an dud a iliz pa vezont feal d'o le. Plegañ a ran diraze en overenn hag er gador-govez. Daoust ha n'eus ket kaoz euz hoh eureud ? »

Padal e oa degouezet eun den all er zal ; med ne oa bet gwelet gand nikun, ken braz ma oa an dizurz.

Rollan-Troad-Houarn an hini e oa. Gwisket e oa gand dillad kaer dibabet e-touez re Juluen, e vestr. Selaouet e-noa da gentañ ha sellet, a-bell, ouz an arvest. Pa welas Gwalder a Benneloz, e kerzas rag-eeun war-du ar gador en arvar hag e lavaras : « Setu me ! »

Sevel a reas kerkent Yann a Rieu ha tennañ e dok. Neuze, o tapoud krog gand doujañs e dorn ar rederpost, e roas e blas dezañ en eur lavaroud a vouez uhel ha frêz : « Bezit degemeret mad, Aotrou ma henderv Avogour. Tostoh egedon emañ da Vreiz ! »

Tregerni a reas ano Avogour a-dost-da-dost ; hag en

eun doare marzuz e tavas an trouz. Donedigez ar marheg a oa eun darvoud meur a zlee lezel ar re all war-dreñv.

En em vodañ a reas an oll en-dro d'al leurenn. Dianav e oa Juluen Avogour da galz rag bevañ a ree peurvuiañ pell diouz Breiz. Ar re all n'o-doa merzet ar marheg nemed eur wech hepken, eun nozvez e kastell Gouelou, e-pad ar vodadeg a oa bet dalhet a-raog e ziankadenn.

Koulskoude, daoust d'ar reder bezañ heñvel-mik ouz e vestr, he-defe gallet an disfiziañs bezañ deut ma ne vefe ket bet anzavet gand Yann a Rieu. Dirag an testiñze, roet gand Rieu, ne zeuas menoz eun douelladenn e spered nikun. Laouen e oe darn ha mallozi a reas darn all ouz an darvoud.

Ne oa nemed unan er Breujou a gement ne oa ket bet touellet, evel ar re all. Pa glevas Gwalder a Benneloz ano marheg Avogour, e kridiennas hag e souzas eun toullad kammedou evel p'e-nefe bet aon da vezañ dirag eur weledigez spontuz. Erfin e strivas evid sevel e benn. Sellou Rollan a oa paret warnañ. « N'eo ket eñ, a zoñjas ennañ e-unan ar homandour, o tizammañ e vruched gand eun huanadenn, med petra a fell d'an den-ze ? »

Prederiañ a reas stard e leh klemm. Dleoud a ree bezañ ar marheg faoz-se eun den a ouenn izel. Eñvori a ree Gwalder a zremm, en eun doare dresiz. Galloud a rafe trehi dre hardisegez hag en askont da varo Juluen Avogour.

Koulskoude evel ma oa Gwalder e-unan o houzoud petra e oa deut ar marheg da vezañ hag evel na felle ket dezañ henn diskuliañ, e oa asur ar skrafer da zond a-benn euz e daol, peogwir e oa bet anavezet gand an Aotrou a Gastell-Nevez, kamalad dezañ abaoe e yaouankiz hag anezañ eun den direbech e lealded.

En desped d'e zaou daol bet c'hwitet, n'e-noa ket Gwalder dilezet e c'hoant da zimezi na, kennebeud, e vennad politikel. Soñjet e-noa, ma vefe trehet hoaz, en eun tu d'en em dennañ ; e sell e oa da werzañ e harp d'ar Hardinal evid eur garg a bouez braz.

Distro Juluen a oa ivez eur skoill evid e zezoio ; kemer a rafe ar marheg ar penn kentañ er gevredigez vretien ; ne vefe ket ken talvouduz beli ar homandour er marhad a felle dezañ kas da vad gand ar Hardinal ; digreski a rafe gopr e dreitouriez.

O weloud an diêsteriou a gavfe hag o vezañ ma oa divarreg da argas e enebour, eh êseas Gwalder a Benneloz kavoud eun dro-bleg. Tostaad a reas ouz Rollan hag, o stoui, seven, e lavaras : « Ma henderv nobl, ho saludi a ran ! » Neuze, o kaozeal izel en e skouarn : « Ma mignon, red e vo dit dond fenoz hep mank d'an

ostaleri; da hortoz a rin! » Ober a reas eur jestr goudrouzuz ha groñs. Ne reas Rollan van ebed. Restaolet e-noa e zalud d'ar homandour ha respontet gand eur vouez sklaset : « Taol pled !, a vennas lavaroud Gwalder.

— Aotrou Komandour, a drohas Rollan, a vouez uhel, ha plijoud a rafe deoh dond da di an Aotrou Yann a Rieu, ma ostiz; ho kortoz a rin! »

Dantañ a reas Gwalder e vuzell; med, o kuzad e reh dindan neuz eur gamaladiez kaloneg, e lavaras : « Ma henderv, plijoud a ra din ! » Hag e tistroas d'e blas war vankou an noblañs.

E-pad an arvest-se, e oa bet paouezet ar mesk hag ar zavar; lakaet e oa bet, war hourhemenn Koetlogon, eur gador all en e gichenn evid an dug a Retz. Red e oe da hemañ, dre gaer pe dre heg, en em frealzi gand an digoll gwidiluz-se.

Kregi a reas an dalh. Deut e oa rener ar Gevredigez Vreton da rei muioh a bouez d'ar pez e-noa greet dija Yann a Rieu. Adaleg geriou kentañ letanant ar roue a gemenne urziou ar Hardinal Ministr, e welas dalhidi Vro-Hall e oa troet an avel; huchet e oa gand an oll eneb da ano Markiz a Bontchartrin, merour e karg an taillou. Goude bezañ goulennet e ali digand an Aotrou a Gombourh, e saillas Henon a Goetken er gador-brezeg; bez' e oa anezañ eur haozeer têt. Degas a reas da zohñ euz divizou feur-emgleo an Unaniez hag e klozas e brezegenn o lavaroud, goudrouzuz, e stourmf e ma kendalhfe ar gouarnamant da vahomañ ar vro.

Felloud a reas da Alberz a Gondi ha da re all dizar-benn abegou ar Breton nobl. Sevel a ree an derzienn er zal; kinnig a reas kant mouez votañ evid ma vefe kaset er-mêz ar merour roueel.

E-kreiz ar zavar a rene dre-oll ne oa nemed Yann a Rieu ha Rollan a gement a chome sioul. Erfin e savas hemañ diwezañ. « Aotrounez, emezañ, na voueziom ket; chomom dilavar ! »

Degemeret e oe ar respont rog-se gand eur barr-levenez a-berz an oll; dispartiet e oe ar vodadeg hep ma vefe gallet moueziañ degemeradur an Aotrou a Bontchartrin. En em ziskouez a reas ijinerez Vreiz ken galouduz ma vodas ar re abafañ en-dro da vanniell ar genvreuriez.

Kuitaad a reas Roazon an Aotrounez a Retz hag a Bontchartrin, en deiz-se end-eeun, evid mond da zougen o hlemmou beteg al lez. O zaillañ war varh, e prometas an Aotrou a Retz dond en-dro hepdale gand ar vouskerterien a vefe red evid dond a-benn euz fistillerien pennoukaled ar Breujou.

V

AN EMWEL

Diouz an noz e teuas Gwalder a Benneloz d'al leh-emwel. Kavoud a reas Rollan ouz e hortoz en eur zal euz ostaleri Asigne, perhennet gand bugale hemañ Rieu. Goude bezañ eñ e-unan digoret doriou e repu, e tiskouezas Rollan, gand e viz, eur gador d'e weladennet :

« Daoust hag emaoon on-unan ? a houlenas hemañ. — Ne fellfe ket din, evid ho mad, e vefe amañ unan bennag o selaou.

— Pehini ahanom en-neus aon rag an diskouarniou ranell, Aotrou komandour ? eme Rollan, e-leh respont :

— N'eo ket gwirheñvel e vefe me. Petra a lavarit diwar-benn kement-se, ma henderv ker Avogour ? a harmas Gwalder, o c'hoarzin. Bremañ, mestr, a gendalhas, oh en em stlepel en eur gador-vreh, a-walh a zivergontiz, me hoh ali. C'hoari ho roll dirazon a vefe poan gollet; gouzoud a ran piou n'oh ket, ma n'ouzon ket piou oh ! N'ho-peus ket aon, lavarit din, e teufe an Aotrou Juluen da dalvezoud deoh ar c'hoariell fentuz-se ?

— N'em-eus ket aon, a drohas Rollan, o krizañ e zaouabrant. »

Ober a reas ar homandour eur jestr a zouez : « Siwaz ! emezañ, o kemer eun neuz doaniet, gwir eo, emañ ma henderv kêz, hervez ma seblant, en eul leh na zistroer ket aliez anezañ. Koulskoude, posubl eo... !

— Nann, a lavaras Rollan. — Perag ? a vlejas ar homandour, o tislivañ, ha gouzoud a rafeh ar pezh na oar den ? »

Ne respontas ket ar reder-post. Pinouz e oe Gwalder dirag an den-ze a gemere lañs warnañ, tamm ha tamm, hag eñ o soñjal e lakafe anezañ lamm gand eur ger hepken. Esêañ a reas chom en e blomm.

« Ha me, n'ho-peus ket aon e komzfen ? — Nann, a lavaras hoaz Rollan.

— War Zoue, hardiz oh, ma heneil. Ma vefe kement-se a-walh evid bezañ aotrou, e vefeh eun aotrou gallouduz, evid gwir. Siwaz! n'emañ ket an traou evel-se. Selaouit! divinoud a ran ar pezh a ro deoh kement a zivergontiz; er beure-mañ, evid eun abeg anavezet ganin hepken, em-eus tremenet hep komz; med warhoaz!...

— Warhoaz e tavot adarre, Gwalder a Benneloz! »
Sevel a reas hemañ ha selloud tro-war-dro d'ar gambr, nehet. Seblantoud a ree ar geriou-ze talvezoud kement hag eur gourdrouz têt.

« Emom dindan doenn Yann a Rieu, a gendalhas Rollan, yen, dizarm on; emañ ho kleze ganeoh; bezit dizoan, Aotrou komandour!

— Mestr, eme Walder na oa ket evid stourm ouz e from, emao e-kreiz eur hevrin ha red eo din kaoud diskleriadurio dioustu!

— E gwirionez, Aotrou komandour, bez' ez eus eur hevrin en oll draou. N'eus ket pell edoh hoh-unan o houzoud; bremañ, marteze, e ouzon, me ivez! »

Chom a ree Gwalder en e zav, difiñv e zaoulagad, berr e alan, eur c'hwezenn o perlezenni war e dal gwenn ha krizet. Selloud a ree Rollan outañ, rog, sioul, difrom o seblantoud tañva e boan-spered gand plijadur.

« N'eus forz petra a ouiez, hel lavar 'ta! a harmas erfin ar homandour.

— Emaon amañ evid-se, Aotrou. Selaouit ha na drohit ket ma homz. Rollan eo ma ano, reder-post a vicher!

— Kendalh, petra a vern da vicher evidon! a lavaras ar homandour, nerzuz.

— Dre-ze, a gendalhas Rollan, gorreg, ez eo red din beaji, e-pad an noz, a-wechou. Eun nozvez...!

— Bilen! a grias Gwalder o tond da vezañ feulz gand ar c'hoant da houzoud, a-walh a goz kaoziou. Ha kredi a rez ober goap ouzin? Petra a ouzez?

— Eun novez, eme ar reder, hep ober van ouz têtder ar homandour; eun nozvez, e kemeris eun ehan e bourg Hede; bez' ez eus bloaz war dro unneg eur, o weloud e oa sklêr al loar ha lirin an oabl, e teuas c'hoant din mond en hent adarre. Tizoud a ris Becherel; evid henn ober, her gouzoud a rit, Aotrou, ez eo red krennañ dre venez Gouelou. Fresk e oa an êr; kerzoud a reen laouen, oh arvesti ouz maner konted Vertuz m'en em skeuden-naoue an touriou teñval war an oabl glaz-arhanteg. A-greiz-oll, d'ar poent m'edon o tremen e-biou d'ar hastell, e tregernas trouz chadennoù; gwigouri a reas ar pont-gwint war e vudurunou merglet; gweloud a ris eur marheg — na drohit ket, Aotrou... — Bez' e oa anezañ eun Aotrou yaouank, a neuz uhel, a yee er-mêz

hep koskor, fiziuz e lezennou sakr an herberherez. Klevoud a ris trouz eur pok, en damskeud. Distagañ a reas eur vouez eur « henavo » kaloneg. Ho mouez an hini e oa, Gwalder a Benneloz. Dija e-noa an ostiz treuzet an hanter euz ar pont pa winkas ar marh, trumm. Kentraoui a reas ar marheg e loen; en aner. Dre zegouez, pe a-ratoz-kaer, e oa bet dilamet meur a blankenn. Edon o vond da zaillañ d'e zikour pa welis eun den o tond euz skeud ar volz; c'hwi an hini e oa; hoh anavezoud a ris. Gweloud a ris laonenn eur hleze o skedi; saillañ a reas ar marh war-raog rag sanket e oa bet ar hleze en e ziadre; neuze e steuzias ar marh hag ar marheg en islank. D'an ampoent e tigoras Renea a Ouelou, ho minorez, he frenestr hag e hejas he skerb wenn. Parañ a ree he zellou war bep tu euz an dosenn, o klask gweloud ar marheg he gwaz.

— Perag! Hag anavezoud a rez kement-se ivez? eme ar homandour, saouzanet.

— Gouzoud a ran kalz a draou, e eilgerias Rollan, e vouez o krenañ, fromet ma oa gand an eñvorennou poaniuz-se, arabad deoh gourdrouz, Aotrou komandour! Ne zistroio ken Juluen Avogour rag maro eo. Tevel a reot rag c'hwi eo ar muntrer ha test e oan d'ho torfed; emao hoh unan o halloud kaozeal; n'em-eus ket, eta, da gaoud aon rag netra. »

En gortoz e oa Gwalder euz ar hlozadur-ze, med ne zoñje ket gantañ e vefe ken frêz, marteze, na ken groñs. E-keit ha ma selaoue ar reder, e oa rannet e spered etre an danevell hag an tu da ziarbenn an dañjer. Da gantañ e oa bet fellet dezañ nah; med prederiet e oa gand ar menoz-mañ: gouzoud a ree Rollan e oa dimezet Juluen Avogour gand Renea a Ouelou ha kement-se a helle lakaad e vennad plijusañ da c'hwitañ. Pell e oe a-raog adkavoud ar gomz. O weloud e oa tost an dañjer, e stourmas gand eun nerz-youl divent hag a teuas a-benn, gand poan, da zond en-dro ennañ e-unan:

« Ha setu oll? a houlenas, o lakaad e zorn serret war e lez evel eun den e-neus divizet eun dra bennag ha na vo ket ken harzet outañ.

— N'eo ket echu, eme Rollan.
— A-walh eo evid koll eur bilen a gred gourdrouz eun denjentil, a gendalhas Gwalder gand e vous'hoarz rokañ. Piou a gredo ar reder Rollan, pa lavaro Penneloz dezañ: « Eur gaouiad a zo ahanout! ».

« Her hredi a rafeh, Aotrou? » eme Rollan.
E-leh respont e kerzas ar homandour war-du an nor, o lakaad seuliou e heuzou kentret da zasseni war an darou. Biskoaz n'e-noa douget e benn ken uhel: « Ma

heneil, emezañ, pa oa erru pelloh eged kreiz ar zal vraz, hag o lezel Rollan diflach e-leh ma oa bet kaoz kene-trezo, n'en em chalit ket, lammet em-eus em buhez dreist meur a foz ledannoh eged homañ. Ho-pet fiziañs ennon; emaoñ etre daouarn mad; toui a ran, war ma le, e vo sevenet ar justiz, eur justiz prim ha klok; kenavo d'ho kweloud!

O lavaroud ar geriou-ze, e reas eur jestr goapaüz ha gourdrouzuz. E heuliañ a reas daoulagad Rollan beteg an treuzou; d'an ampoent m'edo ar homandour o lakaad e viz war ar morail, e tistardas Rollan e vuzelou hag e lavaras, izel-tre: « Chomit, me ho ped! ».

Gand ar geriou-ze, e vanas ar homandour a-zav hag e sellas ouz Rollan a vousc'hoarze sioul. Hemañ a lavaras: « Gwalder a Benneloz, kredi a ran, n'en em intentom ket! ». Dond a reas kerkent ar homandour en-dro; lorch a oa ennañ; d'e venoz edo an treh gantañ. Soñjal a ree e teufe Rollan e-harz e dreid da houlenn sikour hag e vefe gwelloc'h tennañ eun dra bennag euz ar paour-kêz paotr-se evid ober anezañ eun den en e zorn, kentoh eged e flastrañ mik.

« Petra a fell dit diskuillañ din hoaz, ma heneil? a houlennas gand eur vouez dousoh. Galloud a reom en em glevoud en eil egile, e gwirionez, gand ma vi fur. » Respont a reas Rollan: « N'em-eus netra ken da zeski deoh; felloud a ra din hepken degas da zoñj deoh, rag seblantoud a rit kaoud nebeud a eñvor. Hag ankouna-c'haet ho-peus ez eo ar reder-post Rollan an hini a zo bet lonket gand toull Vertuz? Peoh d'ar paour-kêz den-ze! N'eus ken amañ eur bilen a hellfeh lakaad da devel hervez ho polontez. Par om on-daou, on daou tudjentil, hag on-daou o c'hoantaad kurunenn Vreiz: me, Avogour, c'hwi, Penneloz!

— Paour-kêz! a lavaras ar homandour gand disme-gañs vraz.

— Faziañ a ran, e gwirionez, a eilgerias Rollan; bez' ez eus etrezom eun diforh a bouez, gallouduz eo Avogour, ho vezañ m'eo doujet. Ha red e vefe spisaad ar gudenn ha lavaroud deoh perag ez eo gwan Penneloz.

— War ma le! a harmas Gwalder, oh êsêñ c'hoarzin, setu skleriaet frêz or stad. Ma heneil, akuit ez out war euz eur c'hoari mantruz. Hardiz ha gwidreüz evel ma seblantez bezañ, ne rofen ket eur skoed kêr Dours euz ma abadenn ma vefes perhenn euz skeud eur gwir talvouduz a hellfe harpañ ar romant az-peus ijinet ez penn!

Tevel a reas Gwalder ha, trumm, e teñvalaas e zremm

rag lakaet e-noa Rollan e zorn dindan e borpant: « Med diod e vefe din kemer aon, a gendalhas ar homandour oh adkavoud e vousc'hoarz. N'az-peus gwir ebed... n'hellez ket kaoud paperiou. N'on-eus ket on-daou da livañ gevier an eil a-eneb d'egile, peogwir e ouzout an oll draou. En noz-se, en noz ma weljout traou ken dudiuz dindan bannou al loar war bont-gwint kastell Gouelou, e touge ma henderv paour Juluen Avogour warnañ e oll barchou, en eur hlaouier, evel boaz; her gouzoud a ran; sur on a gement-se; o diskouez a reas din. Doue hepken, pe Satan a hellfe mond d'o herhad el leh m'emaint bremañ. Kaer az-po bezañ divergont... »

N'echuas ket; chom a reas e henou digor ha krenuz gand eur barr glizienn. Tennet e-noa Rollan e zorn euz dindan e borpant hag e tiskoueze ar hlaouier metal kavet e dillad Juluen Avogour. En eun taol lagad eh anavezaz ar homandour ar hlaouier; mougañ a reas eur malloz boud en e gorzaillenn hag e kridiennas e oll izili. « Piu e-neus roet an dra-ze dit? » a grias-eñ o saillañ evid tapoud krog er hlaouier.

Diarbennet e oe gand Rollan a lakaas ar winterell da labourad:

« Setu amañ ma gwiriou, emezañ, setu amañ gwiriou Avogour!

— Respont! a vlejaz hoaz Gwalder, o stardañ e vreh gand nerz. Ha eñ eo an hini e-neus roet an dra-ze dit? Eñ an hini eo? Distroet eo eta Juluen? »

Hejañ a reas Rollan e benn hep respont. « Maro eo! — Neuze az-peus galloud an diaoul! a hiboudas ar homandour, e spered stravuillet-mik.

— Setu, zoken, a adkrogas Rollan, o tibab eur parch e-touez ar re all, setu amañ ar paper a ro hag a aotren din, en ano ar genvreuriezh, an titl a gonetabl Breiz! »

Seblantoud a reas ar geriou diwezañ-ze sklerijennañ spered ar homandour. Splanaad a reas e zremm daoust dezañ da strivañ evid kuzad eul levenez savet trumm ennañ; ne oe mui gwelet krizou e dal; hag e teuas da vezañ sioul war horre. « Petra? a houlennas, hag al liziri-aotren ivez? » Dirollañ a reas Rollan ar parch; ar homandour a lennas oh ober sin da vezañ plijet-tre. « E-gwirionez, emezañ, pinouz-kenañ, ar paper mad an hini eo; setu amañ ma zinadur end-eeun e-touez ar re all. Mestr, daoust a beleh a teu ar paperou-ze, ne hellan netra a-eneb deoh. Re leal ez on evid nah kement-se. Eur zoudard a zo ahanon; lavaret e vez ez on kaloneg. med arabad stourm a-eneb d'an traou didrehuz; bez ho-peus aze armou a-bouez. Bremaig e kreden e oah

koll ; med erfin e welan ez on bet trehet hag e houlen-
nan diganeoh plegañ gand enor ! »

Lavaroud a ree ar geriou-ze gand eun doare levezon
velkoniuz evel an dud na reont ket a wad-fall e-kreiz
o gwalleuriou. Neuze, o komz gand eur vouez hegarad-
meurbed, e lavaras hoaz : « Ma heneil, kompren mad
a rit n'hellen ket divinoud an dra-ze. Ha koulskoude,
soñjit er zeblant-mañ : er Breujou, m'am-eus lavaret
netra ; ha n'eo ket eur chañs ? Ne rofen ket evid deg
mil pistol ar chañs-se am-eus bet d'ho skoazellañ.
Disrannet, n'hellem nemed ober droug an eil d'egile ;
unanet, netra ne stourmo ouzim. Mignoned Avogour ha
re Benneloz a zo niveruz er Breujou hag e-touez ar bobl.
Hep gouzoud, zoken, ar pezh a fell deoh ober, e kinnigan
deoh ma mignoniez ha ma zikour. Ha galloud a reer
ober gwelloc'h ? » Tevel a reas Rollan. O soñjal edo en
entremar, e tennas ar homandour e vaneg hag eh asten-
nas e zorn o lavaroud eeun-hag-eeun : « Eom, ma heneil ;
na vezit ket diêzet ; krogit ennañ ; a galon vad eo. »

Souzañ a reas ar reder-post eur hammed : « Gwalder
a Benneloz, emezañ, gand eur vouez voud, hag e gorr
o reudi, p'edon war-nez mervel, em-eus touet, ma teufe
Doue da rei din ar vuhez, e vefe veñjet Juluen Avogour,
ma mestr. Derhel a rin d'am ger ; her rei a ran da
houzoud deoh, ez leal. Med evid bremañ, evel n'eo ket
deut hoaz eur ar justiz hag evel m'em-eus eun dlead
retoc'h da zeveni, e plij din degemer lod euz ho kinnig.
Etre on-daou n'hell biken bezañ ar peoh ; klevoud a rit ?
Biken ! Brezel pe arzao. Rei a ran deoh da zibab etre
ar brezel raktal, didruez hag an arzao leal beteg an deiz
ma lavaro unan ahanom : « A-walh eo ! ».

Mousc'hoarzin a reas ar homandour : « An arzao !
emezañ, mall warnañ, a-eneb d'eun den eveldoh, ma
henderv, e teu ar brezel abred a-walh ; dibab a ran an
arzao. »

Ne oe netra ken. Kerzoud a reas an daou gaozeer
a-gevred daved an nor ; war an treuzou, e stouas ar
homandour hag e lavaras gand eul levezon war-horre
a guze mad a-walh e venoz kasañ ha goapañ. « Ma
n'en em gav, hiviziken, den nemedon da nah hoh ano,
e varvot marheg Avogour, Aotrou Rollan-Troad-Houarn.
Pedi a ran Doue m'ho miro. » Eun nebeudig goude, e
haoliate Gwalder e varh ma talhe eur floh e gabestr e
toull an nor diavez, hag e lavare, ennañ e-unan : « Tru-
garez evid bezañ daleet, lakez divergont ! Derhel a rin
d'am ger ; ne vin ket kirieg ma ne varvez ket dindan an
ano Avogour hag hepdale. Mond a ran da bleidi gand da
gefrediou ! »

A-boan distro en e ostaleri, hag hep koll amzer, e
reas kempenn e amheuliadeg hag e roas urziou a-zivoud
Renea a Ouelou ; neuze e lohas etrezeg Pariz war roudou
an Aotrounez a Gondi hag a Bontchartrin a oa eet kuit
evel tehourien.

E-pad an devezioù kentañ da heul, ne vankas ket
Rollan da zond da zalhioù ar Breujou ma teuas e levezon
da vezañ red en askont d'an troioù gwidreñz implijet evid
ober lezennou evid divenn frankizioù Breiz. Ne lavarom
ket amañ or meno diwar-benn gwirioù rannvroadel deut
da vezañ ned en askont d'an troioù gwidreñz implijet evid
startaad unanez Vro-Hall ; troioù a lakaas galloud ar
roue da wanaad en eun doare dañjeruz. Danevellañ a
reom ha netra ken. Tud leun a lealded ez eo, hep mar,
ar re a lavar e oe Voltaire ha Rousseau haderien gentañ
menoz an dispah ; med merzoud a ra pelloc'h ha frêsoh
ar hrennlavar-mañ : « Ne vez gwerzet ar Stad, evel an
den, nemed gand o herent ! » Prestig e paouezas Rollan
da vezañ nehet rag anavezet e oa bet gand an oll dindan
ano Avogour ; en tu-hont da ze n'helle den nah e wirioù.
N'e-nefe ket gallet Yann a Rieu, eñ e-unan, dislavaroud
e her, daoust d'e vrud a onestiz-spered. Ne oa ken maro
Juluen Avogour. Kavet he-doa ar Genvreuriel Vreton
eur rener a zalhfe penn d'ar roue pell amzer en askont
d'e furnez.

AN ITRON A AVOGOUR

Gortoz a ree dalhmad Renea a Ouelou ar marheg, he fried. D'ar mare ma soñje gand Gwalder a Benneloz e teufe lez Roma da asanti terri e le, e oa en em lakaet war ar renk evid dimezi gand e vinorez.

Oh ober e houlenn, e-noa diskouezet eun tamm nehamant a-zivoud tonkadur an hini a ree anezañ e vignon hag e genderv. Roet e-noa da intent e oa maro. Med ne grede ket Renea ar pezh a gemere evid eur gaou diseven. Don ha gwirion e oa he harantez ; a-boan ma oa bet gwanaet heh esper gand an amzer.

Eet e oa ar zizuniou hag ar miziou e-biou, ouspenn daou vloaz oa edo Renea o hortoz, euz an eil eur d'eben, distro he gwaz. Anavezoud a ree a-walh kalon uhel Juluen evid kaoud fiziañs en e garantez. Kavoud a ree eur frealz er pezh a ouie diwar-benn e vuhez kevrinuz. Moarvad e oa bet dalhet pell diouti evid traou a dalvoudegez ; prizoniad e oa, marteze, ha dihalluz e oa dezañ kas kelou.

Ne oa ket brudet ar hardinal evid bezañ eun den kriz ; med ne oa ket, kennebeud, anavezet evel eun enebour kizidig. Ha piou oar ? Gortoz a ree, hepken, Juluen ma vefe deut Renea d'heh oad evid en em ziskouez, komz uhel ha diskuliañ dirag an oll e eureud kuz ; rag, anavezoud a ree temz-spered disleal ar homandour.

N'eus forz penaoz, bep ma tremene an amzer, e teue kalon Renea da vezañ nehet hag ankeniet. Daou vloaz ! Ha bez' ez eus eun toull-bah, daoust pegen don e hell bezañ, hag ez eo divennet komz pe skrivañ anezañ d'an dud a garer ; dreist-oll evid rei d'eur vamm yaouank kelou diwar-benn he mab ?

Renea he-doa eur mab ; n'he-doa poket dezañ nemed eur wech. Petra e oa deut da vezañ ar bugel karet a zalhe eul leh ken braz e spered Renea ?

E-pad eur weladenn verr — unan hepken — a reas Juluen e kastell Gouelou, e-noa komzet euz ar bugel a gare a-greiz kalon, ha, koulz lavaroud, n'o-doa komzet o-daou nemed euz ar bugel-ze; dalhmad e veze ano Arzur war o muzellou. Siwaz! pell e oa an oll draou-ze! Kaloneg e oa Renea, med mamm e oa ivez hag e houzañve eur wir verzerinti. Eun dra espar hoaz: eet e oa kuit Rollan-Troad-Houarn, keneil feal ha difêzuz Juluen, an hini a gase deze o liziri; ne oa ket bet gwelet abaoe ar houlz ma oa deut Juluen e Breiz evid ar wech kentañ hag ar wech diwezañ. Adaleg neuze, gwir eo, he-doa bevut, peurviañ e Roazon, m'edo ar homandour o chom goude dalh-meur ar Vreudeur Vreton, e maner konted a Vertuz. Er maner-ze, ma tremenas, en-dro d'an douvez, darvoudou kentañ on istor.

A-raog mond da Bariz, e-noa dilennet ar homandour ar hastell-ze evid lojañ Renea, naren en askont ma oa perhenn an ti, med abalamour ma oa gwarezet hemañ gand mogerioù kreñv evel eur priz.

Heh-unan-penn gand he mitizien ha Bêr, ar porzier koz, e tremene Renea he devezioù en dristidigez; a-boan ma oa kengerzet gand eun esper tano a yee dalhmad war wanaad. Eun nozvez m'edo e toull he frenestr oh huñvreal evel boaz, e klevas trouz e-touez an deliadur, en tu-all da lamm Vertuz. Dond a reas eun den e-mêz ar skeud; neuze e tennas e dok hag e hejas anezañ.

Leuskel a reas Renea eur harmadenn ha kilañ, he dorn war he halon evid miroud outi a dalmi re greñv; seblantoud a reas dezi bezañ gwelet Juluen Avogour.

Gervel a reas he mitizien ha krial evid rei an urz da izelaad ar pont-gwint. Termal a ree Bêr; gourhemennou groñs a oa bet roet dezañ derhel serr dor ar hastell evid an oll. Med senti a reas war-lerh eur jestr nerzuz a-berz e vestrez. Aon e-noe ar hoziad rag ar galloud trumm a wele en emzall ar vaouez gand birvidig mistriveur Vreiz dindan sae eun dimezell koulz ha dindan roched-houarn eur marheg.

Izelaet e oa ar pont-gwint; mond a reas Rollan tre; gweloud a reas Renea e oa faziet hag e harmas: « N'eo nemedoh! — Itron, a eilgerias Rollan, dao eo din komz kuit a dest! » Kas a reas Renea he mitizien pelloh. Med kent lavaroud ar pez a c'hoarvezas etrezi hag ar reder ez eo red dond eun toullad euriou war-dreñv.

Edo Rollan o tegouezoud euz Roazon ma kendalhe gand e labour distourmuz ha poelleg. Pa gavas dezañ e oa anavezet mad a-walh er Breujou, e kemeras eun ehan evid mond da vourg Hede e ti Anna Varker ma oa eno Arzur, mab Juluen. An hini kentañ a welas, e

oe Kaourintin Vraz, e enebour en emgann noz tost da Lamm Vertuz. Kilañ a reas ar palod, bamet o weloud ar reder gwisket evel eur priñs.

« Beo! ha denjentil! a harmas oh ober sin ar groaz.

— Tav! eme Rollan, o lakaad eur biz war e henou. Gwelet am-eus traou souezuz e-kreiz an douar, ma hamalad hag, e-touez segredou all, e-neus desket din, an hini na gomzer morse diwar e benn, an tu da zerrri o genou d'an dud o-deus re a eñvor!

— Aotrou, a valbouzas Kaourintin, reuziet, mud e vin!

— Kee kuit ha na zistroez ket e-keit ha ma vin en ti-mañ! »

Pellaad a reas Kaourintin raktal, med distrei meur a wech evid teurel eur zell ranell hag aonig war ar bilen, deut da vezañ Aotrou gand galloud an ivern.

Antronoz e oe kontet e bourg Hede eun istor ouspenn a-zivoud hengoun Lamm Vertuz. Prometi a reas meur a zen yaouank ober eun devez bennag eun taol êsa evid gounid eur hleze lufruz hag eur porpant voulouz.

Bez' e oe eur gaozeadenn verr ha poaniuz etre Anna ha Rollan. Greet he-doa ar plah yaouank e-keñver Kaourintin evel Renea gand ar homandour; n'he-doa ket kredet danevell Gaourintin hag e hortoze dalhmad an hini a gemere evid he danvez-pried. Pa welas anezañ, e saillas, ruz gand al levenez; neuze e chomas a-zav, mezeg, en entremar; spontet e oa gand an dillad kaer:

« Anna, eme Rollan, deut on da gerhad ar bugel am-eus fiziet ennoh gwechall.

— D'e gerhad! a eilgerias ar plah yaouank, dond a rit d'e gerhad? »

Evel ma tave Rollan, e plegas he fenn; dond a reas dêrou war he malvennoù. « Ar bugel a zo amañ, a gendalhas, felloud a ree d'am mamm ha da Gaourintin e zilezel evid ma vefe degemeret gand tremenerien vadelezuz; gwelloc'h e vefe bet din mervel! » Ober a reas ar reder eur hammed daveti. « Anna, ho trugarekaad a ran, emezañ, gouzoud a reen e oah eur plah a galon vad! » Astennet he-doa Anna he daouarn; med sklaset e oe beteg ar poull gand ar homzou-ze. « Mall a zo warnon, a gendalhas Rollan, n'em-eus ket amzer da chom. — O perag em-eus hoh adgwelet? a harmas Anna o ouelañ doureg, perag, peogwir e tleeh ma ankouna-c'haad ken buan? »

Distrei a reas Rollan evid kuzad e stravuill. En e vuhez digenvez, den n'e-noa bet evitañ kemend-all a garantez; hag evel ma oa tener, e oe glaharet o soñjal e-noa rannet eur galon vad.

« N'em-eus ankounac'haet netra, emezañ, Doue a zo test n'hoh ket bet touellet ganin; med n'on ket perhenn warnon ma-unan!

— Ha daoust hag e vefeh d'eur plah all? a hiboudas ar paour kêz plah, o kouezañ war eur gador.

— N'on ken din ma-unan! » a lavaras hoaz Rollan, en eur strivadenn. Kavoud a reas Anna, en he lorch, an nerz da zevel. « Mond a ran da gerhad ar bugel, emezi. » He heuliañ a reas sellou Rollan. Pa oe e-unan-penn, e savas e vruched gand eun huanadenn. « Ho-pet truez ouzin, ma Doue! a hiboudas, bevañ a rin ma-unan. »

Neuze o kemer ar bugel euz daouarn ar plah yaouank a oa o tond en-dro, ez eas dilavar war-du an nor.

Degouezet war an treuzou, e tistroas : « Anna, emezañ gand eur vouez vrevet, ne zleom ken en em weloud an eil egile war an douar-mañ. Pedit evidon ha na vallozit ket. Roet e-neus Doue din eul labour garo da zeveni ha n'em-eus nemed galloud eun den... Bezit eüruz, ma merh, kenavo! »

Kerkent, e klevjod e gammedou prim war leton ar porz. Stoui a reas Anna evid klevoud an trouz diwezañ; ne gleved mui netra.

« Eñ an hini eo koulskoude, a grias Kaourintin oh en em ziskouez trumm a-ziadreñv an nor ma oa kuzet e-pad an arvest-se. N'eus den all er bed nemed Rollan-Troad-Houarn evid redeg e-giz-se... N'eus ket fellet d'an diaoul e viroud! »

Kemer a reas Rollan e lañs, evid gwir, war dreuzou ti Anna, ha ne chomas a-zav nemed war dosenn Ouelou. Soñjal a ree gantañ e-nefe kuzet e from en doare-ze; med n'eo ket ar skuizder eo a lakae eur c'hwezenn war e dal.

Pa oe pellaet mitizien Renea, e tigoras e vantell hag e pennaoulinas, o kemer en e zaouarn ar zamm a zouge. « Itron, emezañ, setu amañ ho mab. » Lakaad a reas Arzur yaouank, a oa chomet kousket, etre divreh e vamm. Pokad a ree homañ dezañ, he halon leun a leve-nez. « Nag heñvel eo outañ! emezi, estlammet, na haer eo! » Ne baoueze ket da arvesti ouz poltred karet ha beo euz he gwaz.

Neuze, o tostaad prim ouz Rollan, a zelle outi dilavar, e houlennas : « Hag eñ, pegoulz e tlean e weloud? Daleet em-eus d'ober ma goulenn! » Hejañ a reas ar reder e benn en eun doare doaniuz. « Ra vezo ar bugel eun tad evidoh! » a hiboudas. Hag evel ma oa leun a spouron daoulagad Renea, e kendalhas : « Trugarekait Doue, Itron, rag bet e-neus ar vadelez da rei deoh ar frealz priziuz-mañ! »

Ne gomprenas ket Renea, da gantañ; n'oule ket kom-

pren. Med erfin, e teñvalaas he zellou; dislivañ a reas he dremm evel pa vefe eet kuit he gwad. Strivañ a reas evid kaozeal; med chom a reas he mouez en he horzaillenn. « Maro? a houlennas, ken izel m'e-noe poan Rollan he hlevoud, maro eo? »

— Muntret, Itron, ya, muntret », a respontas-eñ.

Horellañ a reas Renea ha kouezañ semplet.

Eun eur goude, edo an Itron Avogour hanter hour-vezet en eur gador-vreh ledan; leun e oa he daoulagad a zêrou. Edo Rollan en e zav dirazi; komz a ree gand doujañs, med ivez gand nerz.

« Mestr, n'hellan ket asanti d'an hardisegez foll-ze! a lavaras erfin Renea gand lorch; ne bêo ket hêr Avogour ha Gouelou eur priz ken uhel evid skoazell eur bilen evelдох. Souezet on o weloud ho-peus gallet esperoud e kenlabourfen ganeoh en eur gefridi a seurt-se! »

Ruziañ a reas tal Rollan; strivañ a reas hemañ evid herzel ar homzou a oa war-nez diflukañ euz e vuzellou.

P'e-noe kemeret amzer da brederiañ, e lavaras gand doujañs ha tristidigez : « Itron, gouzoud a ran ez eus ahanon eun den dister; ha ne vefe ennon nemed lorhen-tez ma lavarfen deoh; pardoni a ran; koulskoude n'on ket dellezeg euz ho tismegañs. Bez' ez eus tost ahann eur paour-kêz ene hag a houzañv hag a halv ahanon, o tamall din bezañ brevet he buhez. Eur plah yaouank dous ha glan a zo anezi; servijet he-deus da vamm d'ho pugel ha n'eo ket bet espernet gand an droug-tamma-lerez. Dleet eo deoh kaoud anaoudegez vad en he heñver, Itron; dleoud a reen dezi muioh hoaz ha marteze ez on skuiz da vad o vezañ dalhmad ma-unan war an douar-mañ m'e-neus pep krouadur unan bennag da garoud. Evelato, feno, em-eus lavaret kenavo dezi da viken... en askont deoh, Itron, abalamour d'ho mab ha da eñvor ma mestr a ree ahanon e vignon... Touet em-eus war ma le e vefe veñjet Juluen Avogour hag e teufe e hêr e dalh ar bugel, Arzur... Itron, war an dachenn-ze eo e labouran ha war an dachenn-ze hepken. Red eo din mond beteg ar pal ha derhel d'am ger. Felloud a ra din!

— N'it ket da zoñjal e kement-se, mestr, a lavaras Renea stravuillet gand dalhegez vraz Rollan ha nerz e vouez, me, intañvez Avogour, merh Ouelou, hêrez Vreiz, asanti da gemer evel pried...!

— Me! a drohas Rollan gand eun tamm c'hwervder, med, ma Doue, n'ho-peus ket komprenet ahanon. O! galloud a rit kaoud fiziañs ennon-me, breur dilorch ar marheg e vuhez-pad. Rei a ris dezañ ma oll zeveziou, koulz lavaroud, hag henn ober a ran hoaz goude e varo. Ma digarezit evid ar ger-ze, Itron. Dilezet em-eus ma

zioulded, ma esper, ma eürusted, marteze, rag hel lavaret em-eus hag henn adlavaroud a ran : felloud a ra din, pa vo deut ar bugel d'e oad gour, e vefe eur Breton gallouduz, leal hag eur gwir varheg. Poent eo kaozeal en eun doare didroidell, Itron : ma zelaouit ha barnit ahanon ! »

Neuze eh adlavaras Rollan da Renea, med gand muioh a ziskleriaduriou, ar pezh e-noa diskuliet da Yann a Rieu, en derhent dalh kentañ ar Breujou. C'hoarvezoud a reas an hevelep tra ; bep ma komze ar reder, e splanae hag e fiñve muioh-mui dremm ar wreg yaouank.

« Rollan ! emezi, erfin, ho pedi a ran d'am fardoni ; bez' ez eus ahanoh eur zervijer brokuz, eur mignon feal ; grit euz ha kwellañ ; en em lakaad a ran, me ha ma bugel, dindan ho levezon !

— Trugarez ! trugarez ! ma Itron nobl, a grias Rollan, o penndaoulinañ adarre, kreñv eo on enebourien ; med emañ Doue ganim peogwir e roit din ho fiziañs ; adkavet e vo skoed Avogour, sur on, hel lavaret en-eus Doue din ! »

Padal, ne golle ket Gwalder a Benneloz e amzer. A-boan degouezet e Pariz, e-leh mond da glask Aotrounez a Retz hag a Bontchartrin, ez eas, kerkent, da di ar Hardinal-Ministr. Er rak-kambr, e kejas gand an Aotrou a Retz edo o tond er-mêz euz ar bureo ; drouglouen e oa ; goulennet e-noa, eeun hag eeun, soudarded evid dond a-benn euz Aotrounez ar Breujou ; nahet e-noa e Vrasted, en eun doare groñs. Petra a verne Breujou Breiz ? Ne oa ket sioulloh Breujou Pariz ; re a labour e-noa ar Hardinal evid soursial ouz klemmerien eun hanter dousenn rannvroiou. M'e-nefe bet, dre zegouez, soudarded a-walh, e-nefe kavet tu d'o implijoud raktal a-eneb da emzao an Aotrounez, eun emzao heñvel ouz eul loen kantpenneg, goapauz, iskiz ha dizentuz muioh-mui.

Niz an Aotrou an Dug a Retz, eñ e-unan, Yann-Frañsez a Gondi, brudet dindan an ano a Gardinal a Retz, a veske neuze Pariz euz an traoñ beteg an neh, a-gevred gand an Aotrou a Vofort e brezel gand an Aotrou ar Priñs, an Aotrou a Longueville hag eun engroez a Aotrounez unanet gand tud a lezenn, pennfolli a ree ar Hardinal.

Hag, evid gwir, skoet e-nefe an diaoul, eñ e-unan, an trebez war-lerh ar sklisen. Bevañ a ree an oll dud-se o klask tu an avel, o wigouri evel eur strobab gwiblen-nou ; ha daoust d'an dispaherien bezañ hoaz amparfal en o micher, e sachent braoig a-walh o spillenn euz ar c'hoari, diwar-goust Bro-Frañs.

Saludi a reas an Aotrou a Retz ar homandour p'edo o tremen e-biou dezañ ; kontañ a reas ivez d'e gomper, e berr gomzou, e dro wenn e-kichenn ar Hardinal. Neuze e kuitaas, o hetañ goapauz : « Aotrou ma henderv, chañs vad deoh ; med n'em-eus ket fiziañs ! »

Ne oe ket digalonekaet Gwalder, koulskoude, hag e oe degemeret d'e dro, en eun doare yen ; med adaleg ar geriou kentañ, e kemmas trumm dremm e Vrasted ; kenderhel a ree da vousec'hoarzin. Rag, e-leh eun arme, ne houlenne Gwalder a Benneloz, nemed eun urz hag eun toullad archerien ; ne oa ket kaoz euz brezeliañ a-eneb d'eur rannvro dizent, med meneg hepken euz eun treitour a zlee bezañ toullbahet. Juluen Avogour a oa an trubard-se.

Ne vankfe a brouennou evid e herzel ha diouz red, evid trohañ e benn. Dougen a ree marheg Avogour warnañ eur baperenn zinet gand an enebourien vrasañ hag a lakae anezañ penn-rener eur genvreuriezh savet e sell dieubidigez Vreiz diouz beli e Veurded Kristen. Diskleriañ a reas Gwalder dre ar munud, petra e oa kenvreuriezh ar Vreudeur Vreton hag he nerz ; pouezañ a reas war ar poent-mañ : war-lerh maro Juluen e kouezfe ar genvreuriezh drezi heh-unan. Mond a reas pelloh ; o komz diwar-benn eur gudenn diêz da ziroues-tlañ, da weloud, da lavaroud eo kadoridigez eur merer evid an tellou, e kinnigas Gwalder eun tu difaziuz.

Degemeret e oe laouen gand ar Hardinal, anad. Beteg neuze e oa bet Breiz eur berhenniez didalvoud evid ar gurunenn ; felloud a ree d'ar roue kaoud arhant muioh eged biskoaz. Kavoud a reas Gwalder abegou mad e-leiz evid rei da gompren perag e veze nahet merourien ar roue ; ne oa koulskoude nemed en askont ma tilenne e Veurded a-ratoz-kaer, tud estrañjour d'ar rannvro evid ar garg-se.

« Ra vo dibabet eur Breizad gand hoh Uhelled ! a lavaras ar homandour, evid echui, sur eo da drehi. Eveljust, n'emañ ket ho menoz kinnig eur seurt karg d'unan bennag euz ma stad ; med ken braz eo ma emroustet evid ar roue, ma asantfen hep mez, ma plij gand hoh Uhelled. »

Mousec'hoarzin yud a reas ar Hardinal, evel ma ra an Italianed. Adaleg penn kentañ an emwel e verze ervad ar pezh a c'hoantae ar homandour ha, moarvad, e servijfe dezañ evid eur gefridi bennag ma vefe choazet rag astenn a reas laouen ar gaozeadenn. Pa oe deut Gwalder er-mêz, e splanae e dal.

Neoaz, e-keñver ar ministr braz-se, skeudennet lu gand ar romantourien ha tud ar c'hoariva, ken aliez ha

ken brao ha Loeiz an 11^{ved} gand e dok, sent plom en-dro dezañ, e-keñver ar ministr-ze, eta, ne oa ket re a fiziañs da gaoud. Tremen a reas Gwalder hir amzer o ren eur vuhez laouen hervez e zoare. Ne nahe ket al lez he ger. Med ne zeue netra hoaz.

Erfin, a-benn-bloaz, eur mintinvez, e lohas ar homandour a-gevred gand an Aotrou Dug a Retz e-noa bet, eñ ivez, e c'hoant. Imoret mad e oant o-daou rag an aotre a oa bet roet neuze, eun aotre siellet ez-reiz, da gemer war o hent archerien euz senechaliez Añjou ha Normañdi ha, zoken, soudarded euz ar gwarnizonou nez da harzou Breiz.

Ar garg a verer a oa pouezusoh eged n'henn diskoueze e ano peogwir e roe ar gwir da eveziañ ouz tiltou arvaruz an noblañs ha kement-mañ en askont d'ar reolenn a zivehie an dud nobl euz an taillou.

Mond a ree on daou Aotrou, lirzin-meurbed, hep douetañs ebed er pez a zelle ouz an treh; tañva a reent, en a-raog, gand levenez, mez o enebourien na zalefe ket pell.

Pa errujont e Roazon, e kavas Gwalder, ar merer nevez, eur helou hag a zioulaas e laouenidigez. En derhent e oa bet lidet, en Iliz veur Sant-Melaine, eun eureud kaer ma teuas ar gêr a-bez d'heh arvesti. Dilamet e oa bet gwardoniez direiz ar homandour war hêrez konted Vertuz. Divizet e oa bet e oa deut homañ d'heh oad da diskuliet dirag an oll he dimezi kuz gand Juluen, marheg Avogour.

Youhal a ree pobl Roazon a-greiz kalon he gourhemennou gwellañ, rag plijoud a ree dezi gwad he mistri goz : Avogour ha Gouelou.

Annezet e oe an daou bried gand lidou kaer e ti meur Vertuz a oa e dalh Renea a Ouelou.

Diskaret e oe mennadou ar homandour gand an darvoud dihortoz-se ; e gwirionez, ne oad ket evid her hredi. Ha bez' e oa posubl e-nefe bet Rollan hardisegez a-walh evid mond éseañ touellañ gwreg an den maro. Ha m'e-nefe éseet, daoust hag e helled kredi eur pennadig e oa deut a-benn d'henn ober ? Respont ebed d'ar goulennou-ze. Med ar pez a gounnaras mik ar homandour e oe o klevoud, war eun dro, e oa eun hêr a bemp bloaz dija ; touellet e oa bet ; med, en tu-hont da ze, e vefe red dezañ rei diskleriaduriou diwar-benn douarou divent e vinorez ; he kement-se d'eun enebour, war ar marhad. Ouspenn-ze, ne dalveze da netra urz al lez. Ne oa da vezañ sevenet nemed pa vefe disrannet ar vodadeg, en e tlefe Gwalder en em zizober diouz madou Vertuz a

oa e beadra nemetañ : foranet e-noa aour e-pad e veajou e Pariz hag ivez evid kaoud e Breiz tud en e zalh ; pell oa e oa steuziet e zanvez-eñ, a-bez.

Diskaret e oa bet e vrud abalamour d'e stad a Varheg Malta ; disrannet e oa diouz an Urz, med ne oa ket likaet hoaz.

Resteurel herez e vinorez a vefe evitañ kouezañ da netra, izelloh eged an dienez, zoken, en eun toull don ma vez beuzet al laeron gand dismegañs ar bobl.

Ken spouronet e oe gand ar menoz-se, ma kollas e furnez. E-keit ha ma tremene an Aotrounez a Retz hag a Goetlogon o amzer da gennerzi tud ar roue gwallgaset e-pad an deveziou diwezañ gand Rollan, ha da gempenn pep tra evid kas da vad an emgann, e lakae or homandour e zoudarded hag e archerien Norman da antren, dre guz, e kêr Roazon. Pell e oa diouz e spered ar garg a verour a c'hoantae kement. N'e-noa nemed eur menoz : en em zizober diouz eun den e-noa evel dasorhet Juluen Avogour hag a lakae e dorfed da vezañ didalvoud.

E-pad an noz e oe gronnet didrouz ti-meur Gouelou. Peuvuiañ e teue Rollan abred-abred er-mêz evid kaozeal gand Yann a Rieu a-raog mond d'ar Breujou. Saillañ a reas archerien ar homandour warnañ, deg kammed diouz an ti ; hag en ano Roue Frañs, e houlenjont e gleze digantañ, ouz e hervel Aotrou Avogour.

Raktal e welas Rollan e oa koll ; digenvez e oa ar strêd hoaz ; edo e-unan-penn a-eneb da hanter-kant den armet mad hag a zeblante mennet da vond beteg diwez an traou. O weloud e oa dihalluz dezañ en em zivenn, e roas Marheg Avogour, sañset, e gleze a oa, evid gwir, hini Juluen, hag e kemasas hent Tour-ar-Bas, palez koz an duged a zervije da brizon.

Hir e oa an hent euz ti konted Vertuz beteg du-hont. Buan ez ee an ambroug gand aon da gavoud eur bourhiz-abred bennag. Gourhemennet e oa bet gand ar rener bezañ sioul ; dougen a ree hemañ eun tok ledan a goueze war e vantell droñset. N'e-noe ket Rollan a boan oh anavezoud Gwalder, eñ e-unan ; buan, hag hep bezañ gwelet, e tastornas evid bezañ sur e oa ar hlaouier, gand tiltou e vestr, en e borpant, stok ouz e vruched.

Buan ivez, e verzas n'e-noa ken nemed eur chañs d'en em denañ. Dleoud a ree an ambrougadeg tremen dindan prenestr ti-meur Asigne ma loje an Aotrou a Gastell-Nevez : pourmen a ree aliez Yann a Rieu war zavenn an ti da hortoz ma tegouezfe ar reder koz, deut da vezañ den priziusañ Breiz.

Plijoud a ree da Yann a Rieu e zaludi da gentañ hag a-bell. Kerkent ha ma welas Rollan mogeriou loued ar

zavadur koz, e sellas piz war-du ar zavenn ma oa e-sell spurmanti skeud e vignon. Med digenvez e oa al leurenn.

Santoud a ree Rollan e ene koll e nerz ; koulskoude e strivas eur wech hoaz : en desped d'ar hunujadennou ha d'an taoliou, ez eas gorrekoh. Sachet e oe gand an archerien, da gentañ ; neuze e tapas krog pevar gward ennañ hag e oe douget e-pad eun nebeud munutennou ma hellas sevel e benn ha teurel eur zell prim hag ankeniet : den ebed.

Erfin e tremenas an ambrougadenn e-biou d'an ti ; plegañ a reas Rollan e benn ha paouez da stourm.

Eur wech diwezañ, e troas e benn e korn-tro eur strêd a oa o vond da guzad ti Yann a Rieu : bez' e oa eun den harpet ouz aspled ar zavenn hag a zelle ouz ar zoudarded dianav a oa o tremen. Leuskel a reas Rollan eur youhadenn skiltruz a lakaas an den da stoui war-raog. Kerkent e saillas ar warded war ar prizoniad ; med re ziwezad e oa ; treuzi a reas ar homzou kreñv-mañ an êr ha dond beteg diskouarn Yann a Rieu : « Prizoniad tud ar roue eo Avogour ! »

VII

YANN a RIEU

Eno eo en em gave arvar braz ar stourmou-ze. Kouezañ a ree an oll rebechou war gein ar roue, da lavaroud eo war al lezenn. « Tud ar roue » a veze greet euz ar re a zivenne unaniez ar Frañs hag a zeblante bezañ mahomerien. Kirieg e oa ar roue da gement tra a hellent ober.

Ne zoursie ket ar bobl, e gwirionez, euz an avañtur-ze ha pell e oa hoaz ar pez a anver an Dispah. Med, hag anavezoud a rit unan bennag, yah a spered, a hellfe lakaad da wir, hep c'hoarzin, ez eo bet greet an Dispah gand ar bobl ? Hag evid ledanaad hag uhellaad ar gudenn, en eur rei dezi frankted ar wirionez, daoust hag ez eus eun istorour, dellezeg euz an ano-ze hag e-neus bet gallet lavaroud, e zorn war e goustiañs, ez eus bet greet eun dispah gand ar bobl abaoe derou ar bed beteg bremañ ?

Kenoberour ez eo a-wechou, ne lavarant ket ; dre he natur ez eo douget da bennfolli en eun doare espar hag a-hed ar hantvedou he-deus pinvidikaet eun toullad lamponed hepken. Gouzañvet he-deus dalhmad ha tonket eo d'henn ober beteg diwez ar bed.

Peseurt ezomm a zo euz ar bobl ? A-walh eo gand an dud uhel. Peseurt mad he-deus ar bobl ? Emañ an oll vadou gand ar rummadou all.

Renerien ar bobl, i o-unan, n'int morse euz ar bobl. Bez' ez eus evite eur vicher dre zegouez, evel hini ar versêrien deñved iskiz-se, a gas o loened d'al lazti e-leh o bleniañ d'ar pradou. Setu aze gwirioneziou reiz, na vefe ket red o lavaroud. Bevañ a ra evel-se an dud gand ar hleñved o haso d'ar maro... Adkrogom gand on istor hag antreom, mar plij, e sal vraz palez Breujou Breiz.

Aozet e oa bet kendalh an deiz-se gand an Aotrou Dug a Retz rener, an Aotrounez a Goetlogon, Per Kara-deug, tad-koz an den brudet La Chalotais hag ar homan-

dour a G... evid esêan an taol diwezañ. Diazezet e vefe, erfin, merouriez an tellou evid doare.

An dudjentil onest-se emañ o paouez menegi ha, zoken, Alberz a Gondi, kannad bro an Naoned, ne ouient dare pe liou a oa gand koustiañs Gwalder a Benneloz a dremene hepken evid eun den diroll e vuhez ha sommet gand an dle.

Kerkent hag ar beure, e oe aloubet ar zal gand an Aotrou a Retz ha letanant ar roue, heuliet gand o mignoned, e sell da voti adaleg ma vefent niveruz a-walh evid divizoud, dre laer, e vefe anvet eur merour e Breiz.

Ne oa ket bet kemennet an dra-ze d'ar re a oa a-du gand frankiz Vreiz. Ouspenn-ze e kreñvae tu ar Frañsizien en askont d'ar moueziou gounezet gand Gwalder a Benneloz. Ma vefe bet hemañ en e blas, marteze e-nefe gounezet tu ar Frañsizien en dro-mañ; med n'errue ket ar homandour.

D'an ampoent m'edo ar rener, skuizet o hortoz, o tigeri e henou evid kinnig e veno, e saillas er zal eun tolpad a dudjentil dishual, en o fenn an Aotrou a Gastell-Nevez. Disliou e oa dremm Yann a Rieu: skedi a ree e zaoulagad dindan e zaouabrant krizet. Treuzi a reas buan ar zal a-bez hag azezañ war eur gador-vreh a-dal d'ar rener: « Me, Yann a Rieu, emezañ, o lakaad e dok war e benn, em ano-me ha dre ma galloud a ra ahanoh ma frizoniad, Aotrou an Dug! » O lavaroud kement-se, e lakaas e zorn war skoaz marichal par Bro-Hall.

Sabatuet e oe an oll e-pad eur pennad. Neuze e savas ar hloer a-unan gand al lod euz ar vourhizien hag an noblañs a oa a-du gand ar Frañs, evid enebi ouz an taol-ze, c'hoarvezet e diabarz ar Breujou ma tlee an izili bezañ diwalluz.

Dihouinet e-noa an dug e gleze, med dizarmet e oe êz-tre gand an Aotrou a Gastell-Nevez a zalhas anezañ en e gichenn evel prizoniad.

« Aotrou, a grias letanant ar roue, o tond davetañ gand e gleze noaz, gourhemenn a ran deoh paouez gand an droug-skwer-ze! »

— War-dreñv! eme Yann a Rieu, komzit a-bell, mar plij, pe gentoh, selaouit, rag emañ o vond da gomz, me an hini na gomz ket. Pa baouez an noblañs da vezañ gwarezet gand al lezenn, e tle adkemer ar gwir d'en em zivenn hi heh-unan. Greet em-eus kement-mañ, em ano, her gouezit, rag n'emañ ket amañ ma henderv an Aotrou Avogour, na ma herent koz a Rieu; felloud a ra din bezañ kirieg d'ar pez am-eus greet ha d'ar pez a rin goude. Med n'eo ket an Aotrou an Dug, e gwirionez,

prizoniad dindano; gouestlad ne lavaran ket, euz Breiz dismegañset. N'eo ket me an hini e-neus kroget; ankounac'haet eo bet en eun doare mezuz, or zantelañ gwirdreist. En ano ar roue ez eo bet toullbahet unan euz izili ar Breujou gand soudarded o tougen lifre Bro-Frañs! »

Sevel a reas eun hiboud heñvel ouz an trouzou boud a vez klevet a-raog ar horventennoù.

Kent mond d'ar Breujou, e-noa bodet an Aotrou a Gastell-Nevez an oll Vreudeur Vreton en em gave e kêr. E-keit ha ma komze, ez errue tud all, dizehan, hag en em lakae dalhmad a-du gantañ. Dond a reas an abadenn da vezañ digevatal adarre, med edo an treh gand an dud dishual. Goulennet e oe ano ar prizoniad gand kant mouez kounnaret:

« N'eo ket n'eus forz piou! a zistagas Yann a Rieu gand uhelled; bez' ez eo an hini doujetañ en on touez, hêr ar vistri veur ma sente on tadou oute: Juluen Avogour, marheg Avogour an hini eo!

— Kabluz oh a drubarderez vraz! a c'hoantaas lavaroud letanant ar roue. »

Med sevel a reas eur zavar spontuz ha n'hellas bezañ nemed mouez Yann a Rieu: « Kabluz pe get, emezañ, o selloud ouz an Aotrou a Goetlogon gand dismegañs, n'hell ket gwiriou or Breujou gouzañv hag eun drouez vraz eo, e gwirionez, gweloud tud uhel a ano hag a ouenn trei kein da hêr o zadou evid en em werzañ, korv hag ene, d'an estren. Lavaret em-eus d'an estren, tud Vreiz, rag emañ er gêr amañ, war zouar an duged ha ne hell ar rouaned bezañ mistri nemed dre on aotre gand ma vo doujet ar feur-emgleo o-deus sinet ha touet! »

War-lerh ar homzou-ze, e tistroas Yann a Rieu daved e brizoniad brudet hag e hourhemennas dezañ mond d'e heul:

« D'am zikour, sujidi feal e Veurded ar roue! a har-mas an dug a Retz, o kemer e gleze.

— D'am zikour, Aotrounez ma breudeur! eme Yann a Rieu, o chom dizarm! »

Bez' e oe eun tamm dale war ar bankou gall; hanter sachet e oe eun toullad klezeier euz o gouhin; med en em stankaad a reas an dudjentil war ziou renk en-dro da Yann a Rieu. « Neuze 'ta, Aotrou a Goetlogon, a lavaras Yann, o vond war-raog, setu disrannet ar Breujou dre ho perz. Hervez mennad e Veurded ar roue, e vim e brezel pe e peoh; med arabad ober an disterrañ poan d'an Aotrou ar marheg Avogour, pe anez, dre ano sakr an Aotrou Doue, ne viot ket benniget gand an Aotrou an Dug a zo amañ, da eur ho maro! » Neuze e treuzas

Yann a Rieu, Aotrou a Gastell-Nevez, ar zal, e dal uhel gantañ, o kas dirazañ an Aotrou an Dug a Retz ; heuliet e oe gand lodenn vrezon ar Breujou.

Chom a reas dalhidi ar roue o-unan gand an dismegañs greet d'ar galloud brasañ ha gand o dihalloudegez d'en em veñji, rag ne oant nemed a-boan an drederenn euz ar vodadeg.

« Malloz d'ar homandour ! a grias Koetlogon adaleg ma oe e-unan gand e zalhidi, deut eo da vezañ diod a-daol-trumm. Emañ ar gwir euz kostez Yann a Rieu abalamour da daol-fall ar homandour. Ni eo on-eus kroget ; dislavaret e vim gand al lez hag e vo red dim plegañ d'ar baloded aheurtet-se---Kuitaom, Aotrounez. »

Re ziwezad e oa. Greet e-noa an Aotrou a Gastell-Nevez, anezañ eun den fur ha nerzuz, ar pez a oa red, ha netra ken. Med ne oa ket e zalhidi en imor da chom sah war eun hent ken brao. Kerkent ha ma oe eet kuit Yann a Rieu, e redjont trouzuz dre strêdou ar gêr, oh isañ an dud da gemer armou hag o seni kleier-galv an oll barrezioù.

Prestig e oe aloubet plasenn ar Palez gand eun engroez dihlanet.

Pa zegouezas an Aotrou a Goetlogon er rakkambr, e klevas, a bep kostez, tud o youhal d'ar maro.

Dre eurvad e-noa gourhemennet letanant ar roue, kerkent hag eet kuit an Aotrou a Gastell-Nevez, dieubi an hini a anve Juluen Avogour. Pa oe dizalh Rollan, en em ziskouezas d'an dud ; neuze e savas kriadennoù a levenez ; douget e oe ar marheg faoz evel war-lerh eun treh ; e-pad eur pennad e oe ankounac'haet tud ar roue.

Med n'helle ket kenderhel ar birvill lirin-ze ; dond a reas adarre ar gasoni war-horre : Tud diboell ar rannidigez a ise ar bobl, dibaouez, o soñjal edo an avel a-du gante. Serret e oa bet dor vraz ar palez war gein tudjentil ar hostez gwan ; gronnet e oant gand eun engroez stank hag e welent o tond ar mare ma vefe red deze, n'eo ket en em zivenn hepken, med gwerzañ ker o buhez.

« D'ar maro, lakizien ar roue ! » a vleje an noblañs izel hag ar vourhizien. An Aotrou a Goetken-Kombourh, anezañ eun Aotrou uhel, koulskoude, a oa krog d'en em gannañ gand letanant ar roue, e enebour, hep em chalañ gand ar skoazell dismegañsuz a roe dezañ ar bobl. Neuze e kuitaas Rollan ar vignoned têt a oa ouz e zougen hag a zaillass e-kreiz ar stourmadeg. Kavoud a reas Yann a Rieu war ar bazenn gentañ.

« Koll om ! a grias an Aotrou a Goetlogon pa welas an daou baotr, setu echu or buhez ; resevom an taol diwezañ evel m'eo dleet ! » Med d'an ampoent ma izelae

e gleze na dalveze ken da netra, e welas, gand eur zouez vraz Juluen Avogour hag an Aotrou a Gastell-Nevez oh en em stlepel etre an diou gostezenn hag o warezi ar Frañsizien ar muiañ gwallgaset. Neuze e kroazas Rollan e zivreh war e vruched o trei kein d'an tu koll. Kilañ a reas an engroez ouz e weloud ; med feulz e oa an daou-lagadou gand ar gounnar ; kroza a ree hoaz roc'hell gour-drouzuz an dispahioù.

« Ar gwad kentañ a vo skuillet, e vo ma hini ! eme Rollan, gand eur vouez skiltruz ha sioul. Abaoe pegoulz ez eo deut bourhizien kêr vad Roazon hag Aotrounez ar Breujou d'ober micher ar vuntreier ? Eun taol treirouriez e vefe ober poan d'unan bennag rag hirie ma hell enebourien or frankizou niveri o mignoned hag or re, ez int trehet da viken ! Ra ma heulio ar re a gar Breiz ! Mond a ran da iliz ar Zalver-Zantel evid trugarekaad Doue da zivenn ahanom ! »

Bez' e-noa Rollan feson beo Juluen Avogour ha, mar-teze, ouspenn-ze, evel eul levezon damroueel war dalhidi an dieubidigez. Boaz e oant da gemer e ano evel hini o mestr da-zond. Sioulaad a reas ar re dêrrañ o soñjal e oa eur menoz kuz ouz e vleniañ. Pa'z eas war-raog Yann a Rieu hag eñ, dorn ouz dorn, war-du iliz ar Zalver-Zantel, e oent heuliet gand an oll ; evid dismegañsi tud ar roue, e oe lavaret deze gerioù douzuz en eun doare goapauz : « Aotrounez, eme an Dug a Retz o tegouezoud d'an ampoent rag dieubet e oa war urz an Aotrou a Gastell-Nevez, gwerzañ a ran d'an neb a c'hoantaio o frenañ, ma dugelez e Bro-Wened ha ma douarou all e Breiz. Toui a ran ivez, war ma zilvidigez, tremen hep lakaad ma zreid er vro-mañ, ken diseven ha ken gouez. »

Sevel a reas eur barrad lorch evid e vro, e ene an Aotrou a Goetlogon pa glevas ar homzou diwezañ-ze. « Gouez, med leal, Aotrou an Dug, a lavaras, dieseven, med madelezuz. M'o-defe greet tud ar Genvreuriezh evel ma vez greet e Pariz en hevelep degouez, ne vefeh ket amañ o kunujenni war o lerh... a-bell. »

Derhel a reas an Dug d'e her. Kuitaad a reas en noz-se end-eeun ha ne zistroas biken.

Evel m'e-neus gwelet al lenner, ne oe ket merzet Gwalder a Benneloz en darvoudou-mañ.

Stravuillet dija gand ar pez a hellfe c'hoarvezoud war-lerh e daol diboell, e-noa aozet dindan ar spont hag ar gounnar, med re ziwezad bremañ evid kilañ, e oa en em zastumet Gwalder en e di-meur kerkent ha ma oa bet toullbahet Rollan e Tour-ar-Bas ; e sell e oa da gas ar prizoniad da Bariz antronoz.

E-keit ha ma padas ar hendalh er Breujou, e reas e

lakizien ar veaj euz ar palez d'an ti-meur evid diskuliañ dezañ an darvoudou bep ma c'hoarvezent.

Er pezh a oe kemennet dezañ, ne oa netra gouest da zioulaad e anken; d'an diwez e ouezas e oa bet dieubet ar marheg hag edo hemañ o trehañ a-grenn.

Mantret e oe Gwalder; neuze, o kemer hardisegez diwar an dañjer dreist, en em wiskas buan hag e kemeras penn e hent war-du iliz ar Zalver-Zantel. Pa zegouezas eno, edo Yann a Rieu ha Rollan o pokad an eil d'egile war ar menk-ti ha tud an engroez o stlakañ o douarniou. Mond a reas Gwalder war-raog, uhel e dal; evel na ouie ket ar bobl e drubarderez, e tehas pephini evid ma tremenfe.

« Aotrounez, eme ar homandour, o sevel gand an dereziou, deut on d'en unani ganeoh evid pedi hag evid stourm; ma breudeur, ma havoud a reot prest dalhmad! »

Selloud a reas Rollan outañ, reud ha têt, hag, o stoui daved skouarn Yann a Rieu, e lavaras eun nebeud geriou, a vouez izel. Divinoud a ree Gwalder pep ger evel pa vefe bet distaget frêz; chom a ree difiñv evel eun den kabluz o hortoz e varn. War-lerh komzou kentañ Rollan, e tiskouezas an Aotrou a Gastell-Nevez bezañ souezet ha brouezet. « Ha n'eo ket deut ar mare da gastizañ kemend-all a dreitouriez? » a grias-eñ o lakaad e zorn war e gleze. Kregi a reas adarre ar reder en e vreh: « Aotrou, emezañ, anavezoud a ra an den-ze on segred; ne fell ket din, evid veñji eun dismegañs greet din manan, e vefe kaset ma mennad da fall. Arzur n'eo ket hoaz eun den. Setu amañ an trubard, muntrer Juluen Avogour, dihalloud hiviziken peogwir ez eo bet dizoloet. Ra vo lezet da vevañ beteg an deiz ma tizoloio Rollan-Troad-Houarn e wir zremm evid ma talvezo an trubard dezañ gwad e vestr lazet.

Heb ober mui van ouz Gwalder, ez antreas en iliz ar Zalver-Zantel: « N'eus ket kredet, a hiboudas ar homandour, neuz an treh en e vousec'hoarz, brao e oa an dro; c'hwitet e-neus war e daol; n'em-eus ken da gaoud aon razañ! »

Hag ez eas tre d'e dro. Leun chouk e oa an iliz koz ma oe kemennet da Wesklen gand ar Werhez vuzuduz edo ar Zaozon o tostaad. Kanet e oe eun Te Deum kaer. Tro o-doa an noblañs hag ar vourhizien da vezañ laouen: bez' e oe, evid gwir, derou eur maread a beoh hag a lorh evid rannvro Vreiz.

Eun emziviz a oe greet etre Avogour, evid ar Breujou, hag ar Hardinal, en ano ar roue; galloud a reer lavaroud e oe eun emgleo etre bro ha bro. En e liziri d'e « genderv

karet », an Aotrou marheg Avogour, kannad ar Breujou, e houlenne e Uhelled, evel eur bedenn, tremen hep lakaad an emgann etre sujidi feal ar roue, o prometi dezañ ne vefe ken kaoz euz kudenn ar verouriez na blije ket d'ar Vretoned.

VIII

EUR GWIR VRETON

E 1662 e oe rentet kastell Gouelou da Renea gand ar homandour hag annezet gand tiegez uhel Avogour. Kaer e oa Renea bepred daoust m'oa eet daouzeg vloaz e-biou abaoe on-eus kontet. Deut e oa Arzur da vezañ eur gwaz. Skoliet e oe gand Rollan a veze anvet ar marheg hag e teskas ar bugel ar pezh ez eo dleet gouzoud pa vezer eun hêr a wad uhel.

Ne oa ket hepken eur paotr a vrezel kadarn hag eur marheg ampart ha klok ; ne veze biskoaz dilezet gand e « dad », Hemañ a zigoras e ene d'ar perziou mad ; deut e oa da vezañ madelezuz, karantezuz hag emrouz ; diêz e vefe bet kavoud er rannvro eun den yaouank o prometi kement hag eñ.

Evid pezh a zell ouz Rollan, e oa bet gwanaet e nerz da vad. Ne oa ken an aotrou faro on-eus gwelet gwechall o ren er Breujou hag o lakaad an oll da devel gand eur jestr. Kemmet e oa bet e gein ha stoui a ree e benn moal. Kredi a ree an oll e oa deut ar gozni a-raog ar houlz en askont d'e labouriou re denn ; kement e-noa greet evid mad ar vro.

Bez' e oa Rollan, abaoe daouzeg vloaz, evel Doue hewel ar Breujou ; ken fiziuz e oa an dri stad ennañ, m'e-nefe gallet dond da vezañ ar mestr meur pe, da vihannañ, bountañ ar vro er brezel evid an dieubidigez a oa kalz a Vretoned koz en gortoz anezañ e don o halon. Med, evel m'on-eus hel lavaret dija, ledan hag uhel e oa spered Rollan ; ne zoñje ket ennañ e-unan ; merzet e-noa ervad na vefe ket Breiz euruz ha dineh gand ar rannidigez krenn.

Komprenet e-noa, pell oa, tonkadur arvaruz eur vro vihan etre diou rouantelez vraz ; mignonez e oa dalhmad gand an eil, ha reduet d'en em glevoud gand eben bep an amzer. Koulskoude, ma ne felle ket dezañ ar ranna-

dur, e houlenne ma vefe miret dinamm ar frankiz roet d'ar vro gand feur-emgleo an unaniez ; ha, beteg neuze, e oa deut an treh gantañ. Deut e oa Loeiz XIVved d'e oad gour; ren a ree gand eur galloud direol war Vro-Hall; ne oa nemed Breiz a gement a chome dieub ha pell diouz e grabanou.

Galvet e oa bet ar Breujou abaoe nebeud hag hepdale e tlee kregi ar hendalh ; aozet e-noa ar marheg pep tra evid mond da Roazon gand an Itron Renea Avogour, e wreg, hag e vab Arzur, kont Vertuz ; bez' e oa evitañ evel eul lid ; lavaret e vefed edo eur mennad a-bouez braz o tiwanañ en e benn.

Peurvuiañ, ne veze gwisket penntieg Avogour nemed en eun doare eeun, en eur mare ma oa helebini etre an Aotrounez Vreizad war dachenn al lorh hag ar stiperez.

En dro-mañ, ne gemmas netra warnañ ; med felloud a reas dezañ ma vefe koskoret Arzur yaouank, a oa neuze triweh vloaz kloz, evel eur priñs, peogwir e oa dleet kement-se dezañ. Nehet e oe Renea o weloud fardañ kement a draou ; divinet he-doa, moarvad, menoz Rollan. Pedi ha gouelañ a reas evid miroud outañ da gas e venad war-raog ; en aner.

En derhent an deiz a oa bet divizet evid mond kuit, e roas adarre ar marheg an urz groñs da lohañ. War-dro an abardaez, edo e-unan en e gambr, e benn stouet etre e zouarn ; prederiañ a ree. Poaniuz e oa, moarvad, e venoziou rag, bep am amzer, e krize donnoh hoaz e dal, e save e zaoulagad war-du an oabl hag e vousec'hoarze en eun doare glaharuz.

Trumm, e savas evel p'e-nefe bet c'hoant da argas eur zoñjenn hegasuz : « Eun toullad deveziou hoaz, a hiboudas, hag e vo echu pep tra. Ma lazañ a ra ar boan-mañ. Plijet e vefen bet o servijoud da dad d'ar bugel karet daou vloaz ouspenn ; n'hellan ket... nann ! — n'hellan ket ! » Selloud a ree ouz e zivreh treutaet hag esêan reudi e gorr krommet : « A ! n'hellan ket, a lavaras evid an deirved gwech. Ma zikouret e-neus Doue, gwir eo, hag e drugarekaad a ran a-greiz kalon. Kavet em-eus ar galon-vad evid seveni ma dlead hag an nerz da houzañv en eur bedi. Echu eo ma labour ; perag kas pelloh ma foan didalvoud ? Ma gwreg ! ma mab ! Bez' em-eus eur wreg ! Bez' em-eus eur mab. Hel lavaret em-eus ; kredi a ra an oll. Aotrou Doue, pegement em-mefe karet, gand teneridigez an ti paour m'ho-pefe lakaet ennañ, evidon, an eurusted poelleg ha dilorh a oa lod ma zad ha ma mamm. Ma Zalver ! O ! ma Zalver ! pegement em-mefe karet ar paour-kêz tiegez a vefe bet roet din gand ho madelez ; ma gwreg, gwir vugale, ma mibien ha ma

merhed ! Salver glaharet ! Ne oa ket ar beh treh d'am nerz, peogwir am-eus gouzañvet gand ho skoazell ; med dispignet em-eus ma oll vadou evid-se : ma yaouankiz, ma galloud, ma esper... n'em-eus ket a geuz ; med skuiz on, skuiz maro. Labouret em-eus ar pezh am-eus gallet ; diwallet em-eus o oll beadra da intañvez ha da vab ma mestr ; galloud a ran kemer eun ehan !... » Tevel a reas hag adkregi kercent gand eur mousc'hoarz doaniuz : « Koulskoude, n'em-eus ket peursevenet ar pezh am-moa prometet ; touet em-oa veñji unan bennag. Bez' ez eus ken pell abaoe. Gwalder a zo koz bremañ ; kastizet eo bet gand ar vez-kalon, moarvad ha ne ra ket Doue fed euz seurt-leou. Ma lezfen ar hoziad-se da vevañ ! Kaer em-eus klask, n'em-eus ken a gasoni ! » Trohet e oe e gomz gand eul lakez o kemenn dezañ e oa eur plah estren o houlenñ kaozeal hepdale gand ar marheg Avogour.

Degemeruz e oa Rollan evid an oll hag e houlennas ma vefe digoret dezi. Bez' e oa anezi eur plah he dremm c'hweg ha madelezuz, kaer hoaz daoust ma oa tremenet he yaouankiz. Gwisket e oa evel eur goueriadez en heh êz. Antren a reas ha klask ar marheg gand sellou têt. Heh anavezoud a reas Rollan raktal : « Anna Varker ! a grias-eñ.

— C'hwi eo eta, Rollan ! a lavaras-hi. Morse n'em-mefe kredet e vefeh deut da gemmañ kement-se !

— Ar re n'o-deus ket ma gwelet abaoe daouzeg vloaz, o-deus poan anavezoud ahanon, a hiboudas ar rederpost gand eur mousc'hoarz c'hwero. » Neuze e lavaras uheloh : « Anna, perag e teuit d'am havoud ? Ha ne vefeh ket euruz ? » Stoui a reas he fenn ha chom hep respont eun nebeud amzer. « Euruz on ! emezi, gand poan. Kuitaet em-eus ar vro ; emeon o chom pell ahann. Distrei a ran, nann evidon, med evidoh-c'hwi, rag felloud a ra din diskuliañ deoh eur segred ; med red e vo deoh prometi din na vo ket kastizet ma fried !

— Ha bez' ez eo Kaourintin ho pried ?

— Ya, Aotrou !

— Komzit, Anna, prometi a ran deoh na rin droug ebed dezañ !

— Aotrou, na guitait ket warhoaz evid mond da Roazon ; setu ar pezh am-oa da lavaroud deoh !

— Perag ?

— Abalamour ma vo eur muntreer ouz ho kedal war an hent !

— Piou e-neus lavaret deoh ?

— An hini henn goar re vad !

— Hag ar penn ?

— Gwalder a Benneloz, an hini eo ! »

Ober a reas Rollan eur jestr a zouez hag a ziskred.
« Koz eo ! emezañ, ha gwall wan !
— Braz eo e gasoni. Talvezoud aour a ra ar gasoni
ha gand an aour e vez prenet an nerz ! »

Termal a ree Rollan. Neuze e lavaras Anna, a vouez
izel : « Anavezet eo breh Gaourintin, evel an hini greñ-
vañ, ugent leo tro-war-dro. Bet eo dindan veli ar homan-
dour pell amzer ha n'e-neus ket hemañ ankounac'haet e
zen. Deut eo Gwalder, en deiz all, en on ti paour hag e-
neus komzet gand Kaourintin, a-gostez. Eet on kuit-me,
med eur vouez he-deus lavaret din em hreiz edo en arvar
eun den karet ha doujet dre Vreiz a-bez. Chomet on tost
a-walh evid klevoud. Klevet em-eus ha setu-me deut,
Aotrou, evid savetei ho puhez hag hini ho mab. « Arzur !
a grias Rollan feulz, ha bez' e vefe gourdrouzet ivez e
vuhez ? »

— Hini kont Vertuz eo an arvarusañ. Warhoaz e viot
taget, c'hwil hag ho mab, etre gwaremm Hede ha koad
uhel Gouelou !

— C'hoant am-mefe bet da dremen hep e lazañ, ha
hiboudas Rollan, o vond hag o tond dre gammedou braz
er gambr, med e-keit ha ma vevo an den-ze, e vo dalhmad
gwad Avogour en dañjer ; n'eo ket echu, eta, ma labour...
Anna, ho trugarekaad a ran, emezañ a vouez uhel, ober
a rin hervez hoh ali !

— Ra vo Doue benniget ! a grias-hi o juntañ he
daouarn ! » Mond a reas etrezeg an nor ; war-lerh eun
nebeud kammedou, e tistroas : lugerni a ree eun dêrenn
e korn he lagad.

« Rollan, emezi, pardon ma roan an ano-ze deoh,
Aotrou ; bez' ez eus eun eñvorenn pell ha glan, deut da
vezañ glannoh hoaz gand an doujañs, rag anavezoud a
ran abaoe pell hoh istor kaer ha santel. Bremaig ho-peus
goulennet diganin hag eüruz e oan ; a-raog ho kuitaad, da
viken, en dro-mañ, moarvad, e fell din goulenn diganeoh
ivez : daoust hag eüruz oh, Rollan ? »

Hejañ a reas hemañ e benn gand tristidigez : « Greet
em-eus ma dlead ! emezañ.

— Gouzañv a rit, a lavaras ar goueriadez a gomze
hag en em zalhe evel eur plah a renk uhel, henn divinet
em-boaz ; greet ho-peus eur boan vraz din, eun devez,
Rollan... Aotrou, n'em-eus tremenet devez ebed hep pedi
evidoh. »

War-lerh ar geriou-ze ez eas kuit. En em lezet e oa
Rollan da gouezañ war eur gador hag e kuze e zremm
gand e zaouarn. « Eur houeriad a zo ahanon, a zoñje,
goulennet em-oa dorn eur goueriadez ; mad e oa, evid
doare ; eüruz e vefen bet evel an oll re a zervij Doue

dre labourad da hounid bara o ziegez. E-leh-se, peseurt
lod a oe ma hini er vuhez ?... Mad em-eus greet ! A ! greet
mad em-eus, war a gredan, her gouzoud a ran ! Med evel
m'he-deus lavaret ar paour-kêz plah habask-se, gouzañv
a ran. Ma Doue, gwir eo ; gouvañvet em-eus en eun doare
poaniuz. »

Dond a reas neuz ar glahar war e zremm, eur glahar
diglemmuz rag bez' e oa en e greiz eur galon uhel. Re
stard e oa bet e reuz e-skoaz nerz an den. Eun hir a
emrousted evel honnez n'eo dleet nemed d'an Aotrou
Doue ; ha tud zantel eo ar re a asant eur seurt aberz. En
em skoet e oa bet Rollan, nann evel eun den dall, med
gand re a hardisegez, e diêsteriou e stad a-vremañ. Mer-
zet e-noa an arvariou hag ar poaniou, ha n'e-noa ket kilet.
Komzet em-eus euz Doue rag dihalluz eo kredi na vefe
ket bet Doue en touellerez madelezuz-se, er stourm glan,
diorged a hell bezañ diskuliet dirag ar vugale.

Red e oa bet dezañ gweloud bemdez, bep eur, eur plah
a galon dener da vare he yaouankiz ha karet gand an oll,
eur plah yaouank kaer, med gwalleüruz.

Ranket e-noa bevañ ganti dindan an hevelep toenn.
Gouelet o-doa a-gevred maro Juluen Avogour a garent
kement-ha-kement.

Ar wech kentañ ma santas Rollan war e jod eun
dêrenn, na oa ket en askont da varo e geneil hag e vestr,
e oe darbet dezañ mond kuit. Med n'e-noa ket an aotre
d'henn ober. Staget e oa eno gand eun dlead distourmuz
hep den d'e frealzi, den marvel ebed, d'an nebeutañ ;
med skuill a ree e ene e kalon Doue a ro nerz d'ar ver-
zerien. Bemnoz e veze ambrouget gand lid ar fals-varheg
beteg kambr an Itron Avogour. Dond a ree Arzur da
bokad d'e dad ha d'e vamm a gare kement an eil hag
egile. Goude e ree ar mitizien war-dro Renea hag e
chome an daou bried o-unan. Setu neuze ar pez a c'hoar-
veze hep mank : stoui a ree Rollan beteg an douar ha
lavaroud : « Ra viro Doue intañvez nobl ma Aotrou ! »
Digeri a ree eun nor guz a-dreñv da oueliou ar gwele
hag e tehe en eul leh all euz ar hastell m'edo e gambr
dizehan. Kavoud a ree Rollan repu en e labouriou poli-
tikel, pouezusoh-pouezusañ hag en e garantez evid lidou
ar relijion.

Trehi a reas daoust d'ar pez a oe dizoloet gantañ ;
hag e kreskas c'hwervoni ar vuhez evitañ. Seblantoud a
reas dezañ lenn e daoulagad an Itron Avogour eun triv-
liad na oa ket hepken an anaoudegez-vad. Derhel a reas
penn ; med re vraz e oa e hlahar ; santoud a reas e nerz
o vond da get, o vervel.

Petra a vefe red evid peurechui e boan-spered ?

Eun abardêvez, eun toullad deveziou a-raog ar mare m'edom degouezet bremaig, d'an eur ma kuitae evel boaz kambr Renea, e oe harzet ganti ha pedet da azezañ en he hichenn.

Abaoe pell amzer dija he-doa diskouezet dezañ eun doare doujañs, ha, koulskoude, e krenas. Senti a reas ; med o santoud edo o vond da houzañv gwasoh eged bis-koaz, e pedas Doue e don e galon da zond d'e zikour. Ne badas ket pell an abadenn. Komz a reas Renea gand fiziañs, plên ha didroidell, o lavaroud na oa bieniet nemed gand menoz he mab, kont Vertuz. Red e vefe d'ar bugel-ze bezañ gwarezet da vad. Kredi a ree Arzur e oa mab da Rollan hag e garoud e ree evel-se ; penaoz ha perag e zidouellañ war-lerh kemend-all a amzer ?

En tu-hont, sellet e oant gand ar vro a-bez, hi ha Rollan, evel priedou ; daoust hag e oa red diskuliañ ar wirionez hep gounid ebed ha lakaad eur wallvruñ da redeg ?

Goude bezañ prederiet gand harp ar relijion ha keme-
ret ali digand he blenerien, e teue Renea da ginnig he dorn, evid eun dimezi a goustiañs, d'an den a oa abaoe daouzeg vloaz emouestlet dezi, dizehan, hag e-noa gwarezet he mab dalhmad ha divennet kaloneg frankizou e vro.

Evel-se e vefe reizet o stad e-keñver an dud hag ivez dirag an Aotrou Doue a anaveze glander o buhez. Tevel a reas Renea ; ne zlee ket Rollan bezañ gwennoh eged da eur e varo. Sevel a reas ha chom eur pennad en e zav, e zaoulagad stouet dirag Renea a hortoz ar respont. Ne ouezas hi netra diwar-benn ar stourm mantruz a rene e don e ene ; ne ouezas netra rag ne gomzas ket-eñ. Med war-lerh eur vunutenn, hir evel eur hantved, e stouas ken izel ma teuas e vleo, gwennaet a-raog ar houlz, da skubañ leur ar zal. Ha, pleget, e-giz-se e lavaras, evel boaz : « Ra viro Doue ahanoh ; ra viro Doue intañvez nobl ma Aotrou ! » Hag e tehas oh horellañ war e ziouhar. Adaleg an deiz-se, e tivizas ne vefe ken tapet en eur seurt stourm, rag aon e-noa e vefe an treh-se an hini diwezañ.

Re berverz pe get, bez' e oa Rollan euz an dud-se n'o-deus ezomm euz gopr ebed evid o emrouïsted ; ha neuze, ne oa ket barreg bolontez Renea a Ouelou da rei dezañ, ez reiz, an ano e-noa gounezet asur, med ivez hep gwir. Pa baouezfe ar skraperez-se da vezañ eun aberz, e teufe da vezañ eur wanded ma n'eo ket eun torfed. Soñjal a ree Rollan evel-se. Ne oa ket evid marhatañ gand ar vouez a gomze en e greiz. Koulskoude e-noa aozet pep tra evid seveni e vennad : tehel. Diskuliadenn Anna Varker

he-doa greet dezañ mond kuit eun toullad euriou a-raog ar houlz. En abardêvez-se end-eeun, e pignas war e varh hag, e-unan-penni, gand Arzur, e lohas ; antronoz e tlee an dud ambroug eur gador-dougen, goullou ha serret.

Lavaret he-doa Anna Varker ar wirionez ; erruoud a reas servijerien Avogour en eur stad truezuz e Roazon d'an eil-antronoz ; taget e oa bet ar harroñs en derhent d'an abardêz, gand eur bagad torfedourien etre lanneg vraz Hede ha koad uhel Gouelou. Bremañ e ouie Rollan ar pez a zlee soñjal diwar-benn keuziadur ar homandour. En deiz-se, e sal ar Breujou, kerkent hag ar hendalh kentañ, e oe gwelet an Aotrou Avogour o vleniañ e vab dre an dorn. Ne oa ket gwisket ar marheg en eun doare ske-
duz evel izili an noblañs ; bez' e oa eur vantell hir warnañ.

Er hontrol, kaerroh e oa Arzur eged an Aotrounez ar haerrañ ; dougen a ree evel ma oa dleet e zanteleziou hag e voulouz ; estlammi a reas an oll dirag neuz fero hêr yaouank duged Vreiz.

Selloud a reas neuze Rollan ouz an noblañs ; ar homandour a oa en o zouez ; stoui a reas izel evid saludi, a-bell. Tremen a reas Rollan ; med a-raog azezañ, evel boaz war gador-vreh ar rener, e kerzas war-du an Aotrou a Gastellnevez. « Aotrou Yann, emezañ, prometet em-oa deoh, bremañ ez eus daouzeg vloaz, rentañ ar pez am-oa ampretet. Deut eo an termen ; dond a ran hirie da bêan ma dle.

— Ma henderv, eme a Gastellnevez, o stardañ e zorn gand doujañs, n'em-mefe ket degaset deoh da zoñj, pell ahane ; chomit ar pez a zo ahanoh, evid mad an oll. »

Neuze e respontas Rollan : « Bez' em-eus hoaz maro ma Aotrou da veñji ; touet em-eus !

— Neuze, eta, grit hervez ho polontez, ma henderv ! » Azezañ a reas Yann a Rieu ; trist e oa. Kemer a reas Rollan dorn Arzur ha sevel gantañ dereziou al leurenn. Ar paotr yaouank a ruzias, rag mez e-noa ; med heuliañ a reas evelato. Diskouez a reas Rollan ar gador-vreh gand e viz. Senti a reas Arzur ha kemer plas. Klevet e oe eun hiboud war an oll vankou. « Aotrou ar Marheg ! a gried a bep kostez, petra eo ar fentigell-ze ? » Neuze e lamas Rollan e vantell, trumm hag e oe sebezet tud ar vodadeg rag, dindan, e touge gwiskamant ar bobl : eur porpant ront ha bragou mezer stardet gand eur gouriz ler.

« Aotrounez ! emezañ a vouez uhel, dond a ran d'en em zigarezi ; setu amañ, dirazoh, hêr nemetañ Avogour, Arzur, marheg, Aotrou Avogour, Gouelou ha lehiou all, kont Vertuz. Rollan-Troad-Houarn eo ma ano ; goulenn

a ran diganeoh ho trugarez evid al laeroñsi am-eus greet er pez a zell ma ano nobl ! »

Nebeud a-walh o-doa soñj euz Rollan ; kredi a reas gand kalz e oa deut ar marheg da drelati a-daol-trumm. Diskennet e oa Arzur euz e gador ha stardañ ar reder etre e zivreh ; tostaet e oa bet ivez Yann a Rieu. Kreski a reas ar savar er zal ; komz a ree eun toullad aotrounez ha bourhizien euz eur hastiz skoueriuz rag droug a oa enne o vezañ ma oant bet touellet gand eun den a netra. Anad eo na gresk ket an anaoudegez-vad evel eur blantenn e-kreiz eur park, hervez Youl Doue. Ne zav ket zoken, dre forz gounid. « Ma zad, peleh emañ ma zad ? a houennas erfin Arzur Avogour. » Kerkent e savas ar homandour. E weloud a reas Rollan o trenen e-touez an dud evid mond etrezeg an nor evel pa vefe heuget o tegouezoud en eur seurt abadenn.

« Gwalder a Benneloz, eme Rollan, gourhemenn a ran deoh chom amañ ; red eo deoh chom !

— Peseurt gwir e-neus ar bilen-mañ da gaozeal ? a houennas lorchuz ar homandour o kenderhel gand e hent. »

Ne oe klevet mouez ebed o tivenn Rollan ; plegañ a reas e benn, souezet, o weloud e oa bet dilezet ken trumm, ken divergont. Med stardañ a reas Yann a Rieu e zorn gand nerz ; neuze e savas e benn adarre hag, o steki ouz breh Arzur, e lavaras : « Ho tad, Aotrou kont, a zo bet lazeta ! setu aze ar muntrer ! » Hag e tiskoueze Gwalder a Benneloz. Erfin e chomas hemañ a-zav hag e kroazas e zivreh war e vruched.

« Petra a zo ? a grias-eñ. Ha red e vo din dislavaroud da vad eur seurt dismegañs. Daoust hag ez eo me an hini e-neus laeret ano ha gwiriou ma henderv kêz Juluen Avogour ? Daoust hag em-eus-me skrapet e zouarou ? Ha bez' ez eo e intañvez gwreg din ?

— Klaskit piou a hounez diwar an torfed ! a lavaras an Aotrou a Garadeug a oa anezañ eun den gouizieg. »

Huchal a reas dalhidi ar homandour : « A-walh ! a-walh ! Ra vezo barnet ar gaouiad ! »

Eüruz e oa tud roue Bro-Hall d'en em veñji ken êz euz an den e-noa greet kement a zroug d'o menoziou. Hag e kreskent dre zindan an dizurz a oa dija leun-barr.

Mantret e oa Arzur, kont yaouank Vertuz ; chom a ree diflach. Douetañs e-noa kement e oa pouezuz komzou eun denjentil. Med poaniuz e oa evitañ ; disliou e oa ha war-nez semplañ ; selloud a ree ouz an oll gand daoulagad aspeduz ha neuze ouz an hini e-noa karet ha doujet evel eun tad e-pad bloaveziou. « Divinet em-oa kement-

se pell' zo, a hiboudas Yann a Rieu, a verve ennañ eur gounnar prest da darzañ !

— War ma le, eme Rollan, ha war ma zalvidigez peurbaduz, komzet em-eus hervez ar wirionez, henn toui a ran ! »

Bet rener ar vodadeg e-pad pell amzer, e-noa miret hoaz warni eun tamm levezon ; tevel a reas an oll warlerh e gomzou : « Mez d'on amzer ! a grias Gwalder. Red e vo, eta, d'eun denjentil lakaad e her e skoaz gand fals-le eun diskolper a renk izel !

— Aotrounez, eme eun ezel all, poent eo paouez gand ar wall-skouer-ze !

— E gwirionez, poent eo paouez, a drohas Yann a Rieu, gand eur vouez kurun. Aotrounez, ruziañ a ran gand ar vez pa welan an noblañs, a zo anezi eur gevredigez vraz ha madeleuz o warezi an torfed hag o tivenn ar gaou. Eun den a zo en em gavet eun devez e-kichenn korv maro e vestr bet lazeta hag e-neus roet e vuhez dezañ o tilezel e hini-eñ. An den-ze a oa yaouank d'ar mare, hag eüruz, marteze. Greet e-neus diou lodenn euz buhez an den maro : en eun tu e-neus lakaet an amzer-da-zond gloriuz hag an eürusted a-vremañ ; en eun tu all, an dever stard, al labour kuz, poaniuz, hep gopr ebed ; hag e-neus dibabet an eil lodenn, o viroud eben dinamm d'an hêr hervez ar reiz. Stourmet e-neus an den-ze e-pad daouzeg vloaz, o harpañ, eñ e-unan, frankizou horelluz e vro. Hag, o lakaad war ano an hini maro oll lore e labour, e-neus, en e vuhez-eñ, kaset an emrousted beteg ar penn pellañ. Hag eur wech sevenet e labour, pa c'hoanta an den-ze diskenn diouz e renk, n'e-neus kavet ennañ nemed poaniou, setu ma resev dismegañs e-leh, ar meuleudiou gounezet gantañ. Ha pa'z eo deut ar bugel maget gantañ da vezañ eun den, ar hristen-ze a beurechu e vennad dre ziskuliañ d'ar justiz ano e vestr, hag ar muntrer a ra goap outañ hag a hourdrouz anezañ. Aotrounez ar Breujou en em laka a-du gand an torfedour evid mahañ ar paour-kêz. En ano Doue, hel lavaret hopeus, poent eo paouez gand ar wall-vrud-se !... Gwalder a Benneloz, ne vo ket ger eur bilen an hini e vo red deoh diarbenn hirie ; bez' ez eo hini Yann a Rieu. Lakaad a ran war ma le ez eo marvet Juluen a Avogour dre ho perz hag hep krogad ; toullgovet eo bet gand ho kleze a-ziadreñv ! »

Felloud a reas d'ar homandour nahañ ; med trohañ a reas Yann a Rieu ar gomz dezañ.

« Serr da henou, treitour da Zoue ! » emezañ. Hag e tavas Gwalder. Neuze e reas Yann a Rieu eun danevell euz maro fromuz Juluen, marheg Avogour, lazeta e-pad

an noz gand e ostiz d'ar mare m'edo o tremen war bontgwint kastell Gouelou. Echui a reas o toui adarre war e le edo ar wirionez gantañ. Den n'e-noa kredet trohañ e gomz d'an Aotrou a Gastellnevez. Edo dija Arzur etre divreh ar reder-post. Gwalder a zellas piz ouz dremm e genvreudeur ; lenn a reas e varnidigez war pep hini ; koulskoude e c'hoantaas ober eur stourm diwezañ :

« An Aotrou Yann, emezañ, oh êseañ c'hoarzin, e-neus eur fiziañs dall ha dellezuz en e vestr Rollan-Troad-Houarn !

— Gwa-me ma nahfen ! a grias an Aotrou a Gastellnevez, med n'em-eus ket touet war e le e-unan hirie ; ha soñj ho-peus, Gwalder a Benneloz, euz an emwel ho-poe gweschall, du-mañ, gand ar fals Juluen Avogour ?

— Edoh eno ? ha selaou a reeh ? a drohas ar homandour o tislivañ.

— Aotrounez ! a lavaras Yann a Rieu, o komz d'ar Breujou gand eur vouez leun a vraster, ne oa ket evidon-me, med evidoh-oll, eo edo Rollan o vond da gaoud etre e zaouarn mad ar vro a-bez ; edon eno, e gwirionez ha selaou a reen. Ma vefe bet Rollan eun trubard, em-mefe e lazet gand ma dorn. Bremañ e lavaran, me ivez : ra vo sevenet ar gwir ! »

Hep gortoz ar votadeg en em zisklerias ar homandour prizoniad war e le. Rannet e oe ar vodadeg e rummadou. Anzav a ree an uhelidi-ze bremañ e oa red rei d'an dismegañs greet dirag an oll, eun digoll euz an hevelep stumm. Touellet e oant bet eur pennadig, med bez e oa tud a galon hag a lealded. Eun doare kuzuliadeg trumm a oe kenetrezo hag an Aotrou a Goetken-Kombourh, o tostaad ouz al leurenn blenk, a ginnigas e zorn divaneg d'ar reder-post. « Trugarez deoh, a lavaras, en ano ar Breujou. En ano an noblañs, e kinnigan deoh eun digoll. En eskopti Dol ma'z on karet gand ar bobl, e vo eur plas dalhmad evidoh hag e vo eun enor braz evidom azezañ e-kichenn eun den seurt ganeoh ! »

E gwirionez, bet e-noa Rollan enoriou treh da hemañ d'ar houlz ma veze greet Juluen Avogour anezañ ; med an enor-mañ a oa evitañ e-unan ; o tond euz genou unan euz mibien ar varheien a gomze en ano an noblañs, ez ee d'ar paour-kêz reder-post. Ruillal a reas eun dêrenn war e jod.

« Trugarez ! a lavaras en eur vouez mouget gand ar from.

— Ne zle ket Rollan-Troad-Houarn kuitaad evel-se Breujou Breiz, dêrou en e zaoulagad hag e dal stouet gantañ, a hiboudas Yann a Rieu en e skouarn. »

Ar reder-post a zigrommas trumm e gein ; selloud a

reas gand anaoudegez vraz ouz an Aotrou a Gastellnevez a oa en em izellaet beteg e stad-eñ Rollan. Neuze e lugernas e lagad gand al lorch. « Aotrounez, a gendalhas, degemer mad a ran ho tigareziou ha derhel kont euz ho ple-gusted. Kemeret em-eus, euz ma gwellañ, leh an hini a zougen e ano ; bremañ ez eo dalhet gand an Aotrou Kont a Vertuz dre hêrez reiz ; emañ en oad d'e zivenn ; sevenet eo ma labour ha deut eo koulz an ehan. Ra vo Doue ganeoh, Aotrounez ! »

Stardañ a reas Arzur etre e zivreh ha lavaroud dezañ groñs chom hep e heuliañ ; neuze e treuzas sal ar Breujou a gammedou nerzuz, Yann a Rieu ouz e gostez beteg an treuzou. « Ma henderv, emezañ, doaniet, an noblder a redi ahanom ; pavened se e rafen evelдох a-greiz-kalon ! »

Pa zistroas an Aotrou a Gastellnevez d'e gador, goude bezañ poket da Rollan, e oa, war e zremm nerzuz, neuz divoaz eur from dous. « Bez' e oa eur galon gadarn anezañ, a lavaras. Gand n'he-devo ket ar vro da geuziañ dezañ ! »

Ar rakwel-ze a zeuas da wir kalz re abred. N'e-noa ket dilezet an Aotrou a Bontchartrin ar c'hoant da vezañ kannad. D'ar vodadeg kentañ e oe dihaouet euz e gendalhusted ; bez' e oe e Breiz eur merour a-berz ar roue evid an tellou. Adaleg neuze ne oe ken greet van ouz frankizou pennañ ar vro.

Mond a reas Rollan-Troad-Houarn diwar wel.

.....

Da goulz maro Renea (Itron enebazere Avogour a yeas da anaon e 1669) en em zilas eun den en ambrougadeg kañv hep bezañ gwelet ; dougen a ree dillad eur reder-post, damdost. Eur hoziad a oa anezañ. En em lakaad a reas a gostez e-pad pedennou an anaon ; chom a reas seh e zaoulagad, med war e zremm e oa neuz eur boan don ha garo. Pa oe echu diwezañ pennad kan ar hañv dindan volz marogao ar famil, ez eas kuit an dud hag e chomas ar hoziad e-unan gand eur paotr yaouank a oa o ouelañ. Arzur Avogour, kont a Vertuz an hini e oa.

Chom a rejont pell amzer evel-se, o pedi o-daou. Ne wele ket Arzur e geneil. Hemañ e heulias goustadig beteg dor ar chapel. Mond a reas an Aotrou yaouank war-lerh ha lohañ.

An estrañjour a zellas outañ beteg ma oe erru e korn-dro an hent : gallet e vefe bet gweloud eun dêrenn war e valvennou.

« Ra vo benniget gand Doue ! a hiboudas-eñ gand eur garantez divent.

Ober a reas sin ar groaz ha kuitaad trowardroiu
Gouelou. Kerzoud a reas hir amzer ha buan.

Daoust dezañ bezañ dister ha torret e gorv, da weloud
e seblante diêz da skuizañ.

E Breiz-Izel, en eur barrezig pell leh ma'z ee evel-se,
e veze anvet Erwan ; daoust d'e oad, e houneze e vuhez
diwar eur vicher boaniuz, zoken evid ar re yaouank.

Ne oa deut Erwan er repu-ze nemed da ziwez e vuhez ;
karet ha doujet e oa eno. Pa'z erruas eur e vare, e tis-
kulas da berson ar barrez na oa ket Erwan e wir ano.
Souezet braz e oe ar beleg gand kovesion ar paour-kêz
den ; hañvaloud a reas kaoud evitañ eun doujañs dibar
adaleg neuze. War e vez e oe skrivet eur ger dianav :
Rollan. Estonet e oe ar barrezianiz. D'o goulennoù, e re-
ponte ar person : « Bez' e oa anezañ eun den kreñv ha
reiz ; gouzañv a reas evid trehi ; dond a reas ar maout
gantañ ha ne oe biskoaz lorhuz. En neñvou emañ, moar-
vad, o hortoz an digoll na fellas ket dezañ resev er vuhez-
mañ. Pedit evitañ, tud Vreiz, rag bez' e oa eur gwir
Breton ! »

Honnez a oe prezegeañ-gañv Rollan-Troad-Houarn.

Troet gand Alan an DIUZET

St Brieg, 13 genver 1965

Eun dornadig barzonegou

gand

DREO KOULOUARN

Eur plañg roumpk ha brez
Eur marolad e stroped
D'ar haster diostel dre gao
We'not ket kentañ dez' euz

Eur gantad e yezh
Kred' o ne d'ez e ma
Euz euz euz euz euz euz
Euz euz euz euz euz euz

E PENN AR PONT

Pell amzer 'hanoh 'm-eus gortozet
E Pleg an hent, e penn ar pont
A-harp ar hleun on chomet pozet :
N'am-eus ket gwel't ahanoh 'tond.

An de warlerh am-eus kompozet
Evidoh-hu eur zonenn bront ;
D'an abardaez am-eus he roget :
Ne glote ket ar rimou rond.

An trede de 'm-eus ho mallozet
Gand komzou taer, pehed ha spont !
Gand drêniou lemm 'm-eus ho nadozet :
Mad ho-peus greet chom heb dond !

1959

AR VROZ RUZ

Eur plahig yaouank he broz ruz.
Eur martolod e vragou glaz
D'he hostez didostêt dre guz,
N'e-noa ket komzet dezi hoaz.

Nemed eur zell 'n eil ouz egile,
Eur zellig ' lavar meur a dra...
Ar plahig euz he flas ne gile,
Ar pôtr a zoñjas : « C'hoarzin ' ra !... »

Eur gammed a gostez goustadig,
Kregi 'n he dorn : « Ma karfeh c'hwi... »
Hag hi war e zorn da skei têrig ;
Bremaig ' vousc'hoarze, ne ra mui.

Ne fell ket deom chom d'o spia,
Tehom kuit ahann d'ar pilpaz
Betegoud ma teufe da luzia
Ar vrozig ruz ha 'r bragou glaz.

2.2.1961

JERIKO

'Vel mezvet gand e gan, mezevelluz e kan
Ar Morian lagad gwenn a hej e benn gand doan.
War e dal krizet 'red eur c'hwezenn c'herv ;
E ganenn 'zo eur bedenn er purkator berv.

'N eun trompill aour e c'hwez ar Morian all
A zav d'an neñv e venveg 'vel gand mall
Da c'hweza eur barrad foll 'zigorfe ar porz arem
D'an oll Vorianed paour 'zo e Harlem o harm.

26 Mezeven 1959

PONT AL LUTUN (pe An Daou Bont ?)

Dindan gaol ledan ar pont koz
E red ar wazig boull.
Ar gemenerien 'wri eur vroz
'Vid merhig lutun 'n toull.

Seiz ounner en o zav er poull
Dirag ar spont 'zo manet
Souezet n'eo ket koueet 'n e boull
'Boe remzi ar Romaned.

Dreist d'eur pont neve 'red ar hirri :
Re enk eo pont ar gouerien ;
Amañ trouz all nemed kaniri
'N alhweder ha 'r grill en tirien.
Broz merh al lutun gand koantiri
A wri ar gemenerien.

1 C'hwevrer 1960

DROCH

Genaoueg, berrhoellig, pesk-ebrel !
Na goap on-eus grêt war da goust,
P'out êt didroidell ha moust
David deg gwennegad lêz ebeul !

Arabad dit feuka dinatur :
D'ar hañfard e teu skiant-prenet ;
Ha, 'vel ma 'z eo merket er Skritur,
Evuruz an dud paour a spered !

1959

SON AR MERDEAD

Bet on bet en Brest
O verdeadenni
Bet on bet tramor
Bet on veaji

Gwelet am-eus bro
Gwelet an Normandi
Gwelet ar Hreiste
Hag an ôt ahann di

Kavet meur a blah
Kavet mignonezed,
Mez sur ne oant ket
D'am dousig c'hoarezed,

Oant ket keniterv,
Oant ket tost d'am halon
Oant na kar na par
Gand o ardou felon.

Me a gar ma dous
Me 'gar ne'i direzon ;
Garan nemeti
N'eus 'meti em halon.

Bet on bet en Brest
O verdeadenni
Bet on bet tramor
Deut on hoaz daveti.

Biken ken n'in kuit,
Bremañ m'on krog enni ;
Lezet neb a gar
Da verdeadenni !

Disul 15 Here 1961

OVERENN' AR BARZ

Da ziskana d'ar zoniri
'Ren d'ar beure er vereuri ;
Nij ar gwenan o safroni
'Uz d'ar bleuniou o tigeri ;
En aer fresk da vestroni
Peoh ar vuoh 'vez o peuri,
Ha dishual 'vez o c'hoari
Prest da vreskenn, froudenn enni...

... 'Toñvi te 'r geriou taer,
Bommou fromm d'o floura kaer :
Ar re zineuz 'wiski faro,
'Terri askorn ar re galet ;
Ar re gamm'gavez garo
En da galon 'vo hualet ;
Koust a gousto ar re rusta
'Vo goustadet moustoh moustu...

Neuze 'kavo peb a vouez
En da werzenn frond ar frouez,
Lufr ar mouar war ar strouez,
Kren ar greun e korv an ervenn,
Hiboud'n avel en ozill gwevn,
'Bord an neizig kan an evn,
Alan c'hwezuz ar velionenn
'Zerr he lagad war al leton,
Flour er strouez lamm ar gedon,
Huanadenn ar bod raden
'Gren er wazig, ha skrijadenn
A levez 'r bleuniou-Mae
Gwenn 'vel erh, mistr ha gwerh
'Lein ar spern 'stign o zae...

... Ennout, Barzig, o mouez drant
'Deus beleget. Ganto broudet
Ha gand Doue 'velto krouet,
Sul-gouel-pemde 'teu dit c'hoant
Kana dezo 'lein ar wern
Kaerra ofis, an overn.

Kerdu 1958

AR GARLANTEZ

Etre miz ebrel ha miz mê
E teuis en noz teñval,
Ganin eur boked bleuniou gé,
Ma halon yah o tridal.

Dindan prenestrig ar Vrava
Gand eur skeul verr me bignas,
Goust e oe din d'an traoñ plava,
Rag troad ar skeul a risklas.

Ar chas a zihun hag a yud,
Ha me 'vel eur jô dardoup,
Gand aon teufe er-méz he zud,
O tehoud kuit d'ar haloup.

E penn ar porz oa eur poull-dour
Da zoura 'r zaout hag 'n ejen ;
N'oa den war-dro 'vid ma zikour
Da zevel 'méz ar vouillenn.

Goude 'r gousperou er pardon
Soñjen heh ambroug d'ar gér
Kerkent hag echu ar zarmon ;
Dougen rajen he zah-ler,

Dougen rajen he faraplu,
Prena dei eur zahad lod...
Mez 'pad an dañs 'barz ar hohu
Komprenis e oan gwall-zod.

Rag hi a zañsas penn-da-benn
Gand Gwillou ma hamalad :
Ez e oa gwel'd e oa ouspenn
Heol pardon 'n o daoulagad.

Ar zul all goude ar bater
En iliz oe embannet
E vint eureujet benn-emberr.
Ma halon a zo rannet.

Eur boked am-oa lakêt dei
Da ziskouez ma harantez ;
Tôlet ma boked war an teil,
Chom ganin ar garlantez.

19.3.1959

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

Soniou Nevez Bro-Dreger

savet gant

ANJELA DUVAL ha FANCH DANNO

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

Barzoneg : Anjela DUVAL

Ton : Fanch DANNO

The musical score consists of three staves of music in G major and 2/4 time. The lyrics are written below the notes.

P' oan deut da bôtr-saout da Ge-ri-el Vraz,
Me soñje ganin oan eun tammig gwaz, Me soñje ga-nin
oan eun tammig gwaz! N'oa ket koulskoude echu va eiz bloaz!

EUN TAMMIG GWAZ

P' oan deut da bôtr-saout da Geriel Vraz
Me zoñje ganin oan eun tammig gwaz !
Me zoñje ganin oan eun tammig gwaz !
N'oa ket koulskoude echu va eiz bloaz !

Daouzeg hual buoh ganin war va skoaz,
Gand va hi Tambour hag eur pikol baz, (2w)
Me yee dre an hent 'vel eun tammig gwaz !

Pa 'z een da vesa war vordig an dour,
Pebez plijadur gand va hi Tambour, (2w)
O redeg on daou war lerh ar yer dour.

Ha pa yee va saout war ar melchon ruz,
Euz beg ar wezenn 'n eur fluma pabu, (2w)
Me 'huche : « Tambour, kerz d'ar saout dioustu ! »

Med pa chome fur va saout barz ar prad
Me yee gand Tambour da redeg ar had (2w)
Ha da neizata beteg kreiz ar hoad.

Aboe zo amzer. Brema on eur gwaz,
Me, pôtr an trakteur e Keriell Vraz, (2w)
Eur pôtr-saout tredan o vesa 'n em flas !

'Benn nebeud amzer, me am-eus esper,
Me a zimezo d'am Lenaig ker (2w)
E Keriell-Vraz, me a vo mab-kaer !

17.6.1965

Me zo eur hoz pôtr yaouank, seder ha dizour-si.
 Gand netra n'am eus tourmant: 'M eus ket c'hoant dimezi
 Perag n'on ket dimezet? -Kalz amzer am-eus c'hoaz!
 Gand kemend a vestrezed eo di-aez ober eur choaz!

AR HOZ PAOTR YAOUANK

Me zo eur hoz pôtr yaouank, seder ha dizoursi
 Gand netra n'am eus tourmant : 'M-eus ket c'hoant dimezi
 Perag n'on ket dimezet ? -Kalz amzer am-eus hoaz !
 Gand kement a vestrezed eo diêz ober eur choaz !

Rag bez am-eus mestrezed : 'spenn eun hanter dousenn !
 Ha bep sul e vank din mond da weled eur goantenn.
 Bep sul e ran eun droiad ti hini pe hini.
 Gante toud on erru mad med ne ran forz a hini !

Vank din kammed a labour e-touez va mestrezed.
 Galvet e ven da zikour pa vez labour preset.
 Ha ma choman da goza, eun deiz 'm-o pañsion.
 Neuze on en zell da brena eun televizion.

Koantennou welin neuze, kement ha ma karin
 Oh ober eur bern ardou : dañsou ha kaniri.
 Ha pa 'h aio tud d'al loar gand eun adplanedenn
 Me a welo traou dispar heb kuitaad va zi bihan !

Me zo eun tamm pôtr dizroug ken na souet va butun,
 Neuze 'h an beteg ar bourg ken prim hag ar hurun.
 Pa 'h in-me d'ar baradoz, 'vel eur zant vin pedet :
 Sant patron ar plahed koz hag an intañvezed !

Koz-Varhad, 28.6.1965

Me n'am eus morse redet War lerh arhant nag aour
 'Skeud va labour 'm-eus bevet Gand va zud'n o zi paour.
 Hag on zri 'tal an tan, Er goañv goude koan,
 Gand marvailloù ha kan, Ni ankouaze on foan.

E-TAL AN TAN

Me n'am-eus morse redet
 War lerh arhant nag aour
 'Skeud va labour 'm-eus bevet
 Gand va zud 'n o zi paour.
 Hag on zri 'tal an tan
 Er goañv goude koan
 Gand marvailloù ha kan
 Ni ankouaze on foan.

Marvet eo va zud karet
 Peb eil gand ar gozni ;
 Hag eun deiz on 'n em gavet
 Va unan 'barz va zi.

Ha va un' 'tal an tan
 Er goañv goude koan
 Leh kan n'eus med gouelvan
 'N em halon leun a doan.

Bloaveziou am-eus stourmet
 Ouz kleñved ha dispi
 Rag dre eurvad on douget
 D'al labour d'ar studi

Med en noz 'tal an tan
 Er goañv goude koan
 Euz netra ne ran van
 Moredet en em foan

Med hekleo soniou marzuz,
Nijet dreist ar mor don,
En-deus, o tra burzuduz !
Dihunet va halon.

Ha bremañ 'tal an tan
Er goañv goude koan
Din va-unan m'o han
Da luskellad va foan.

4.10.1962

Barzoneg : Anjela DUVAL

Ton : Fanch DANNO

E korn va halon zo eur gleizenn. 'Boe va yaouankiz
he dougan. Rag, siwaz, an hini a ga-ren
Ne gare ket pezh a garan. Eñ ne gare ne-med ar
hêriou, Ar moriou don, ar bro-iou pell; Ha me ne garan
med ar mæziou, Mæ-ziou ken ker va Breiz-Izell!

KARANTEZ-VRO

E korn va halon zo eur gleizenn.
'Boe va yaouankiz he dougan.
Rag, siwaz an hini a garan
Ne gare ket pezh a garan.

Eñ ne gare nemed ar hêriou,
Ar moriou don, ar broiou pell.
Ha me ne garan med ar mæziou,
Mæziou ken kaer va Breiz-Izell !

Rêd oa dibab 'tre diou garantez :
Karantez-vro, karantez-den.
D'am bro am-eus gouestlet va buhez,
Ha lezet da vond 'n hini garan.

Biskoaz aboe n'am-eus e welet,
Biskoaz klevet kelou outañ.
Eur gleizenn em halon zo chomet.
Pa ne gare ket pezh a garan.

Peb hini renk heuill e donkadur ;
 Honnez eo lezenn ar bed-mañ.
 Gwasket oe va halon a dra zur
 Pa ne gare ket pezh a garan.

Dezañ, pinvidigez, enoriou,
 Din-me paourentez ha dispriz.
 Med ne drokfen ket, 'vid teñzoriou,
 Va bro, va vez ha va frankiz !

9.8.1983

Barzoneg : Anjela DUVAL

Ton : Fanch DANNO

Er-mêz a c'hwez avel diroll, avel diroll ar miziu
 du, a-vel diroll ar miziu du En oaled tomm, flamm a go-
 -roll, Splann, o skedi 'uz d'ar glaou ruz. En oaled
 tomm flamm a goroll, splann, o skedi 'uz d'ar glaou ruz!

AR VLEUNVENN RUZ

Er-mêz e c'hwez avel diroll
 Avel diroll ar miziu du. (2w)
 En oaled tomm flamm a goroll,
 Splann, o skedi 'uz d'ar glaou ruz.
 En oaled tomm flamm a goroll,
 Splann, o skedi 'uz d'ar glaou ruz.

Pa strak ar grizill hag ar glao
 War ar prenestr, er miziu du, (2w)
 Flamm en oaled uhel a zav
 Pa vleugn en ti ar vleunvenn ruz ! (2w)

En nozvezioù hir ar goañv,
 Oll bodet en-dro d'an oaled, (2w)
 Koz ha yaouank bepred a gan
 Gwerzennou ken dous ar Gelted. (2w)

Eüruz neb en-deus eun ti koz,
 En oaled eun tantad glaou ruz... (2w)
 En e gichenn eur gwele kloz
 Da repoz 'hed an nozioù du ! (2w)

Ha daoust da veza hir an noz
 Nozioù teñval ar miziu du, (2w)
 Kalon an derv vez, antronoz,
 Kavet ruz beo hoaz el ludu. (2w)

Tra vo kleuziou 'n or Breiz karet
 Ha gwez derv gwenn ha gwez derv du, (2w)
 Ra vleunio bepred en oaled,
 Splann ha skeduz, ar vleuñvenn ruz !... (2w)

27.10.1964

ÉDITIONS - TARIFS 1967

I. ETUDE DU BRETON

STEPHAN-SEITE	: Geriadurig, Lexique Breton-Français et Français-Breton	6,00 F
	Le Breton par l'Image (2 ^e édition)	6,00 F
	Le Breton par l'Image (Vannetais)	6,00 F
	Deskom Brezoneg (Méthode)	9,00 F
J. TRICOIRE	: Komzom, Lennon ha Skrivom Brezoneg	
	1 ^{re} Partie (épuisé ; réédition octobre 1967)	19,50 F
	2 ^e Partie	3,00 F
P. TREPOS	: Cent textes français à traduire en breton	15,00 F
	Le Pluriel breton	

II. RECUEILS DE CHANTS BRETONS

	Kan ha Diskan — Gavottes de Bretagne	4,00 F
	Kanaouennou ar Beilladegou — Veillées du Trégor (34 chants, texte et musique)	5,00 F
A. DUVAL E. PENN AR C'HOAD et F. DANNO	: Soniou nevez Bro-Dreger (25 chants)	3,00 F

III. ŒUVRES LITTÉRAIRES

T. MALMANCHE	: Gurvan, ar Marheg Estranjour (Edit. sur beau papier)	9,00 F
J. RIOU	: Geotenn ar Werhez	4,00 F
J. KERRIEN	: Ar Roh Toull	4,00 F
F. LE LAY	: Bilzig (Extraits pour les écoles)	2,50 F
	Bilzig (Edition complète illustrée)	13,00 F
P.-J. HELIAS	: Mojennoù Breiz. War drez ha war veg (Belle plaquette, Photos J. Le Doaré)	5,00 F
	Marvailloù ar Votéz Tan	4,00 F
	Pevar Bezig C'hoari (4 pièces)	12,00 F
	Maner Kuz — Manoir Secret (Poèmes bilingues)	12,00 F
	Divizou eun amzer gollet — Devis d'un temps perdu (70 chroniques bilingues)	12,00 F
MAB AN DIG	: Karantez (Nouvelles)	4,00 F
	Kizier Noz Sant Pabu (Roman)	4,00 F
E. AR BARZIG	: Kôziou Tintin Mari (Contes du Trégor)	4,00 F
	Kalonou Tregeriad (Nouvelles)	4,00 F
Lan KERGALL	: Mevel ar Garantez (Roman)	2,00 F
REUN AR MOUGN	: Barzonegou (Poèmes)	2,00 F
R. BROUDIG	: Gand red an dour	

IV. OUVRAGES EN FRANÇAIS (Linguistique, Histoire littéraire)

L. BLOKLANDER	: Arlequin dans le théâtre breton	15,00 F
P. TREPOS	: Le Catholicon de Jehan Lagadeuc	3,00 F
J. GROS	: Le Trésor du breton parlé (Eléments de stylistique trégorroise), 1 ^{er} tome, 260 pages	25,00 F

V. ALBUMS ILLUSTRÉS EN COULEURS, POUR ENFANTS

	Mirzin-Mirzinig (Merlin-Merlot)	4,00 F
	Alanig hag e droiou-kamm (Les tours de Renard)	4,00 F

Les règlements sont à faire au nom de : Fondation Culturelle Bretonne (Editions).
 B.P. 17 Brest - C.C.P. 380-96 Rennes.

I.C.A., 21-23, rue Jean-Jaurès - BREST
 Renner ar Gelaouenn : P.-M. MEVEL

“ SKOL VREIZ ”

“ L'ECOLE BRETONNE ”

Kelaouenn gelennouriez e galleg hag e brezoneg

Komanant-bloaz (10 niverenn) 10 L. da gas da :

Instituteurs et Professeurs laïques bretons, Brest
K. R. P. 1-125-16 Roazon

Ha prenet ho-peus leor Jules GROS « **LE TRESOR DU BRETON
PARLE** » ? Hastit buan, rag e ya founniz er-mêz. 25 Lur da gas da
G.R.P. Emgleo Breiz 380-96 BP 17 Brest.

*Forz war pe zachenn e stourmit,
ne hellit ket tremen heb lenn “ BUEZ BREIZ ”*

“ LA VIE BRETONNE ”

Kelaouenn renet gand J. MARTRAY,
a zegas beb miz eun danvez studiet-piz war gement kudenn
a zo o selloud ouz Breiz.

Brezoneg a vez e peb niverenn

Komanant-bloaz (10 niverenn) : 20 lur

K. R. P. 1894-85 Roazon - 1, strêd Poullain-Duparc - Roazon